Öteye adım Yok ötesi

Maurice Blanchot

Fransızcadan çeviren: Nami Başer

AYRINTI

MAURICE BLANCHOT

22 Eylül 1907'de Quain'de doğan Maurice Blanchot, bir ara gazetecilik de yapmış, "Tartışma", "Kavga" gibi gazetelerde makaleler yayımlamış; ama 1940'lardan sonra ortalıktan çekilmiş, neredeyse saklanmış bir yazardır. Yaşadıkları üzerine bilgimiz yok, ama düşünce serüveninin zenginliği onu yirminci yüzyılın önde gelen yazarlarından biri yapmaya yetiyor: incelemeler, eleştiriler, romanlar, anlatılar, değerlendirmeler, felsefe araştırmaları... Blanchot'nun yapıtlarının ortak bir konusu var; daha doğrusu ortak bir sorusu var: Yazı nedir?

Bu genel soruya verilen yanıtlar doğrultusunda, Blanchot, tıpkı Heidegger, Levinas, Derrida gibi bütün bir gelenekle hesaplaşmaya girişmiş; Batı anlatı tarzının, Batı felsefesinin kalıplarını kırarak, kendine özgü bir yazı dili yaratmıştır. Yazı, kimi zaman öznenin kendinden geçtiği, yok olduğu bir deneyim, kimi zaman ölüm kadar kaçınılmaz bir geçit yeridir. Geçit vermez bir geçit yeri. İşte bu çelişki barındıran anlatımla da Blanchot'nun dünyasına girmiş oluyoruz. Ölümün yaşarken denenmesinin, edebiyatı mutlak olarak ele almanın bütün sonuçlarını yaşıyoruz onunla.

Yazınsal Uzam (1955, çev.: Sündüz Öztürk Kasar, Yapı Kredi Yayınları, 1993); *Karanlık Thomas* (1950, çev.: Sosi Dolanoğlu, Metis Yayınları, 1993); *Günün Deliliği* (1973, çev.: Levent Kavas, Altıkırkbeş Yayınları, 1996); *L'Arrêt de Mort* (1948, *Ölüm Hükmü*, çev.: Berna Kılınçer, Arzu Dalgıç Aydın, Kabalcı Yayınları, 1999); *Le ressassement éternel/Apres-coup* (1983, *Sonsuz Yineleme/Sonra-dan*, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Kabalcı Yayınları, 1999); *La communauté inavouable* (1983, İtiraf Edilemeyen Cemaat, çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, 1997) gibi yapıtları Türkçeye çevrilmiş olan Blanchot'nun diğer yapıtlarından bazılarını da şöyle sıralayabiliriz: Anlatı türünde olanlar: *Aminadab* (1942); *Le Très-Haut* (Yücelerin Yücesi, 1948); *Celui qui ne m'accompagnait pas* (Bana Eşlik Etmeyen, 1953); *L'Attente, L'oubli* (Bekleme, Unutma, 1962); *Le dernier homme* (Son İnsan, 1957). Eleştiri-deneme türünde olanlar: *Le livre à venir* (Gelecek Kitap, 1959); *L'entretien infini* (Sonsuz Söyleşi, 1969); *L'Amitié* (Dostluk, 1971); *L'écriture du désastre* (Felaket yazısı, 1980); *Foucault, tel que je le vois* (Benim Gözümle Foucault, 1985).

Ayrıntı: 284
İnceleme dizisi: 154

Öteye Adım
Yok Ötesi
Maurice Blanchot

Fransızcadan çeviren
Nami Başer

Yayına hazırlayan
Ömer Aygün

Kitabın özgün adı
Le pas au-delà

Éditions Gallimard/1973
basımından çevrilmiştir.

© Éditions Gallimard

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Mehmet Celep

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. Tel.: (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım *2000*

ISBN 975-539-287-4

AYRINTI YAYINLARI
Dizdariye Çeşmesi Sk. No. 23/1 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Maurice Blanchot

Öteye Adım Yok Ötesi

Blanchot'nun atmadığı adım

Nami Başer

Yazar vardır, söyleyeceklerini, anlatacaklarını hemen gözümüzün önüne serer. Düşündüklerini sergiledikçe, okur olarak biz de ona alışırız; sadece ona özgü birtakım deyişlerin, kendi çabasıyla kurduğu bir dil anıtının yadırgatıcılığını bir süre sonra aşar, artık ona belki de beklentilerimiz doğrul-tusunda yaklaşırız. Gitgide kendimizden bir şeyler buluruz onda. Belirli bir zaman sonunda da sadece onun dünyasını benimsemekle kalmayız, aynı zamanda onunla suç ortaklığı-na da hazırlanırız. Bir yolculuğa çıkmışızdır, o da bize eşlik etmektedir. Okumak, kendi içimizde bir yerlere ulaşmak de-

mektir; bir yerlerden kalkıp başka bir yerlere yanaşmak, değişik uğraşlardan sonra yine kendimize dönmek anlamını taşır. İnsanlık tarihinde bu türden epey yapıt –ne iyi ki– elimizde çokça bulunur.

Yazar vardır bize kendisini kapatır; bir saydamlık aracılığıyla değil, bir örtülü durumdan yola çıktığı için, bir rahatsızlık ortamından bize seslenmektedir sanki. Ürkütücü bir dille yazar. Anlattıklarındaki, dile getirdiklerindeki yadırgatıcılık satırlar çoğaldıkça azalmaz, artar. Kendisi bir kimlikten yola çıkmamaktadır. Bir durumdan, bir dünya özelliğinden, bir tür derin yalnızlıktan hareket ederek kendini parçalamakta, anlattıklarını dağıtmakta, herhangi bir ilkede bütün anlamlarını eritmemektedir. Sanki akan sular donmaktadır. Sanki ucunda ölüm vardır söylediklerinin.

İşte tam da ucunda ölüm olan durumların yazarıdır Blanchot. Bu tür bir uç durumdan bizi arar hep. Uçta durmaya biz de başlamak zorunda olduğumuzu anlarız bir süre sonra; hemen biraz sonra yok olacak, bir daha ortaya çıkmayacak bir varlığın son anında hazır bulunuruz biz de okuyucu olarak. Yazar her an bir adım daha atsa her şey bitecek, kendisiyle birlikte her şey de susacakmış, artık bir daha hiçbir iletişim gerçekleşmeyecekmiş gibi yazmaktadır. Sadece bu kadarla kalsa yine iyi. Aynı zamanda bu son adımı hiç gerçekleştirmemekte, bu atamadığı adımı sonsuzlaştırmaktadır.

"Öteye adım" bir gerçekle karşılaşmıştır arada: ötesi yoktur. Ötesi ölümdür. Bu iki arada bir derede olmanın bir tür topografisini bize sunmaktadır yazar. Elimizdeki metin böyle bir uç durumun dökümüdür, atılmayan adımın uçurumun kenarındaki tutanağıdır. Bir adım daha atılsaydı, belki de her şey bitecek, *biz de* bir daha geri gelmemek üzere ölmeyi becerebilecektik. Ama adım sonraya bırakıldığı için, adımı atmaya henüz cesaret edemeyip kendimizi de birisine, bir yer-

lere, belki de yazara emanet ediyoruz. O bizi yöneltmiyor; bizimle birlikte, kendini bulmak için değil, kendini belki de tamamen yok etme amacıyla bir yerlere sürükleniyor.

Bir iki anahtar verebilir miyiz bu durumda? Joyce'un "Finnegan's Wake"i sonlarına doğru anahtarları çoğaltır. Öyle ki "Anahtarlar" diye sorduğunda yazar şöyle yanıtlar: "Verilmiştir". Evet, dilimize Yunancadan gelen anahtar sözcüğü *ana* ve *hitari* sözcüklerinden oluşur; yukarıya (*ana*) doğru açmak. Bir iki anahtar denemesine girişebiliriz. Okumak bir açma, bir açılım, bir açıklamaysa eğer, böyle yapabiliriz; bunun tersi olduğu durumlarda da anahtarları tersine çevirip kapama, kapanma, kapalı kalma durumlarına varabiliriz: istersek.

BİRİNCİ ANAHTAR: TARİH

Bir iki yerde geçer: toplama kamplarından söz edilir. Başka bir metninde Blanchot, İkinci Dünya Savaşı'nın "mutlak bir savaş" olarak gerçekleşmesinden dolayı ilk kez, bütün insanlığın bütünüyle ortadan kaldırılabilmesi sorununu gündeme getirmesinin çarpıcılığını vurgular (*Dostluk* adlı kitabının bir bölümünü bu konuya ayırmıştır). İkinci Dünya Savaşı, bir bireyin onun dehşetini yaşayıp yaşamayışının dışında, genel olarak insanın, insan varlığının, bu arada insanın ortaya koyduğu değerlerin olumsuzlanması, yok sayılması, geri çevrilmesi sorununu da gündeme getirmiştir. Tarih kendine özgü zaman sürecini bir an için durdurmuş; tarih kendisini sona erdirmeye, kendisini oluşturan hedeflerin, etmenlerin her birini silmeye yönelmiştir. Böyle bir sürecin insanlık tarihinde bir kez bile gerçekleşmesi, bu tarihin ne kadar narin, ne kadar ölüm taşıyan bir süreçten yapılandığını da sergilemiştir. Bu

durum insanda bir düşünce değil, bir yığın ürküntü olarak gerçekleşir. İşte paylaşılan tarih bu tür bir tarihtir. İkinci Dünya Savaşı sonrasının tarihidir.

İKİNCİ ANAHTAR: LEVINAS

1923 yılında Strasbourg'da Levinas'la karşılaşan Blanchot, onunla ortak birtakım konuları da işlemiştir. Bu ortak konular doğrultusunda Levinas'a özgü kimi eğilimleri de benimsemiş, düşünceler de önermiştir. Levinas'ın Yahudiliğiyle ilgili olarak gelişen bu düşünceler, bir yandan bir önceki anahtara da gönderme yapar. Levinas İkinci Dünya Savaşı'nda bir toplama kampında bulunmuştur. Bu öldürücü havayı teneffüs etmiş, insanlığın yok olması konusunu etinde hissetmiştir. Ama dahası vardır. Levinas Eski Yunan'dan bu yana Batı düşüncesinin "totalite" gerçeğine ve kavramına aşırı derecede önem verdiğini öne sürerek aynı zamanda Batı uygarlığını sorgulamaya başlamıştır. Blanchot'da uç durumlar düşüncesi aynı zamanda Batı uygarlığının düşünemediği uç durumları da deneme, bu uygarlığın sınırlarını zorlama çabasıyla birlikte gider (Bu bakımdan uç durumlar kavramını sadece psikolojik olarak ele alan Karl Jaspers'ten ayrılır).

Levinas Blanchot'ya her şeyden önce özne açıklamalarında yardımcı olmuştur. Özne Descartes'çı gelenekte kendi bencilliği, kapalılığı, kendisinden yola çıkarak dünyayı kurabilme özelliğiyle belirirken; Levinas özneyi başkalarıyla ilişkilerinden soyutlamayı kabul etmemiş, onu en çarpıcı şekliyle "başkasının rehin aldığı" bir varlık olarak tanımlamıştır. Biz ancak başkasının varlığı karşısındaki sorumluluğumuzu ona kendimizi vererek tamamlayabiliriz. Başkası bizi yönetmekte, yöneltmektedir. Başkası bizi rehin almıştır.

Bu anahtarın doğrultusunda, Blanchot'nun burada okuyucuyu rehin aldığı ya da rehin alınmışlık durumundan okuyucuya seslendiği görülecektir. Kendini düşünen olarak değil de karşısındakine, okuyucusuna göre ayarlayan bu ben, arada bir ona seslenmektedir aynı zamanda. Metinde karşılaştığımız "Sen" hitapları, doğrudan doğruya, bizi, okuyanı hedeflemekte, onu bir yerlere götürmeyi denemektedir. Okuyucu, duyguları, düşünceleri ne olursa olsun, metne alınmıştır; o da metnin bir parçası olmuştur. Okuyucunun tedirginliği bundan ileri gelmektedir. Eğer kendisi de buralarda bir yerlerde yer almayı denemezse, kendisine buralarda bir yer bulmazsa yok olacaktır. Ancak, başkasının, yazarın bu çağrısına kendisi de katılır, kendinden de bir şeyler koyarsa, bu rehin alma oyununa girecek; yoksa kendisi oyunun dışında kalacaktır.

ÜÇÜNCÜ ANAHTAR: HUSSERL

Levinas çağdaş felsefe üzerine yazdığı bir makalesinde, Blanchot'dan söz eder: Blanchot ona göre Husserl'in yönelimleri, kasıtları inceleyerek özleri arama çabasına giriştiği "fenomenoloji" yöntemine yakındır. Bir gerçeklikten, dünyada tam karşılığı olan bir durumdan değil; bizim dünyayı kurma çabamızdan yola çıkılan bu yöntemde, hiç kuşkusuz Blanchot birtakım değişiklikler yapmıştır. En azından Husserl'in öznesi Descartes'ınkiyle kesişir birçok yerde. Ama Husserl'in öznesini ne kadar saptırsa da, Blanchot, onun başlangıçtaki yerine yakındır. Bilinç, hep sonradan doldurulacak bir boşluktur. Başlangıcında, yönelimler aracılığıyla dünyaya eğilir. Dünyayı yakalayıp yakalayamamak, şansını deneyip deneyememek, başarı kazanıp kazanama-

mak gibi ikilikler hep olasılıklar demeti olarak alınır önce.

Husserl anahtarı epey geniş; buradan bütün Fransız fenomenologlarına uzanmak, Blanchot'yu onlarla birlikte okumak da gerekebilir. Sartre'ın ilk incelemelerinde, "benliğin aşkınlığı" olsun, "hayali olan" olsun ilk aşamalarında bu boşluk, bu sonradan doldurulacak bilinç ele alınır ve Husserl'e en yakın bir noktada da bu tutum eleştirilir; Ricoeur'ün "irade", Jankélévitch'in "ölüm", "müzik" üzerine çalışmaları da uzun sürmüş bir deneme havasını koruyarak bilincin bu kendisine kapanamamasını inceler. Bu adlara daha başkaları da katılabilir elbette. Ama önemli olan, Husserl'in fenemonolojisinin Fransa'daki yankılarının bir yandan onu yeniden ele almak, öte yandan da onu aşmak, onu eleştirmek gibi bir çabayla birlikte yürümesidir. Blanchot'da da bu yönelimler, bu kasıtlar hep "bir felaketi" yaşamaya koşullanmış bir bilinç açısından ele alındığından, özleri bulmaktan uzaklaşmış, sanki yarıda bıraktığı bir fenomenolojik yöntemi sadece anımsamakla yetinmiş, hatta ona ihanet ederek bir felsefe konumuna yerleşmiş gibiyizdir artık. Boşluk dolacaktır, ama aynı zamanda neyle dolacağı belli olmayacaktır. Husserl'in "*noema*" diye adlandırdığı nesne, düşüncenin nesnesi, tek bir sözcükle Türkçe karşılığını verecek olursak, "düşünülen", Husserl fenomenolojisinde olduğu gibi sadece gerçekdışı olmakla kalmayacak; ama aynı zamanda hiç gerçekleşememe, ölüme gebe olma gibi özellikler de taşıyacaktır. Anahtarın kilide yaklaştığını; ama sonra herhangi bir nedenden ötürü kilide girmediğini varsayabileceğimiz, bir fenomonolojik yöntemle başlayıp sonra da onun işlevinden ayrılma diye belirleyebileceğimiz bir durumdur bu.

Ama yine belirli bir yöntemle başlayıp sonra da onu sonuna kadar götürmeme sadece bir uyumsuzluk, bir aldırmazlık içerisinde kalarak gerçekleşmemektir. Tam tersine

çok arzulandığı halde bir türlü gerçekleşmeme gibi bir özellikle karşı karşıya olduğumuz için, bir tür "yas tutma" söz konusudur. Ton olarak Blanchot'nun metnine böyle bir yas havası sürekli olarak egemendir. Husserl'le ilişkinin bir yas ilişkisi olması, başka anahtarlara, sözgelişi Adorno'nun *Minima Moralia*sına da götürebilir bizi; ama şimdilik bu bağı sadece Batı felsefesinin bitişinden duyulan bir acı çekme süreci olarak ima etmekle yetinelim.

DÖRDÜNCÜ ANAHTAR: HEIDEGGER

Varlık ve Zaman'ın birbirine bağlı üç tezi vardır:

a) Varlık varolanla karıştırılmıştır; bundan böyle bu karıştırılma olmadan varlık düşünülmeye çalışılacaktır. Bu da ancak varolanla varlığın ayrılığı olarak düşünülebilir.

b) Zaman felsefede hep şimdiki zaman olarak ele alınmıştır oysa zaman gelecek zamandan yola çıkılarak derinlemesine incelenebilir.

c) Varlığın zamana dönüştüğü an bir benimseme, bir gözleme, bir kendileştirme anıdır ("ereignis").

Blanchot, bu üç ilkeyi bir yerde benimser; ama tıpkı Husserl'de olduğu gibi Heidegger'de de bunların bir birlik içerisinde yer almasını kabullenmez. Heidegger'den geleceğin "ölüme" yakınlığını alarak, onun bu ölümü ancak bir kendileştirme süreci içerisinde yaşayabileceğimiz düşüncesini geri çevirir. Bu konuda şöyle yazar Blanchot: "Heidegger'e insanın bir genel durum içerisinde herkesin söylediklerini dinleyerek kendini kaybedeceği düşüncesini öne sürdüğü için hemen hemen herkes hayranlık duyup bunu benimsedi. Oysa niye olmasın? Kendiliğinden, bir özelliği olmadan niye düşünce olmasın?" (Blanchot'nun bunu *Dostluk* adlı in-

celemesinde gündeme getirdiğini, bu bağlamda çok uzun bir alıntı yapmamak için epey kısaltarak özetlediğimizi vurgulayalım).

Ben olmadan düşünülebilir mi? Aslında Heidegger, böyle bir öneriyi hiç kuşkusuz benimseyebilir. Ama bu tür düşüncenin arkasına varlığı koyar. Varlıktan, Blanchot birlik, aşkınlık gibi birtakım zincirleme değerleri çıkardığı için Heidegger gibi yakından söz açmak istemez. Varlıktan geçmiştir o. Varlığı ya da varolanı değil, onların ötesinde bir yeri, Platon'un "Epekeina tes usias", varlığın ötesi diye adlandırdığı noktadır belki bu. Nokta olarak ele alınmaması gerekir, ama tam olarak nedir? Ne olabilir? Düşünceden, benlikten, varlıktan, zamanı kendimize mal etmekten uzaklaştığımız zaman karşılaştığımız neler olabilir? Yolumuzun nereye gittiğini bilmeden nereye doğru ilerleyebiliriz? Bu yol almanın, herhangi bir duyguyla, herhangi bir varlıkla, herhangi bir tutumla doğrudan doğruya ilgilenmeyen bu yol almanın bir adı olabilir mi? Daha önceden denenmiş midir? Denenmişse, kimler tarafından? Hangi deneyimi kanıtlamak için?

Bu sorulara belki de doyurucu yanıtlar yoktur.

Bu sorular sorulur sorulmaz yanıtlanamazlık özelliğiyle mühürlenirler.

Blanchot, "Soru soran, yanıtların da soru olduğunu bilir aslında" der. Bu soru sorarak ilerleme, bir hedef gütmeden bir yerlere gitme, bazı şeylere benzeyebilir, bazı durumları "andırabilir" sadece. O zaman anahtarların sokulacağı kilitlere geliriz. Bir yanıt olarak değil; bir soru olarak, sonsuz bir soru yığını olarak karşımızda beliren bir demet kilit olarak. Anahtarları bu kilitlere yerleştirebiliriz belki. Belki de bu çabamız sonunda zincirleme kavramlar ya da duraklar elde edebilir, onlarla birlikte kilitler açılırsa birtakım deneyimler de bulabiliriz.

BİRİNCİ KİLİT: YANSIZ

"Ne uter", ne o ne bu, yansızlık, iki yana eğilip ikisinden de uzak durarak ilerlemek. Bu Blanchot'nun birçok yapıtında kullandığı bir yol, birçok kereler kat ettiği bir yoldur. Sesin kısıldığı bir anda, iki şeyden hiçbirini benimsemeden ikisini de benimseyebiliriz.

İKİNCİ KİLİT: TERSLİKLER

Çelişkilerin çelişki olarak değil, dönüştürülemez yan yanalıklar olarak ele alınması. Ölümsüz ölüm, yazısız yazı, dinlenmeden bir dinlenme vb.; bu ve buna benzer yan yanalıkları okur bu metinde bol bol bulacaktır. Onların ikisinin birden aynı anda benimsenmesi ama çelişki olarak nitelenmemesi, yani diyalektiğe dönüşmemesi Blanchot düşüncesinin en iddialı noktasıdır; çünkü bu noktada Hegel'le bir hesaplaşma gerekir. Böyle bir hesaplaşma alttan alta bu adımları yönetmektedir.

Peki böyle bir hesaplaşma sonucunda biri haklı mı çıkacaktır?

Blanchot kazansa neler, Hegel haklı çıksa neler elde edeceğiz?

İki durum da bizi bir önceki kilide yolluyor aslında.

Böylece ikisi de yan yana, ama birbirini yok etmeden yok olmaya mahkûm ilerlemektedir.

ÜÇÜNCÜ KİLİT: EDEBİYAT

Bir yazısında, "Edebiyat edeptir" diye yazmış Blanchot.

Edep ("Pudewe") bizde edebiyata doğrudan yakın bir kavram zaten. Bu yüzden, Blanchot'nun Kafka'dan Mallarmé'ye, Joyce'dan Rilke'ye birçok yazara –açık ya da kapalı– gönderme yapması edebiyatı edebe özgü bir kapalılıktan, bir dolaylılıktan hiç ayrı tutmayan bizler için en kolay anlaşılır yanı. Bu kilit üzerinde daha önce de epey yazıldığı için, üzerinde çok durmayalım. Sadece şunu söylemekle yetinelim:

Her edebiyat yapıtı, son edebiyat yapıtı, son ölüm anıtı gibi bir tür vasiyetname oluşturur. Ölümüne ulaşarak yazar, kendini yok ettikten sonra, dolaylı yollardan kendisinin narinliğini, başkalarıyla yaşarken yaşamanın kendisinin güçlüğünü, yaşamanın oluruna bırakıldığında nasıl ölüme kaydığını anlatır.

Edebiyat, ölüm ülkesine bir iniştir; bir kendinden geçiş, bir kendinden ayrılıştır.

DÖRDÜNCÜ KİLİT: YAZI

Yazıyı, mağaralarda resim olarak kullanan insandan, şu anda bilgisayar önündeki yazılımlara kadar bütün bu daha önceki kilitlerin en üst düzeyde sergilendiği bir alan olarak ele alır Blanchot.

İnsan, yazarak kendi kendisi için bile bir bulmaca olmaktadır. Yazdığı ne olursa olsun yazı, mekânda ayrılık, şimdiki zamanın silinmesi, iz bırakarak dolaylılığı arttırma gibi özelliklere sahiptir. Ayrıca yazı silinebilir. Yazının bir kimliği; bir varlığa, bir kalıcılığa gereksinmesi yoktur. Yazı geldiği gibi gider. Yazının bir gelişigüzelliği ve bu gelişigüzelliğiyle birlikte bir oluruna bırakılmışlığı vardır. Yazı dünyayı oluruna bırakan bir etkinlik/bir edilginlik, bir birlik/bir ikilik, bir çoğaltma/bir azaltma vb.'dir aynı zamanda.

Dönüş, her şeyin dönüşü, tekrar. Parça.

Bu noktada Blanchot, bu yolların önceki yolcularını anar.

Kimler geçmiştir bu yollardan daha önceki: Nietzsche, Freud, belirli bir okuyuşun sonucu ortaya çıkan Hegel.

Bu yolcuların birbiriyle karşılaştırılmaları, bir kilittir yine. Son kilit. Özel adlar. Ama bu özel adlar da ölmüştür. Yaptıkları da edepli bir edebiyat içerisinde yok olmuştur. Hep dönen bir dünyada, bilinçdışının yaralarıyla çelişkileri anlamaya çalışmak.

Anlamak mı?

Belki.

Öğrenmek, dinlemek, yazmak, irdelemek, incelemek, bölmek, sınıflandırmak, yürümek, yol almak... Bu etkinliklere başkaları da eklenebilir.

Bu adlar sürekli olarak çoğaltılabilir de.

Anahtarlar ve kilitler sürekli olarak üretilebilir. Yenileri edinilebilir.

Anahtarların kilitlere uyup uymadığı konusunda okuyucu iki temel güçlüğü deneyecek.

1– Birinci güçlük: Blanchot'nun uzun cümleleri Proust'unkiler gibi yan cümlelerle beslenen, Evliya Çelebi'ninler gibi birtakım dil yanlışları, dil düşüklükleri pahasına ballandıra ballandıra uzatılan, Mann'ınkiler gibi bir anlatı sarhoşluğu içinde bir türlü bitirilemeyen, Kafka'nınkiler gibi hukuk havası taşıyan uzun cümlelerden değildir. Arada bir virgülle ayrılan, yan yana gelmiş bir yığın cümle parçasından oluşur. Her bir parça kendi içinde bir ana cümledir, yan cümle kavramı parçalanmıştır.

2– İkinci güçlük: Kimi yazarlar sözcüklerin iki anlamıyla oynar. Oysa Blanchot'da ikinci anlam sadece çağrıştırılır.

Sözgelişi başlık "Öteye Adım" anlamına gelmektedir. İkinci anlam "Yok Ötesi", Fransızca biliyorsak, şöyle bir aklımızdan geçer ama tam olarak bir şey ifade etmez; çünkü bu anlamın da işlerlik kazanması için başlığın önündeki "Le" tanımlığını atmamız gerekir. Ama yine de öbür anlamı düşünmekten kendimizi alamayız.

Bu durumda, ikinci anlamı da bir yerden Türkçeye sokmaya, uzun cümleleri de parça anlayışı doğrultusunda Türkçede kurmaya çalıştım.

Bir metin yazarken ikinci metni de alttan alta dokuyan bir yazara sadık kalabilmek için bu yolu denedim.

Bu konuda anahtarlarla kilitleri çatıştırmak ya da çakıştırmak okuyucunun kendi uğraşına bağlı.

Sadece Blanchot'nun değil, belirli birtakım yazarların en büyük güçlükleri şundan ileri gelmektedir: Onların metnine kendimizden bir şey katmazsak onlara hiç ulaşamayız.

Onların bize bir şey verebileceği gerçeği ancak onlarla bir cebelleşme sonucu ortaya çıkar. Düşüncenin anahtarları kimseye hazır olarak verilmez.

Bu yüzden bu anahtarlar, kilitler yine de sadece öneriler olarak ele alınmalı, yerine göre azaltılmalı ya da çoğaltılmalıdır.

Ocak 2000, Bursa

Öteye Adım
Yok Ötesi

Bu duruma bir bakalım.*

• Ölüme alışık değiliz.

---

* Fransızcası "Entrons dans ce rapport" olan bu başlangıç sözünde Blanchot yansız bir kavrama, "rapor" kavramına başvurmuş; birebir çevirirsek "Bu rapora girelim" demiş. "Tutanak yazısı"ndan "bağlantı"ya, matematik anlamında "oran"dan genel olarak "ilişki"ye kadar, birçok anlamları barındıran bu sözcüğü Türkçede "durum"la karşıladık. Metnin yansızlığını verebilmek için de "bir bakalım" deyimine başvurduk. (ç.n.)

• Alışık olmadığımız için de, ölüme, ya bizi kendimizden geçiren, alışkanlıklarımızdan eden ya da bizi dehşete düşüren, beklenmedik bir şey olarak yaklaşırız. Ölüm düşüncesi, ölümü düşünmemize yardımcı olmaz, bize ölümü düşünülecek bir şey olarak vermez. Ölüm, düşünce, öyle yakındır ki birbirine, ölürken düşünmeyebilsek bile düşünürken ölmekteyizdir: her düşünce ölüme gebedir; her düşünce, son düşünceye dönüşmektedir.

• Zaman, zaman: zaman içerisinde gerçekleşmeyen öteye adım, zaman dışına yol almaktadır; ama bu dış, zaman dışılılık değildir, zamanın takıldığı bir yerdir sanki; tüy hafifliğiyle zaman düşmekte, zamanda yer almasına karşın zamana sığmayan o yere yazı, bizi çekmekte gibidir; eski korku depreşmese, eğer sırrına sadık yazmamız sağlanmış olsa çekerdi de, ama zamanlar birden ayrılıp gitmiştir.

• Göğe karşı, göğün yalnızlığında yazılan ilk sözcüklerde, gelecekleri, albenileri olmayan bu ilk sözcüklerdeki ("o adam-deniz")* koparma, yok etme ya da değişim gücü nereden ileri geliyor acaba?

Bu sözcüklerin (o-deniz) yazılmasıyla, bir yerde bir tek kişinin bile olsa kökten bir değişime uğrayabileceği, yani kişisel varoluşunun ortadan kalkabileceği kaydedilir; böyle ele alınabilmesi hiç kuşkusuz (hatta fazlasıyla) doyurucudur. Kanıt iz aracılığıyla onlara neden olan gereklilik de kaydedilmiştir, sonucunda gereklilik ortaya konur. Sadece bir olanaktır bu: başka hiçbir şey değildir.

Günün birinde yazılmış olan bu sözcüklerden sakın her-

* Fransızcada "o" karşılığı olarak dört ayrı sözcük varken, Blanchot burada erkek üçüncü şahıs için kullanılan "o"yu yeğlemiş. Bundan sonra "o" diye çevireceğimiz bu deyişin ilk anlamını hatırlamak için "adam" sözcüğünü ekledik. (ç.n.)

hangi bir sonuç çıkarma (başka türlü de olabilirlerdi, olmuşlardır da). Yazma gerekliliğini umursayacaksan, kendini dolu duyup kimi zaman kendini buna inandırmış olsan, kimi zaman inanmasan da, pek o kadar da önemli olmayan bir uğraştan, varlığı birleştirmeye çabalamaktan, artık bu birliğin biraz dışına yerleşmiş olsan bile (çünkü yazma gerekliliğine kendini verme bir çekilme anlamına gelir) uzak dur. Sakın varlığını birleştirmeye, geçmişine bir tutarlılık katarak bir birlik ummaya, eğer böyle bir avuntun varsa, kalkma. Olduğu da su götürür zaten.

• Dünyanın geçmişinden kalan bir mirasın vardı. Onunla ilişkin; gelenek, düzen, kesinlik, hakikat, kök salmanın her türlüsü olarak seni belirledi. Düzeltecek alanların, güçlendirecek bir benliğin oldu. Oysa o gök boşluğu açıldığından bu yana o benlik yarılmıştı. İşte yazma sorunu olarak yazmak, soruyu taşıyan öğe olarak yazıyı taşıyan sorun, artık sana o eski ilişkinin koptuğunu ayırt ettirir. Rahatlığa izin vermez.

Boşuna, istemeden yazmaya başlayan ama ben olmayanı düşünmeye çalışıyorum. Yazarken (üstelik yazdığını bilerek) hiçbir şey yapmamakta, hem dünyaya hem kendi dünyasına katkıda bulunmaktadır. Bütün bunlar gece olmuş bitmişti. Gündüz, gündüz yapılanlar vardı, günlük konuşmalar, günlük yazı, benimsemeler, değerler, pek o kadar da önemli olmayan, karışık bir şekilde yaşama adı vermemiz gereken bir şeydi bunlar. Yazarak, bu tür kesinlik gitgide siliniyordu, yazan kişi olma kesinliği de onu gitgide boş bir yere; dönüşlerin, dönemeçlerin epey uzun olmasına yol açan bir boşluğa yavaşça götürüyordu. Silinmiş, artık mühürlenmiş, bir sıfırı olan boşluktu.

• Biliyordu, bu şehirde öyle insanlar vardı ki kimseyle görüşmüyorlardı, o zaman kendi kendisine sormak zorundaydı, nasıl bilebiliyordu böyle bir durumu? Bildiği bir şey değildi. Bilginin içerdiği bir şeydi. Bambaşka şeyleri bilmek bunu önceden bilmeye ya da hiç bilmemeye mecbur kılıyordu onu. Buradan yola çıkınca, onları arayıp bulma eğilimine–arzusuna– nasıl karşı koyabilirdi?

"Ne yapıp ne edip, onlarla karşılaşmalıyım, ne yapayım?" —"Çok basit; birdenbire bir bakacaksınız: onlar."

Tek değil birçok kişiydiler, bundan da emin olabilirdi; çoktular: peki beraber mi yaşıyorlardı yoksa ayrı mı? Bir çoktular işte – o kadar da uzun boylu düşünmenin gereği yoktu; birtakım insanlar.

"Yani rastgele mi demek istiyorsunuz?" —Oysa o şans eseri tekrarladı: "Birdenbire, şans eseri onlara rastlayacaksınız." Doğal olarak, daha ona bu konudan söz açmadan önce, en çok da söz açtığı sırada, başka bir yanıtı da sezmişti: "Siz onları tanıyorsunuz zaten." Aslında o zaman onları tanımanın onlarla karşılaşmak demek olmadığını anlamalıydı, ama ortak bir yığın sözün baskısı altında kalarak soru sormaya karar verdiğinde; "Onları tanıdığımı mı sanıyorsunuz?" diye sorduğunda, yanıtın hafifliğine şaşırdı: "Nasıl olabilir: siz hiç kimseyle görüşmüyorsunuz ki."

En azından onunla görüşüyordu, ama gene de düşününce, ona böyle bir şeyi söylese –ki söylemeyecekti–, kendisine "İşte benim de dediğim bu ya", diye yanıt verilecekti, "siz hiç kimseyle görüşmüyorsunuz ki."

• Zayıf düşünceler, zayıf arzular: onların gücünü duyuyordu içinde.

• "O, durumu: kendiliğinden bir çoğulluk barındırır. Bu

yüzden bir çoğul eki onu gösteremez. Peki neden "Onlar" denilse gene de çözümlemek, ele geçirmek ortaya çıkar. "Onlar", (o) sanki bir yere yerleştirilebilirmiş, belirsizliğini belirliliğe dönüştürebilirmiş, çoğulluğa kendini verebilir, yansızlığı bırakabilirmiş, kolayca bir belirsizlikte yer alabilirmiş sanıldığında gündeme gelen bir açıklamadır.

O diye yazıyorsam, onu göstermeyip ele veriyorsam, en azından şunu biliyorum: ona bir yer, bir rol, onu kendisine yönelebilecek her varlığın ötesine koyabilecek bir varlıkla donatmak şöyle dursun, kendim benliğim konusunda bir kararara varıyorum; "benliğimin" donup kalacağı bir ilişkide, uydurma ya da iş olsun gibi görünen bir kimlikte, yazma oyunu sürüyor, o da bu arada beni tamamlıyor, (aynı zamanda da) bu yazının ürününe, verisine dönüşüyor; asıl oyuncu, yazı, oyunun kuralını yerleştirir yerleştirmez, değişecek, oynayacak, yer değiştirip değişmenin yerine kendini koyacak, her türlü yerleşimin dışında, eksiğinde, yersizliğinde bulunacak.

• o: eğer yazının kenarında durarak, onu yazıya büyük harf olarak getirmemeye, bilmem hangi gösterme gücünden gelebilecek fazla bir anlamı ona yüklememeye çalışıyorsam, (yazının kenarında) geçici olarak ondan epey uğraş verdikten sonra söz edebiliyorsam, onu durmadan gözaltında tutmak zorundayım, bu da yetmez, "kendi benliğim", ondan yola çıkarak, beklenmedik bir başkasının yerine geçme ya da uyum sağlama eğilimi sonucunda yer, kılık değiştireceğine göre benliğimi gözaltında tutmalıyım, en başından aynı bir kimliği ya da göstergelerin yazı yoluyla sürekliliğini sağlamayı benimsemiş olan bu benlik de, kimlik işlevi görmektedir, kimlik delinmesine uğramaktadır. Benlik ben değildir, ben kendim derken bendeki kendimdir: kişisel olsun olmasın, kendinden emin olsun olmasın, bir kimlik değildir, söz konusu

olan terimlerin, yazılanların uzlaşma sonucu ideal bir kimlik edinmelerini sağlayan kural ya da yasadır. Benlik sadece bir kısaltmadır, yasa gereği oluşmuştur, kendini her yerde aynı olarak görmeye çalışan, bu üstünlüğü de birincilik olarak kendine biçen bir kural, bir ilkedir. Benliğin kutsal addedilmesi gerekliliği bundan ileri gelmektedir, bencillik ayrıcalıklı bir yerde bulunduğunu ortaya sürerek, bu kutsallığı sahiplenir; aynı zamanda toparlama, birleştirme, kümeleme, hatta olumsuz yönlerini de ele alırsak bozma, ayırma, toplulukları kırma artık sanki onun malıdır.

Peki, benliğin, ne olursa olsun kimliğini kurallara oturttuğu, benliğin kurallı kısaltmasının sınırsız çekiciliğinden oluşturduğu dünyadan kaçmayı, sadece kendini çıkarmayı, eksiltmeyi değil; kaçmayı, "o" nasıl becerebilecek? Öteki haline gelirse, sadece başka bir ben olursa, o zaman dayandığı karmaşık, dolaylı (ama yabana atılmayacak) ilişki yine ortaya çıkmayacak mı? Peki ne olursa olsun Birliğin dışındaki o olursa, o zaman onu bir-olmayan diye mi tanıyacağız? (Olumsuzluk böylece kesin bir göstergeye dönüşünce gene bütün içerisindeki yerine oturmuş olur). Yoksa o, benliğin kendi kendisini asıl olarak görmesini sağlama amacıyla, hiç kul köle olmayan bir özneyi belirleme aşamasındaki belirsiz bir terim olarak, böyle bir doğrultudaki *oran*, ötekiyle ilişki oranı, açıklama yazısı olarak mı kendini ortaya koyacaktır: sürekli yer değiştiren, kendi içerisinde de, değiştirilecek bir yer olmamasına rağmen yer değiştiren, yeri olamayacak şeyleri de yer değiştirme sürecine sokan açıklama yazısı. Sadece bir sözcük, belki fazladan bir sözcük, hep fazladan olduğu için hep eksik olan bir sözcük. Bir sözcükten başka hiçbir şey değil.

• Bu çekici olmama durumunu niye ona uyguluyor acaba?

o: cümle içerisinde en önemli belirleyicinin (öznelliğini bağımlılığa dönüştürmeyen özne) boş bıraktığı yeri almakla yetinmediğini varsayalım. Onu boş bırakmakla mı yetiniyor, çok kolay doldurulacak boş bir yerde, ortalıkta hemen görülen bir beyaz gibi mi onu gösteriyor? Bir söze benzer bir şeyle doldurduğu zaman boş bırakmıyor, yerine gelenin yerine gelerek, sadece boşluğu gösteren bir adıl, ortaya çıkmadıkça daha da boşluklaşan, sadece belirsiz olmamakla beraber sadece boşluk anlatan bir adıl oluyor.

"o" kendini "o" olarak böyle iki kere tekrarlayınca mı daha iyi ortaya koyuyor (ikinci o, birincisini esnek bir fiilin; –olumluluğa ya da olumsuzluğa dönüşecek mi– diye soru konumuna getirebilecek bir fiilin esnek hale gelmesi, onu düzeltmesi için konulmuştur), o zaman onu sırf kendini çiftlediği için değil; hiçbir şeye yaramadığı için, kendini sildiği, cümlenin söze gelememe özelliğine karışıp silindiği için, aynı şeyleri söyleyen bir deyiş mi, doğru dürüst olmayan bir tekrar mı, bu cümlenin başında kullandığımız çift o gibi mi ele alacağız?

• o: yazının sınırlarında; bu yüzden de açık olmayan bir saydamlık sergilemekte; kendini kaydedeni taşıyıp silmekte, kayıt sırasında kendi kendini silmekte, onu iz haline dönüştüren izi silmekte; yansızlığı sabitleştirme tehlikesine kapılacak kadar yansızın çekiciliğine kapılmış yansız, hatta yazılanların oldum olası yokluğa dönüştükleri (dengeyi kaybedip düştükleri, alabora oldukları) yazma yansızlığına kadar onları "izleyebilseydik", her türlü ilişkinin dışındaki bir şeyle bizi ilişkiye koyacak, sadece görece olan (göreceliğin kendisini çoğaltan) bir durumda mutlak olarak belirebilecek kadar yansız.

İster büyük harfle, ister küçük harfle başlasın; ister özne,

ister fazlalık, isterse tekrar olsun; şuna ya da buna gönderme yapsın ya da yapmasın, sadece kendine gönderme oluşturarak kimliği olmayan bir "o" belirtir o; kişisel midir, kişiliksiz mi? Henüz daha olmamıştır, hem de oldubittiye getirilmiştir; bir şey ya da bir insan olmadığından, varlığın büyüsü ya da yokluğun çekiciliğine karşılık veremez. Şimdilik, tek bir şey söyleyebiliriz onun için: O, fazladan bir sözdür, hile yaparak biz onu yazının sınırlarına getiriyoruz, kendi kendisinin sınırında yazı, kendi kendini gösterirken yazıdan yazıya bir ilişki olarak ele alıyoruz.

• Var değil, yok değil; ancak, uç durumlar denilen sınırlarda –ama böyle durumlar varsa eğer– kendimizden geçtiğimiz durumlarda karşılaşacağımız türden bir baştan çıkarıcılığı vardır.

• Benliğin ötekiyle ilişkisini düşünmek zor (o, bu ilişkiyi açıklamaktadır): ötekinin yeri yüzünden oluyor bu, öteki kimi zaman hem de aynı anda hedef, kimi zaman hem de aynı anda hedefsiz bir karşılıklılık, ortadan kaldırılması gereken dur durak bilmeyen duraklar sunar; ayrıca benliği artık koşul haline getirmiştir, kendini uydurmak zorunda kalan benlik, kendini kısaltır, aynılık yasasına sığınır, formül haline gelir, kırılmaya dünden hazırdır (o zaman yeniden, bu yaralı, bu parçalanmış benlik, yanlış bir öneriyle kendini yeniden canlı yani dolu bir benlik haline getirir) .

• *Sanki boğuk bir tarzda, bir çağrı, bir yerlerde yankılanır gibi olmuştu.*

• Yazının sınırında, hep sensiz yaşamaya mecbur olmak.

• *Yazının sınırında, neredeyse işaret vermeden, neredeyse*

benliği olmadan, yaşadığı yerde yaşaması, onun için epey kolaydı; bu sözcüğün, yarım yamalak sözcüğün, bu fazlalıktan sözcüğün, geçmiş günlerden birinde kendini kurtarmasa da, esenlikle kabul ettiği bir sözcükten başka hiçbir şey olmayan, onu uyandırmış olan çağrının yakınında olmak kolaydı. Dinleyecek kimse olmasa da hatta en çok da dinleyecek kimse olmadığında bu dile getirilebilirdi. Bir bakıma, kendisine ondan gelen tatlılıkla, ötekini incitmemeye çalışmak hoşuna giderdi: bu tatlılık onu belli bir mesafede tutar, kendi üzerindeki aşırı gücü, her şey üzerindeki gücü ona bırakırdı. Neredeyse her şey üzerindeki gücü: alttan alta, tatlı bir zorunluluk, sık sık onu gülümseten bir tören havasına başvurmasını zorunlu kılan, o hafif sınırlama havası vardı, neredeyse, belki, ucu ucuna, aynı anda, yoksa gibi sözler ederek kendi kendini tekrarlamasını sağlıyordu, bu işaretlerin dışında kalan işaretler ona sanki değerliymiş havası (o biliyor muydu bunu?) veriyordu; ama onlar aracılığıyla kendisine neyin ulaştığını bilmiyordu, "belki" kendi isteğinin dışında sınırı aşma hakkıydı bu, "belki" korkarak, tembellikle, kesin karardan kaçmaya çalışırken korunmaya, orada olup da duymamak için kaçmaya yeltenmesi sonucu kaygı dolu bir geri çekilmeydi.

• O çağrı boğuk gibiydi; ama gene de neşeli bir yankısı da vardı, bahçede oynayan çocukların bağrışması gibiydi: "Bugün kim ben olacak?", "Kim benim yerime geçecek?" Ardından neşeli, sonsuza kadar yankılanacak yanıt geliyordu: o, o, o.

• Onu uyanmanın eşiğine getiren düşünce şuydu: Hileler, dolap çevirmeler, alışkanlıklar, yalanlar, hakikatler ondan esirgenmemişti, sadece (işte beklemeye alışık olduğu sözcüklerden biri gene), sadece –. Ama o enayi değildi, bu yasa bile

onu sadece el değmemiş bir halde bırakıp dönüşebilirdi.

• *"Bari onlara bir ad verseydik." —"Bir adları olurdu böylece." —"Bizim onlara verdiğimiz gerçek adları olmazdı." —"Gene de onları adlandırmayı becerirdik." —"Hazır oldukları zaman adları için bir adları olduğunu onlara bildirmeyi becerirdik." —"Bu ad onları bağlamazdı, onu yanıtlamak zorunda kalmazlardı, bu ad onları adlandırmış olmazdı." —"Ama gene de biz onların ortak bir adı olsun diye tutturmadık mı?" —"Öyle ama bunu onların fark edilmemeleri için yaptık." —"Peki o zaman onlara seslenebileceğimizi nasıl bileceğiz? Onlar epey uzakta, biliyorsunuz." —"İşte bu yüzden her zaman kullanılanlardan daha fazla sayıda, daha şahane adlarımız var. " —"Onların kendi adları olduğunu bilmeyecekler, demek ki." —"Nasıl bilsinler, yok ki."*

• *Hep alay konusu oluyordu, masum bir oyun gibiydi: "Sokakta mı karşılaştınız onlarla?" —"Sokakta sayılmaz: ırmağın kenarında, kitaplara bakarken, kalabalıklara atılıp karışırken." —"Ancak böyle olabilirdi zaten; daha çok gençtiler, değil mi?" —"Genç mi?" Bu sözde bir şeyler vardı; çok katılmayı gerektiren, titiz, fazlasıyla söz veren bir şeyler; durakladı, bir yanıt vermeye çabalayınca bunu anlar gibi oldu: "Evet, gençtiler, başka bir söz bulunamaz onlar için; ama yaşları onların bir dönemi değildi, gençlikleri bir yaş özelliği sayılmazdı; başka bir zamanda gençmiş gibiydiler, demek ki o kadar da genç değildiler, gençlikleri onları sanki sadece genç olamayacak kadar yeni, aşırı yeni, sanki eski kılıyordu." —"Ne güzel gözlemişsiniz onları; zamanınız oldu mu? Mümkün müydü? Mümkün mü?" —"Değildi aslında, ama onlarla karşılaşmak da öyleydi ."*

Orası doğruydu, sokaklar boyunca onu izleyip, parlak, ka-

labalık, bayağı olmayan sokaklarda gezindikten sonra, artık kimseyi göremezdi; ama bu, onun ölümsüzlüğü adını verdiği şeyin sonucuydu, daha cömert davranan herkesin kibarlığı adını da verebilirdi buna, geçmesine izin veriyorlardı, yüzlerinden –görebilseydi, ne güzeldi kim bilir o yüzler– ona bir ışık, bir mutluluk parıltısı, bir sıkıntı bahşediyorlardı.

• *Yarım yamalak bir anı mı? Kesinlikle bir yalan mı? Oturmamış bir hakikat mi? Sessiz bir arzu mu?*

• *...hasta ya da sadece düşüncelere dalmış; sözlerinin her biri, tane tane söylenince şaşırtıyor, unutma yeteneğini de içeren bir son hakikati verecekmiş, unutturacakmış belki de bekletecekmiş gibi oluyor. Ama yine de gürbüz, sarsılmaz.*

• Ona bunu söylemeyi arzu ediyordu: *söylerken bile onu düşünüyordu– kime? Söyleyeceğini söylerken bile– kime? Bir yolunu bulup, yerleştirebileceği bir yerden alsa bile ya da aldığını sansa bile, bunu düşünmek bile onu tutmayı sağlıyordu. Çünkü orada olmak gerekiyordu, bulunması gereken yerde, o yere çakılmış gibi, öteki de böylece orada olabilirdi, kıpırdamadan, kıpırdatılmaz, yine de tanınması çok zor, sanki bir kimlik sahibi olmak hakkı ona hem tanınmış hem esirgenmişti.*

Ona bunu söylemeyi arzu ediyordu: *ama arzu sözlerini hep tıkadığına göre, en rahat arzu bile en rahat sözü tıkayacağına göre nasıl konuşmayı arzulayabilirdi? Ama söylemeyi arzuladığına göre, söyleyecekti.*

• *Hangi hakla, hangi zorbalıkla kazanılmış güçle bu karşılaşmayı önceden tasarlamıştı, tasarlayarak önlenemez ya da tam tersine, imkânsız hale getirmişti? "Ama bu sadece bir*

düşünceydi." —"Hiç kuşkusuz." —"Ama aynı zamanda bir arzuydu; sadece arzu edilerek düşünülecek bir şeydi." —"Düşünülemeden, arzu ettiğine emin olmadan." —"Sırası gelince bu konuda konuşulacaktı diye kurt düşecekti içimize, patavatsızlık olabilirdi belki, ama bu konuda konuşmak bile erken." —"İyi de olurdu aynı zamanda; öyle gerekiyordu." —"Öyle mi gerekiyordu?" —"Sonra öğrene-ceğiz bunu." —"Çok geç öğreneceğiz."

Konuşmak, arzulamak, karşılaşmak: bu üç sözcükle oynarken (böylece, eksik olan dördüncüyü de, eksiklik oyununu da başlatarak) herhangi birini öbürlerinden önce, öbürlerinden daha erken gündeme getiremediğini ayırt ediyordu; ama bunlardan herhangi birini ön sıraya koymak, ona bir ayrıcalık vermek olmuyordu, bir iskambil oyununda boş yere atılan bir kâğıt bile olmuyordu. Onları beraber tutacak bir oyun belki de vardı, onları, eşit değer vermeden, ne de eşitsizlik aramadan, hatta ne de *aynı* oyunun benzer verilerine dönüştürmeden, beraber tutacak bir oyun; böyle bir tutum oyunu da hemen bozardı, bir yok etme oyununa dönüştürüp aldatıcı bir üstünlük verirdi ona. Gene de doğruydu bu: (öyle ya da böyle, nasıl olursa olsun) onlarla karşılaşması gerekiyordu, böylece onlardan söz etmek mümkün oluyordu; onlarla karşılaşmayı arzulamak için (böyle bir karşılaşmayı da arzulayabileceğini önceden sezmesi için) onlarla karşılaşması gerekmişti, onlarla karşılaşmak için de (onlarla hiç karşılaşmasa bile) arzunun bu duruma hazırlanması, sözün bu karşılaşmayı elverişli kılması, aralarındaki uzay boşluğunun kapanması gerekmişti, bu aralarındaki boşluk olmasa, karşılaşma tarihsel bir olaya dönüşebilir, öyle gerçekleşir, sadece boşluk doldurulurdu.

• *Belleğinin o katı mutluluğunda, sanki herkes belleği sahiplenebilirdi; ama unutmak kimsenin değildi.*

• *Hep gelecekte olacak, gene de hep aynı kalan ebedi bir geçmişte gerçekleşmiş, hiçbir zaman bir şimdiki zamanda olmayan o karşılaşmayı yoksa unutmuş muydu? Eğer zaman –onların zamanı– dolambaçlı yollarına onları katıp, her türlü şimdiki zamanı onlardan esirgiyorsa, nasıl olacaktı da bir şimdiki zamanda varlıkla karşılaşacaktı? Bu en üst düzeydeki yasaya, kendisini de bu yasaya uyduracak kadar kesin yasaya, uygulanacak'an, onaylanacak an bulunamazdı. Kuraldışı bir durum hiç yok muydu? Bu yasanın boşluklarını bulmak için, bu üç sözcükle bile olsa, bu düşüncenin hakkından gelecek bir düşünce, kesin, tuzak kurmuş gibi kendisini ele veren düşünce bu kuraldışı durum değil miydi?*

• Sadece şunu bil –kendini bir şimdiki zamanda sunmayan bir buyruktur bu–; hem bütün geçmiş hem de bütün gelecek için geçerli bir dönüş yasası vardır, bu yasa senin herhangi bir şimdiki zamanda yer almana izin vermeyecektir, hiçbir varlığın da sana kadar yaklaşmasını sağlamayacaktır, başka türlü düşünüyorsan yanılıyorsun demektir.

• *"Korkuyorum": eşiği aşar aşmaz onun böyle söylendiğini duyuyordu, onu korkutan, benliğini sadece korkması için kullanan bu rahat sözdü.*

• Aynı olanın Ebedi Dönüşü: aynı olan, yani aynılık yasasını özetlediği sürece ben kendim. Ama dönüşün titizliği, zamandan şimdiki zamanı attığı için, hiçbir zaman bir şimdiki zamanda bir aynının gene aynı olana, kendi kendine dönüşmesine imkân vermemektedir.

• Aynı olanın Ebedi Dönüşü: sanki dönüş, alaylı bir yolla,

"Aynı"nın yasası gibi önerilmiş, "Aynı" egemenmiş gibi yapılmış, oysa bu yasa dönüş zorunlu olarak zamanı iki girişli sonsuz bir oyuna (birisi için verilmiş ama hiç birleştirilmemiş) dönüştürüyor: gelecek oldum olası geçmiş, geçmiş hep daha gelecek olurken, üçüncü zaman dönemi, şimdiki zaman anı da kendini kendinden dışlarken her türlü olası kimliği, aynılığı da dışlamaktadır.

Bu dönüş yasasına bağlı olarak, geçmişle gelecek arasında hiçbir çekim olmazken, kural bir sıçramaya bile izin vermezken, nasıl olacak da birinden diğerine geçeceğiz? Geçmiş, deniliyor, gelecekle aynı olmaktadır. Demek ki artık fiil kipleri bir tane, daha doğrusu ikili bir kip var, sonraya bırakılan bir aynılık, bir kimlik ayrılık ayarlayıcısı işlevi görüyor. Ama dönüşün titizliği de işte burada ortaya çıkmaktadır: "*görünmeden şimdiki zamanmış gibi*" davranarak geçmiş-gelecek ikiliğinde geçmişi gelecekten ayırmaktadır.

• *Dönüş yasasına bağlı olarak, sadece adın, olayın, ölüm kılığının, yok olma anında bir varlık hakkı vereceğini biliyorlardı; bu yüzden ölümsüz diyorlardı kendi kendilerine.*

• Aralarında geçit olmayan bir geçmiş ile bir geleceği ele alalım, görülmez bir ayrım çizgisi onları ayırıyor olsun: orada bir geçmiş umudu, bir geleceğin daha önce olmuş olduğu yer vardır. Zamandan geriye sadece o aşılması gereken çizgi kalır, hep aşılmış, ama hiçbir zaman tam aşılmayacak, "ben" açısından da bir yere konulamayacak çizgi. Belki de şimdiki zaman diyebileceğimiz tek şey bu çizginin nereye konulacağını bilemeyişimizdir.

Dönüş yasası, "her şeyin" döndüğünü varsaydığından zamanı tamamlanmış gibi, bütün çemberlerin dönüş dışı kalan

çemberi olarak konuşlandırmaktadır; ama halkayı tam ortasından kırdığına göre, daha gerçekleşmemiş bir zamanı değil, verip vereceğini vermiş bir zamanı önermektedir, sadece bizim yalnız başına tuttuğumuzu zannettiğimiz güncel nokta bunun dışında kalmaktadır, eksik geldiği için de sonsuzluğun bu bitmişliği kırmasını sağlamakta, bizi sanki sürekli ölüyormuş gibi yaşamaya zorlamaktadır.

• *Şimdiki zamanı hep kaçırdığı için, olay, geçmiş için sadece bir umut izi bırakarak, geleceği de boş bir geçmişin önceden söylenmesi haline getirmiş, hep ortadan çekilmişti.*

• (Boş) geçmiş, (boş) gelecek, şimdiki zamanın sahte ışığı altında: kitabın olmadığı yerde kaydedilecek tek bölümler bunlar.

• *Oda loştu, karanlık olmasından kaynaklanmıyordu bu durum: Işık çok görünür hale gelmişti, artık aydınlatmıyordu.*

• *Korkuyu taşıyan rahat söz.*

• *O bunu biliyordu (yasayla bu konuda uyuşuyordu):* geçmiş boşluktur ve sadece çok yönlü bir ayna oyunu sonucunda, kaderi geçmek olan bir şimdiki zaman, geçmişe tutunup kalacakmış yanılsamasıyla ortaya çıkmaktadır, onu da olaylarla doldurulmuş sanarak, böylece onu evcilleştirip ürkütücülükten uzaklaştırmaktayız: hayaletlerle dolsa da geçmiş o zaman tamamen yok olmuş, geri de gelmez özellikler kazanır, (anlatılınca bir kez, iki kez, bir kez ne kadar tekrarlanabilirse o kadar anımsanmaya elverişli) suçsuzca yaşamamızı sağlar. Bu konuda düşünmekte artık (nasıl olup

da bu düşünceye bir esneklik kazandırılıp düşünülebilir acaba?). Geri gelmezlik geçmişin boşluğunun kendisini gösterdiği; yerleşik bir şimdiki zamanda yaşanmış ama olay gibi gözüken ne varsa tekrar yaşanması imkânsızmış gibi gösterdiği bir özelliğidir, olay gibi görünen ne varsa boşluk kapatmak için oradadır, boşluğu kaçırarak onu kendinden geçirdikleri için, geri döndürülmezlik kisvesi altında yine onu sunmaktadırlar. Geri döndürülemez olan o zaman hiç de sadece olmuş olanın sonsuza kadar olmuş olan olarak kalması değildir, sadece bu değildir, geçmişin garip olduğunu kabul ediyorum; bizi uyarma aracıdır, boşluktan oluştuğunu (bize bunu hazırlayarak), bu oluşumun –sonsuz, tüy hafifliğinde narin düşüşün– derin bir kuyu olduğunu, olsalardı olayların teker teker içerisine düşecekleri dipsiz kuyunun, dibi olmayanın derinliğinin gösterilmesidir. Geri döndürülemez, silinemezdir bu, evet: silinemez, çünkü zaten hiçbir şey oraya kaydedilmemiştir.

Geri döndürülemezlik, bir anda, şimdiki zamanın en uzağında, şimdiki zaman olmayanın mutlaklığında, olmakta olanı baş döndürücü bir düşürüşle kaydırmaktadır.

Ucu ucuna olmuş olan, geri döndürülemezlik aracılığıyla, (bundan daha hızlı hiçbir şey yoktur) "ürkütücü bir eskiye", hiçbir şeyin asla şimdiki zamanda olmadığı eskiye kayarak düşmektedir. Bu açıdan, zamanı zamanda yok eden, yakın ile uzağın arasındaki mesafeyi ortadan kaldıran bir tür kayma ya da narin bir düşüşe dönüşen geri döndürülemezlik, göndermeleri, (çağdaş kılan her şey) zaman ölçümlerini, her şeyi zaman dışına atmakta, dönüş diye bir şey olmadığından değil de düşme yanılsamasının dışında hiçbir şey düşmediğinden, her şeyi zaman dışına gömmektedir.

• Olayların sadece geçmişte "gerçek" olduklarını kabul

edelim, belleğimizin ayarlamalarıyla, hafif bir kuşkuyla da olsa geleceğin bize verebileceği ya da esirgeyeceği her şeyi anımsamamızı sağlayabilecek, işleyen bir makinedir geçmiş o zaman. Ama gelecekten daha yoksul, hem de sürekli başkalaşan bir özelliği yok mudur? Genellikle öyledir hiç kuşkusuz; ama bunun dışında kalan bir durum vardır, geçmiş sonsuz boşluk, gelecek sonsuz boşluk ise eğer, ikisi de boşluğun kendini (ekran farklı eğiklikte olabilir) eğik sunuş biçiminden başka bir şey olamaz, kimi zaman imkânsız-imkânlıyı, kimi zaman geri döndürülemez geçmiş gibi gösterirler kendilerini; Ebedi Dönüş yasası geleceği geçmişte yaşamayı, geçmişi geleceğe bağlamayı sağlar, geçmişle gelecek değiş tokuş edilemez yine de, çünkü onların arasındaki kesinti, şimdiki zamanın eksikliği, her türlü iletişimin kesintili olmasına elverir: bu kesinti ya geçmişin geri gelmezliği olarak ya da gelecekteki mümkünlük olarak, Ebedi Dönüşün inanılmaz ütopyası olarak yaşanır. Kimse Ebedi Dönüşüme inanamaz. Bu onun tek garantisi, tek "doğrulanmasıdır." Oralarda, Yasanın titizliği budur.

• "Ürkütücü eskide", hiçbir şey asla şimdileşmemiştir, olay daha olur olmaz mutlaka hafif bir düşüşle olur, geriye döndürülemezlik belirtisi (biz de soğuk bile olsa bunu sezinliyorduk zaten) yaşadığımızı zannettiğimiz olayın, hiçbir zaman bizimle beraber olmadığını, bir şimdiki zamanla herhangi bir bağıntısı olmadığını bize bildirir, haberdar eder.

• *Geleceğin boşluğu: orada ölüm geleceğimize sahiptir. Geçmişin boşluğu: ölüm orada mezarı olan varlıktır.*

• *Bir yerde*, dönüşün yasasını –Aynı Olanın Ebedi Dönüşünü–, harekete dönüşür dönüşmez, dönüşün titizliğini, her

şeyden önce yazı barındırır, dönüş, yazının zamanına dönüşür, bu yasa –yasadışı yasa– zamanın zamanlılığını bize benimseterek (en edilgen bir edilgenlikle öteye adıma teslim olmamızı sağlayarak) her varlığı, her şimdiki zamanı durdurmakta ya da yok etmekte, böylelikle kendisinin ortaya çıkmasını sağlayan durumu, yeri durdurmakta, yok etmektedir. Tersine dönüştürülebilir olmasına rağmen tersine dönüşemez olanın kıpırdanmasıdır (labirent). Nietszche'nin Surlej'deyken açıkladığı bu durum, her şeyin sürekli dönmesi, şimdiki zamanı hiçbir varlığın barınamadığı uçurum haline getirir, "her şey dönüyor" ilkesi bile orada uçurum ilkesi olur. Yasa, şimdiki zamanı dilsizliğe zorlar, şimdiki zaman aracılığıyla sıradan geleceğin –şimdileşecek geleceğin– olacağı da bu dilsizlikten payını alır. Öyle ki: gelecekte ancak şimdi olamayan dönecektir (şiir bunu yakalamaya çalışır), aynı şekilde geçmişe dönen aslında geçmişte hiçbir zaman bir şimdi olmayandır (anlatı bunu yakalamaya çalışır).

• Bir yandan "her şey dönmektedir" ilkesi zamanın, kendi zamanlılığını oluşturan zamanla bağıntısını hafifleten düzenli kesişimi artık sağlamaz: zaman, her seferinde "bütün" zaman, "aynı" zaman olmuştur, "bütün", "aynı" artık ayarlayıcı güçlerini orada tutmamaktadır; geçmiş, şimdiki zaman, gelecek, hepsi "aynı bir" zaman olabilecek iken, birliğin artık yok olmasıyla ayrılıklarının çıplaklığından başka özellikleri kalmamıştır. Önce bunu vurgulayalım. Ama, öte yandan "her şey dönmektedir" ilkesi ortalıktaki ebedi bir şimdiki zamanın, orta malı olmuş bir yere yerleşmesi olarak kavranamaz. Her *şey dönüyor*, şu anlama gelir: "Her şey geri dönecektir, henüz ve asla bir şimdiki zamanda oluşmayan her şey dönecektir"; her şeyin dönmesi, "hiçbir şey geri dönmemektedir" türünden bile olsa, her şeyin dönmesini dışlamaktadır.

• Dönüşün titizliği demek ki şimdiki zamanı olmayan bir zamanın, aynı zamanda yazının zamanının özelliğidir, geçmiş zamandır, gelecek zamandır, birinin diğerinden kökünden ayrılması sonucu (her türlü şimdiki zamanın yokluğunda), aynı olsalar da onları ancak tekrarların getirdiği ayrılık olarak ele alabiliriz.

Geçmişle gelecek arasında, en büyük ayrılık, aralarında bir şimdiki zamanın ortak ölçüsü olmadan birinin diğerini tekrar edeceği gerçeğidir: sanki geçmişle gelecek arasında şimdinin yokluğu en basit şekliyle unutma olarak egemenmiş gibi.

Dönecek olan ne? Her şey, şimdiki zamanın, bir varlığın olabilirliği *dışında* her şey.

• *"Geri döneceksiniz." —"Geri döneceğim." —"Geri dönmeyeceksiniz." —"Böyle konuştuğunuz zaman, bunun ne anlama geldiğini anlıyorum: dönüş aracılığıyla buradaysam, demek ki burada değilim; bir zamanlar, hiçbir şimdiliğe karşılık gelmeyen bir zamanda burada oldunuz." —"Ama buradayım işte, görüyorsunuz." —"Evet, diyordu, gayet ciddi, unutma şartıyla buradayım, bir kere unutarak, bir kere anımsayarak, bir kere unutarak, anıyı da unutmayı da onları anımsayan onları unutan kimse olmadan açarak, kapayarak buradayım."*

• Daha yazılmadan silinmiş bile. İz sözcüğünü benimsiyorsak eğer, hiçbir zaman çizilmemiş olanı kazıdığı için benimsemeliyiz. Bütün yazımız –herkesin olabiliyorsa eğer herkesin yazısı– böyledir: şimdide yazılanın değil, gelecekteki geçmişte yazılmış olanın kaygısını taşımaktadır.

• *"Çoktandır sizi görmedim." Onu daha yeni terk etmiş*

olsam bile böyle diyordu; oda ne kadar geniş, küçük olsa da, ona ulaşmak için gene zaman gerekiyordu, kâh bir masada, kâh öbüründe, kâh diğerindeydi, sanki şehri boylu boyunca kat ederken dar bir sokaktan geçmiş gibiydi.

• *"Biz onları seveceğiz." —"Şimdiden seviyoruz." —"Onlar bilmiyor ama." —"Bu bizim şansımız." —"Onlardan beklediklerimiz konusunda hiçbir bilgileri yok." —"Cehalet içerisinde yaşıyorlar: bu yüzden öyle güzel, öyle canlılar." —"Korkutuyorlar." —"Korkutuyoruz." Gençtiler, güzeldiler, canlıydılar: bütün bu sözleri kabulleniyordu, öyle masum tuzaklardı ki bunlar hayaletler bile bu tuzaklara düşmezdi, başka sözler etseydi de onları esirgeyene ulaşamayacağını biliyordu. Tek tehlike, suçsuzluk tehlikesi, birçok kişi olma haklarıydı, şu ya da bu olmaktan onları bu hak alıkoyuyor, onları bir çağrıya doğru itiyordu, birçok olarak duyuyorlardı bu çağrıyı: hep beraber mi acaba? "Bu kadar güzel hiçbir şey görmeyeceğiz." —"Bu laf onlara uyuyor mu?" "Bunu ayırt edemeyiz, öyle güzeller ki." —"Onların yerine bizim işleri halletmemiz pek hoşlarına gitmeyecek." —"Ne iyi ki onların yeri diye bir şey yok." Mutluluk gerçekten de oradaydı: onları her şeyden koruyan bir mutluluktu bu. "Bunu bilmeyecekler, en güzel olmak için beraber olmaları gerekiyor."*

• *Umut ederken, korkarken yakalıyordu kendini; üzüntü yüklü bir şaşkınlık uyandırıyordu bu sürpriz kendisinde: bu iki sözcüğün sınırında bir yerdeydi artık.*

• *(ölmek): eski bir efsane, bir şey anlatmayan eski bir sözcük, zamanın bilinmedik bir yönü olduğunu düşleyen düşünce. Varlığa ulaşmak, ölmek, büyülü iki deyim.*

• *Tam onu terk ettikten sonra anımsamaya başladığı şu sözler, belki de iyi karşılandığını gösteriyordu: "Eğer, buraya geldiğinizde, o küçük odayı –bir kenarda mırıldanarak, onu beklemek için kaldığı yere inmeyi sağlayan üç basamak yüzünden pek o kadar da küçük olmayan o odayı– boş bulsaydınız, sizden arkadaşlığımı esirgemediğimi, sizin arkadaşlığınıza layık olduğumu göstermiş olurdum." —"Zaten boş değil mi oda?" —"Madem ki içindeyiz, tam boş sayılmaz, şehir boş dediğimiz zamanki gibi bir boşluk söz konusu". Belki de o günden sonra onu böyle iyi bir karşılama zorunda bırakmamak için, odayı olduğu gibi, oraya girip de ev sahiplerinin en sessizine merhaba demek için, gelmemiş olsaydı nasıl bulacaktıysa öyle bulmak olanağıyla nadiren yüzleşiyordu.*

• Bir sözcük iki kere söz olur, dilsizleşirse, onu dilsizleştiren ilke fazladan hafifleştirirse, yankılanmayan bir sözcük olur artık. (o) sözcüğü bu donukluğa sahip; ya içeri girilmesi sanki yasakmış gibi duran, oysa her önüne gelenin sonsuzluğuna ulaşabilmek için mahvolmuş kilitlerini döndürerek aşabileceği kocaman bir kapı gibi düşünebiliriz onu ya da bilmem hangi evren boşluğu, saydamlık eğer her türlü geçişin en aşılmazı olmasaydı her şeyin –her türlü sözün– yok olacağı bilmem hangi saydamlık olarak canlandırabiliriz.

• *Onun daha hiç aşılmamış bu saydamlıkta kalmasını, oyun icabı seçilen kimlikten başka bir kimlik taşımamasını sağlamak istiyorsa, ona yardımcı olmak için, bir benliğin hakikatini, (bir kimlik kuralının kısaltılmış formülünden başka bir şeye dönüştürmeden) bir benliği taşıması gerektiğini anlıyordu.*

• Bütün sözcükler yaşını başını almıştır. Sadece yankılandıkları yer, bir bahçe gibi sonsuz boşlukta olan o yer, yok olduktan sonra bile çocukların neşeli çığlıklarının sürekli duyulduğu yer sözcükleri hep doğar gibi oldukları sürekli bir ölüme götürür.

• Saydamlık aşılamaz, saydamlıktan esneksizlik belirtisinin dışında hiçbir şey yansımaz.

• *İlk adımlar, ilk uyarılar, o beklenmedik arkadaşlık havaları, o kavrayamadığı eğilimler; anımsamıyordu bütün bunları. "Nerede bıraktınız onları? Ne arıyorlar? Siz ne arıyorsunuz?" Bir şey arandığı filan yoktu, yan yana iliştirilmiş masalarıyla oda onları herhangi bir şey bulma arzusundan kurtarıyordu. "Onlara uygun bir ad..., açılan kitap..., yürüdükleri sokak..." Bir mırıltıydı bu, aldatıcı bir dadanma. Sonra birden: düşünün. "İçlerinde bir şey geçen yerleri beğendiğimi düşündüm." —"Yani anlatabileceğimiz, anımsayabileceğimiz şeyler demek istiyorsunuz herhalde." —"O kadar da titiz değiliz: herhangi bir şey." —"Sıkıntı havasını azaltacak ya da çoğaltacak bir şey." —"Biz sıkılmıyoruz." —"Elimizden gelmez sıkılmak."*

• (o): yarım yamalak bir sözcük olan bu adın, hiç kimseyi belirtmediği halde onu böyle parlak bir biçimde belirten bu adın, hep dolaylı belirtilere başvurduğu için de yine dolaylı olarak o kesin noktaya, belirliliğin belirsizlikle kesiştiği noktaya gönderme yaptığı bu adın açıklanması yasaktı. Açıklanması yasak şu anlama geliyordu: Ne olursa olsun açmanın sonsuzluğunu olabilir kılan yasağın hem kendisiydi hem de değildi.

En zor olan şey şu: (o) kimliğe, aynılığa, yakalanabileceği

hep aynı olan bir yere bağlı değildir. En basit bir cümlede bile (o), sanki cümleden ayrı bir konumdadır, eklemlemeleri ayarlayan oyunun her boş anındadır, kabullenir gibi göründüğü özne konumundan ayrılıp, kendini sonsuza kadar çiftleştirir, ikiyle çarpar: özne konumunda olan o, cümleyi başlattığı anda başka bir "o"nun; çözümlemelerin ancak iş işten geçtikten sonra sonsuz bir dizi olarak görünmez bir biçimde kendini tekrarlarken bütün bağlılıklardan ayrılıp herhangi bir işlevi, rolü sahiplenemezken yakalamaya çalıştıkları başka bir "o"nun yerine konmuş gibidir. Herhalde, bunun yerine gelmesi için de zincirin bir ucunda, kimlik kuralını gerçekleş-tirmekle yükümlü bir benlik, "ben" diyebilecek bir kendilik gerekmektedir.

• *Onlarla karşılaşmak arzusu damlar üzerindeki karın sessizliği kadar aşina olduğu bir duyguydu. Ama tek başına arzuyu canlı tutmaya yetmiyordu.*

• Sanki, çok sonra, kitapların ortadan kaybolup sadece sözsüz, ürkütücü eski geçmişi, ürkütücü eski geçmişten gelen mırıltının dışında bir sözün yer almadığı bir dönemde yazılacak bir kitabın kenarlarına yazmıştı.

• Sanki, bu sonsuz yanıttan başka hiçbir şey gerektirmeyen bir titizliğe yanıt bulmak gerekmişti.

• *Bir yerde*, şimdiki zamandaki varlığın –mutlak teslimiyetin– dile gelerek kendini tüketmesi gerekir, unutulan olarak o anda ortaya çıkan Ebedi Dönüş, şimdiki zamanı olmayan bir zamanın gerekliliği, bambaşka bir kabullenmeyi gündeme getirir. Nietzsche, hiç kuşkusuz, Hegel'den önce doğabilir ve gerçekten de doğduğu zaman, aslında hep

Hegel'den önce doğmuştur; onun deliliği zannedilen de budur: herhangi bir üzerine temel olabilecek hiçbir şeyi; ne bir şimdiki zamanı, ne bir geçmişi (kaynak), ne de bir geleceği (kehaneti) olmadan, her zaman gündem dışı, her zaman erken, her zaman aceleci görünme zorunluluğu vardır. Deliliğin akıldan öte bir akıl olduğunu söylemekle yetinince, hem akla hem deliliğe bir haksızlık yapılmaktadır. "Onlar bizim delirmemiz için delirdiler" gibi bir yargı bile, Nietzsche'nin kabulleneceği bir yargı olsa da, basit, birleştirilebilir, uzlaşmaya hazır, Sisteme bağlı olduğundan kendi oluşumunun dışına çıkabilecek gibi düşünülen ve biricikmiş zannedilen bir zaman anlayışına bağlı kalmaktadır. Bu açıdan ancak bilge olmadan önce bilge olan deli sayılır. Ama *öbür* delilik –adı kapatma olmayan delilik– zamanda sanılsa bile, kendisini zamana boyun eğdirmek zorunda kalan her şeyden kaçan, zamanın dışında bile olmaya boyun eğmeyen sonsuzla çarpılan bir ilişkidir. Yasa dili deliliğe bir ad vererek, kendisinin oluşumundan önceki bir yerlere koymaya, yasadan önce tanımlamasını ona uygulamaya çalışır, oysa yasa kendisinden önce bir şeyler olmasını benimseyemez. Delilik aslında yoktur, delilik her an *olabilir*, gerçekten varolması parantez içinde koşulsuz bir koşula bağlıdır. (Delilik bunu benimser) Bu parantez onun deliliğidir, her şeyi, kendini bile oraya koymak ister.

• Nietzsche (eğer Ebedi Dönüşün yasasına onun adını verirsek) ve Hegel (eğer şimdiki zamanda hazır olan varlığı bütünlük, bütünlüğü de şimdiki zamanda hazır olan varlık olarak düşünmeyi onun adının doğrultusunda ele alırsak), bir mitoloji oluşturmamızı sağlarlar: Nietzsche ancak Hegel'den sonra gelebilir, hep Hegel'den ama önce gelmektedir, hep Hegel'den sonra gelmektedir, ama sürekli olarak sonradan

gelmektedir. Önce: zira mutlak gibi düşünülse de varlık kendisinde bilginin tamamını asla toparlamamıştır; varlık kendini mutlak bilmekte ama pratikte gerçekleşmediği için bilgisi görece kalmaktadır, böylelikle kendi kendisini pratikte doyum sağlayamayan bir varlık, varlıkla bütünleşmeyen bir varlık olarak ele almaktadır: bu yüzden Hegel sadece sahte bir Hegel olmakta ve Nietzsche hep sonradan gelerek, zamanın şimdiki zaman olarak gerçekleşmesini, bu gerçekleşme içerisinde mutlak bir yok oluşu bulmasını yasaya koymaktadır, böylece Ebedi Dönüş, geçmişi ve geleceği tek ve benzer zamanlara dönüştürerek, geleceği ve geçmişi şimdiki zamandan kurtarmakta, düşünceyi parçalayarak ona şunu benimsetmektedir: Gelecekte hiçbir şekilde ve hiçbir zamanda şimdi olamayacak olan sonsuza kadar geri dönecektir, geçmişte hiçbir şekilde ve hiçbir zaman bir şimdiye bağlı olmayan, geçmişe sonsuza kadar gömülmüştür. İşte Nietzsche için bundan böyle düşünülmesi, yaşanması gereken budur. Böyle bir titizliğe sadece yazı karşılık verebilir, bunun koşulu da logos olarak söylemin kendini tamamen gerçekleştirmiş olmasıdır, yazıya kendini sunabileceği, oturabileceği bir destek sağlanmadığı için, kimsenin ad veremeyeceği boş bir ayrıcalık, bir tehdit halinde çıkar ortaya: deli yazı.

• *"Her şey dönüyor"* deliliği: içinde birbirini dışlayan ilişkilerin, biçimlerin garipliğini taşıyan sade bir özelliği vardır bu deliliğin. Hegelci bir dil kullanmakta; ama aynı zamanda bu dilin kuyusunu kazmaktadır; bu formüller rastgele değil zorunlu olarak zamana uyum sağlamayan sözcüklerdir: ideolojik açıdan geride kalma onlar için doğru zamandır; ancak kendinde biten ve oluşanı kendini yok eden oluşumun sertliğiyle yok edebilir. *"Her şey geri dönüyor"*: bütünlük

sözüdür bu; her şeyin geri dönmesi için, bütünlüğün hem sözden hem eylemden bir anlam kazanmış, anlamı da tüketmiş olması gerekmektedir. Varlığın bütünlük olarak, varlık olarak ortaya çıkması için zaman biriminin şimdiki zamanın biricikliği olması gerekir. Ama *"her şeyin geri dönmesi dönüşün"* sonsuzluğunun bütünün çemberliğinin biçimini almasına izin vermez, hiçbir dönüşün bir şimdiki zamanda yer almamasına karar verir (bu şimdiki zaman ister geçmişin ister geleceğin şimdiki zamanı olsun), yani hiçbir şimdiki zamanın olabilirliğine veya denenmesine fırsat verilmez, şimdiki zamanı olmayan bir zaman vardır ortada: şimdiki zamanı olmayan bir zamana bile bağlı olmayan bir zaman. Her şeyin dönmesi zamanı yok eder, zamanı iki zamana indirir, böylece onu sonsuzluk olarak düşünür, hep şimdiki zamanda bir yokluk, kırılmanın bozulmanın sonsuzluğunu yerleştirir.

Böyle diyerek, pek bir şey demiş olmuyoruz. Ondan dolaylı olarak bize gelen bir dil olmadığı için dönüşü onaylayamayız, dil Nietzsche'de çökmüştür, öldürücü bir arzuyla Nietzsche onu imkânsız bir kabullenişe sürüklemiştir.

• *Dikkatini uyandırmak: bunun için yapacağı bir şey yoktu; hep uyanık olduğundan, ondan geriye sadece bir uyanıklığın boşluğu, dikkatsizliğin gene de kendinden geçmiş yokluğu kalıyordu sanki.*

• *Yasayı delme umudu, başarısızlıkla sonuçlanıyordu, çünkü her seferinde, yasanın yerine, onu deldikten sonra daha üst düzeyde daha eşitlikçi bir yasa bulmak gerekiyordu, bu yeni bulunan yasa da delinmeyi gerektirdiğinden, her seferinde daha üst bir yasa umudu baş gösteriyor, yasanın gitgide yasanın delinmesine, delinmenin de öbür yeni yasaya geçit vermesi, kendi arzusunun ebedi kalmasını destekleyen tek karşı gelme yoluna dönüşüyordu.*

• Talihi karşılıksız iyilikle (bağışla) karşılaştırınca yasa konusundaki birtakım ilişkiler de açıklık kazanabilir. Karşılıksız iyilik hukuk dışıdır, doğruluğa aldırmaz, yine de onun doğrultusundadır, kendini yasallaştırmayan bir vermeye dayanır. Karşılıksız iyilik olmasa yasaya uzaktan bile olsa saygı duyulamaz, yasa korunamaz. Ama yasanın titizliği sonsuzdur, kendisinin belirlediği, kendisini belirleyen bir sınır vardır, kendisine boyun eğmeyi sağlayacak bir iyiliğin tepeden inmesine katlanamaz. Yasa boş bir otoritedir, özel bir kişi olarak onun karşısında barınılamaz, hoşgörülü bir yaklaşımla karşılıksız iyiliğin örtüsünü takınarak aracılıklar yoluyla sertliği giderilemez.

Yasa kendi kendini delemez, kendisi zaten sadece delinmek için vardır, karşı gelmenin görünüşte onu bozması aslında onun yasa olmasını sağlar, neye meydan okunuyorsa, ne bozuluyorsa o yasal olur artık. Yasanın çemberi şöyledir: sınır olur olmaz sınırı aşma arzusu çıkar, aşılamaz görünen sınırı oldum olası bilinmedik bir hareketle aşmış olan arzuya (pot kırmaya, yanlış adıma) sınırdan bir çağrı gelir. Yasak, ancak yasak doğrultusunda arzulayan arzuyla oluşur. Arzu, arzulayarak, yasanın özgürleşmesini, arzunun yasaklanmasını değil; yasağın arzulanmasını, böylece yasağın parlamasını, sevilmesini, öldürücü bile olsa arzulanmasını, çekici olmasını sağlar. Yasanın gerçek yüzü ortaya çıkar: ölümle korkutan buyruk değil, yasa kılığına girmiş ölümdür o, yasaya karşı gelen arzu ölümden kaçmak şöyle dursun, ölümü hedefler, ölümüne arzular, ölüm, arzunun ölümünün altında bile yatan ölüm, arzunun taşıdığı ölüm, böylece arzulanan ölüm haline gelir. Arzu ölüme yer verir. Yasa öldürür. Ölüm, hep yasanın ufkudur: bunu yaparsan ölürsün. Kendine boyun eğmeyeni öldürür, ona boyun eğmek de her seferinde yine ölümdür; ama boyun eğmek –eğer yasa ger-

çekten Yasaysa– imkânsızdır, ne olursa olsun belirsizdir, hep sonraya bırakılır, ölüm tek çaredir, ancak ölüm aşkı ondan sıyrılabilir, çünkü ölümü seven, yasayı sevilebilir hale getirir, böylece onu boşuna işleyen bir yasaya dönüştürür. Karşılık beklemeyen iyiliğin dolambacı işte budur.

Ölümü affetme, bağışlama ölümden kurtarmaz; ama ölüm buyruğunu siler, ölüm atlayışını –önlem almadan, kendini tutmadan gerçekleşen ölüm atlayışını– ne cezaya ne affa aldırmayan, aldırışsız bir hafifliğe, ölçmeyen-ölçülmeyen, hep hafif olan bir bağışa döndürür.

Ama karşılıksız iyilik hep birisinin bağışı, biricik bağış, Biriciğin bağışı değil midir? Özelliği zaten ilk veriş anını unutmaması, bağışlama gücünü kişisel olarak seve seve; ama her an geri alınabilir kaçıcı bir şey olarak kullanması değil midir? Egemenliğini kime kimden ne bağışladığını unutarak ortaya çıkardıkça bağış bağış olur. Bu açıdan yasadan ayrılır. Yasa ise en büyük bağış olarak verildiği anda bile (Yasa levhalarının verilmesi) kendisinden üst bir ilke tanımaz, yasalığını yasallaştırır: kendi kendine o aşkınlıktır. Bu yüzden kendisinin sorgulanmasına, arkasının araştırılmasına izin vermez, sadece yanıt gerekir ona, kesin yanıtlar, ezbere değil ince ince düşünülmüş, araştırmalarla, sabırla, sonsuz boyun eğmeyle daha da doğruluk içeren yanıtlar. Yasa –biriciğin biricik yasası– kaynağını unuttukça yasadır, bu onun titizliğidir, kendinin dışında bir şey bırakmaz: bu açıdan anonimdir; bir yerde canlandırdığı kuruluk, kuruttuğu kaynağın ilk fışkırdığı yerdir.

Yasa hep: "Sana rağmen" demektedir, bu senlibenlilik kimseye yönelmez. Bağışlama "sen olmadan, sanki sen yokmuşsun gibi, sen işin içine karışmadan", demektedir; ama bu senlibenlilik kimseye bir kusur yüklememektedir, içtenliği,

bu ilişkinin garipliğini düzenlemektedir. Talih bu iki özelliği birleştirir. Talih ancak oyun icabı oluşur. Özel olarak birine hitap etmez. Talihi olan talihe sahip değildir, talih kendisinden kaynaklanmaz. Kendisinde neden bulmaz. Talihin "Sen olmadan," demesi senlibenlilik aracılığıyla bir anonimlik sağlar.

• Talih rastlantının başka türlü söylenişidir. O iyi olsun, kötü olsun hep talihtir, hem de hep iyi talihtir. Aynı şekilde bağışlama hep iyiye yontulsa da bazen bağışlamazlık olabildiği için aşkınlıktır. "Talihliyim" demek "Rastlantım var" demektir, daha doğrusu "benimle" yasanın gerekliliği arasında, hiç kuşkusuz yasadan gelen; ama onu zorlayıp kendinden koparan, onun kendine geri dönüp kendini kendine yasak eden o yasak ilişki var demektir. Yasak yasaya işler. Bu korkunç bir olaydır. Yasa yasakla donanınca, hile yapmış olur (yasanın en üst hilesidir bu), yasağın geldiği varsayılan başkalık alanına kesinlikle girerek, daha üstün, daha başka bir yasayı gündeme getirir, başkalaşmayla daha kesin bir ilişki kurulur, yasağın oradan geldiği varsayılır. Rastlantı –ya da talih ya da yasayı parantez içerisine alan bağışlama– tekrar ortaya çıkar, sonra sırası gelince bu yasa da, ondan sonra bu yasa da... Ne rastgele ne de tam yasal olmayan bir atılım yasaya karşı gelmeden yararlanarak nasıl oluyor da yeniden, yasadan gelen bir *başka* yasayı, ondan başka olarak, ona karşı çıkma olarak yasayı nasıl oluyor da yeniden yerleştirir, bunu belirlemek gerekir, yasasız, rastlantısız, olumsuz sözcüklerle anlatmamıza rağmen hiç de olumsuz olmayan, başkalaşma hareketidir bu.

"Talihliyim." Hem güçlü hem küstah bir söz, zira talih insanın sahiplendiğinin dışındadır, onu kimliğinin dışına atar. Ey oyun icabı adına konuştuğunu iddia eden oyuncu, şöyle demek gibidir: Ben elimde olanı benden alanı, beni sahipsiz

kılanı sahipleniyorum. Bu da talih için talih olmadığı anlamına gelir, asıl talihin adı bile olmaması gerekir, ona talih bile denemez, yansızlık onun tam olarak olmasına izin vermez; onunla da kendisiyle de oynar.

• Aşkınlık, yasaya karşı gelme: Birbirine bu kadar yakın bu sözcüklerden kuşku duymalıyız. "Aşkınlık"taki din yüklü anlamdan ayrılıyor gibi gözükmesine rağmen, yasaya karşı gelme de aynı şeyi daha az zedeleyici bir tarzda dile getirmek değil midir? İsterse ahlâk, isterse mantık, felsefe yüklü olsun, yasaya karşı gelme, kutsal olana; sınırı düşünürken, sınırın ötesindeki düşünülemez olana, sınırın hep aşılmış ama hiç aşılmamış olmasına gönderme yapmıyor mu? Sadece bilim kuramı açısından alınan kesme (ya da kopma) kavramı bile, benzetme yoluyla da olsa kendimize yontmaya bayıldığımız bir aşma gücünü gündeme getirmekte, sanki uzlaşmalar elimizin altındaymış zannettirmektedir.

• Talihin yasayla ilişkileri sadece dikkat uyandırıcı olmakla kalmaz. Arzuyla ise aynı ikili ilişkisini hem sürdürür hem sürdürmez. Bir yandan bu şaşırtıcı değildir; çünkü yasa, hem aynı anda, ancak yasağın doğrultusunda oyun alanı açmakta, arzuyu oraya yerleştirmekte, hem aynı anda, arzu yasayla oynamakta, oyununu yasallaştırmakta, yasayı bir kusurun ya da arzunun azalmasının üretimine dönüştürdüğünü iddia etmektedir. (O zaman da ortaya şu sorun çıkıyor: arzu hep kendi kendisindeki eksikliğe, kendisini sonsuzlaştıran bir sonsuzluğa, eksiksiz bir eksikliğe yönelmez mi?) Ama öte yandan talih ve arzu birbirinin yerine geçemez. Arzu, hep, ancak arzu doğrultusunda talih vardır, arzu tek şanstır diye düşünmeye hazırdır: bu da arzunun "yasası"na, arzuda yasa kalmasına –arzu etmeyene– uygundur. Talihe gelince ölümü-

ne arzulama tutkusundan vazgeçmese bile bu tutumu başka türlü ortaya çıkarır: arzu talihi arzulamalıdır. Ancak o zaman arı arzu olur.

Bir yolunu bulup kendisiyle oynamayı "başaramazsak", ona verdiğimiz adı kullanarak talih bizimle oynar. "Yazmak, talihi aramaktır" diye *yazıldığı* zaman, bunu yazan kontrol edemediği karşıtlıkların gücüne uygun bir uyumsuzlukla karşılaşır; çünkü önce bunu yazmak gerekir, kaçırılan bir talih ilişkisini, yazıyı açarak yerleştirmek gerekir; talih aranılamayacağına göre, arama artık talihe değil talihin beklentisine yönelir, kapalı olmayan oyunun bu kapalı alanında, yazının oynadığı yerde kesin yasalarıyla yasasız bir talih egemendir, talihi aradığı zaman, ancak talih olabilmek için yazıyı arayan talih olarak ulaşabilir ona.

Yazmak talihi aramaktır, talih yazıyı aramaktır, görünmez bir sınır çizgisinde önceden izi varsa talih de vardır; bu düzensiz arada baht-bahtsızlık, yasa-oyun sonsuz ya da boş bir durakta *ayrıdırlar*, hem birbirlerinin yerine geçmektedirler hem de aralarında bir karşılıklılık, bir bakışıklık, bir ölçü yoktur.

Talih yazının peşindedir, unutmayalım, yazı biçiminde bulduğu, "ne iyi ki" onun bahtsızlığı, düşüşü, sadece bir kere düşmek için atılmış zarlardır (bu bir kere birliği, atışların bütünlüğünü sarsar); çünkü düşerken, ancak düşerken iz bırakırlar.

Talih, rastlantının seni çekerken, seni bitirdiği çoğulluğun bilincine varmaman için, çoğul olanın oyununa, oyunun kurallarını çoğaltıp sadece çoğul kurallı bir oyuna gelmen için başvurduğu bir addır. Bu oyunun kuralı, şans-şanssızlık bölünmesini yok ederek, çoğulluğu hep oyuna sürmektir. O zaman oynamak, şansına, şanssızlığına; –ikili bir mantıkla– hem şansa karşı hem de şanssızlığa *karşı*, oyunun çoğulluğu-

na hizmet etmek *için* oynamaktır. Peki oynayalım mı? Evet oynayalım, elinden gelmese bile. Oynamak, arzulamaktır, arzu olmadan arzulamak, oynamayı arzulamaktır.

• *Ona sormadığı bir soru vardı. "Yalnız olsaydınız ne yapardınız?" —"O zaman böyle bir soru gündeme gelmezdi." —"Böyle bir soruyu soracak kimse olmazdı demek istiyorsunuz." —"Yanıtlamak için de kimse olmazdı: bunun için zaman olmazdı."*

• Soru-yanıt oyununun gerçekleşmesi için, zamanın üç değişkeniyle birlikte, birliğe dayanan yapısını saklaması gerekir. Düşünce ve yaşantı olarak şimdiki zamanın ayrıcalığı (zaman dışı şimdiliği ve canlı bir mesafede kendi kendine varolması) geçmişi ya da geleceği, olmuş ya da olacak bir güncelliğe dayamanın hemen hemen gerçekleşememesi, birini ya da diğerini olmuş ya da olacak bir şimdiki zaman halinde düşünmemizi sağlar. Artık güncelleşen bir şimdiki zamanda tarihin bütün verip vereceğinin tekrar ele alınması tarihin kendini tamamlaması demektir: Varlık hep şimdiki zamanda düşünülür ve söylenir. Nietzsche'ye gökten inen bir vahiy gibi Aynının Ebedi Dönüşü yıldırım gibi kendini gösterdiğinde ilk önce şimdiki zamanın gerekliliği içerisinde, geçmiş ve geleceğin renklerini almış bir şimdiki zamana ayrıcalık veriliyormuş gibi gelebilir: bugün yaşadıklarım zamanı dibine kadar bana açmakta, o biricik şimdiki zamanda her şeyin onda birleşeceği çift bir sonsuzluk olarak vermektedir; onu sonsuz kere yaşadımsa, onu sonsuz kere yaşayacaksam, o zaman masamda sonsuza kadar, sonsuz olarak yazmak için bulunuyorum: Bu kendini tekrar eden biricik anda, Varlığın kendi Aynılığının tekrarından başka hiçbir şey olmamaktadır. Ama Nietzsche çok çabuk yanı başında kim-

senin olmadığı düşüncesine kapılmıştır, ne Aynının Varlığında şimdiki zaman, ne tekrarında Varlık. Ebedi Dönüşümün kabullenilmesi onun zamanını harabeye dönüştürmüş, düşünülebilecek tek şey olarak dağılmaya bırakmıştır (beyaz gömleğiyle bitkin insanın açık gözlü sessizliği), hatta daha da önemlisi, biricik şimdinin harabeye dönüşmesi artık yasaklanınca, bütünün tekil kökü de koparılmıştır. Sanki Dönüşümün tekrarının tek işlevi parantez içerisine almakmış, şimdiki zamanı, 1 sayısını ya da Varlık sözcüğünü paranteze alıp, ne dilimizin ne mantığımızın alamayacağı bir başkalaşmaya zorlamakmış gibidir. Çünkü geçmişe şifre diye sıfır, geleceğe şifre diye 2 değerini verme cesaretini göstersek bile, şimdiki zamanın ortadan kaldırılmasıyla her türlü birliğin de ortadan kalktığını varsaysak bile, gene de 0'ın ve 2'nin eşit gücünü kaydetmek zorundayızdır, farklarının ölçülemez ve kaydedilmemiş mesafesinde bu kaydı belirtmeliyiz (geçmişin gelecekle aynı olması gerekliliğini varsayarken Ebedi Dönüş felaketiyle, şimdiki zamanla birlikte ortak pay da payda da devreden çıkmıştır); bu eşit güç onları artık aynı kılamaz, beraberce düşünmemizi de, birbirlerinin dışına atmamızı da engeller, çünkü Ebedi Dönüş aynı zamanda onları birbirinin yerine koymamızı sağlayabilirdi ama artık Varlık anlaşılması zor bir kırılmayla onların ilişkisini koparmıştır.

• Geçmiş yazılmıştır, gelecek okunacaktır, bunu şöyle de söyleyebiliriz: geçmişte yazılmış olan gelecekte okunacak, ama yazı ile okuma *arasında* hiçbir şimdi varoluş ilişkisi kurulamayacaktır.

• *"Sizin dürüstlüğünüze sığınmaktan başka çarem yok."* —*"Daha iyisini yapıyorsunuz aslında, hem bu daha iyi; çün-*

kü ben dürüst olsam da, yasaya dayanmayan bir dürüstlükle birbirimizi nasıl idare edebiliriz ki ?"

• *Dile hâkim olamıyorum. Sadece silinirken onu dinliyor, kendim de onda siliniyor, o sessiz sınıra, onun konuşmak için götürülmeyi beklediği yere, arzunun kılavuzluğuyla gidilen yerdeki sendelemeyi, varlığın şimdiliğinin sendelediği yere ulaşıyorum.*

• Varlığı olmayan bir söz o, sürekli olarak ölme gündeme geliyor, kilisenin ilahilerinin üsteleyerek bizi kurtarmaya çalıştığı ebediyet ölümü, oldum olası Tanrı'dan yoksun, yani şimdiki zamandan kurtulmuş sözün yeri orası.

• Dille varlık arasında tuhaf bir kavga vardır, ona gelelim, ya biri ya diğeri kaybeder bu kavgayı, ama varlık gene de kazanır, dilin varlığı da onun tarafındadır çünkü. Oysa söz sürekli kendinden geçiş içerisindedir; ölümü, boşluğu, yokluğu taşır; yok ettiğini, durdurduğunu hep diriltir; kendi kendinden geçtiği sınırda bile bunu becerir: ya varlığı tüketemiyordur artık ya da tükettiği zaman olumsuzlukta bile varlığı boşuna tüketen sözün varlığı olarak ortaya çıkmaktadır. Sadece savaşmayan kazanmış olmaktadır burada. Dili kabullendiği için varlık ona kendini benimsetmekte, onu suç ortağı yapmaktadır, beğenilen, varlık denilen açıklığın kendisine karşılık gelmesi için tepeden tırnağa açıp onu göklere çıkaran bir duruma yerleşmektedir. Demek ki varlık için kavgalara girişerek dil, varlığı haince yok etmektedir (safça bir tutumla orada kendini var eden bir şeyin anıtlaşmasını sağlamaktadır). İşte bu da yazı aracılığıyla gerçekleşir. Görünüşte yazı sadece korumaya yarar. Yazı iz bırakır, kaydeder. Yazıya emanet edilen kalıcılığını sürdürür. Onunla bir-

likte tarih Kitaplaşır, kurumsallaşır, zamanı yıldızların göğüne kayıt, topraktaki izlerde anıt ve eser haline getirir. Yazı anıdır, yazılı anı ölüm süresince yaşamayı sürdürür.

Peki varlıktan, bu dilde tutunmak için sabitleşen, silinen varlıktan geriye ne kalır ? Belki de sadece bu soru kalır. Yazı yoluyla varolan varlık artık "gerçek" varlık, "canlı", varlık kaynağı olan varlık, varlık gösteren, onu sahici kılan varlık olamaz. Yazıyla varlığın arasındaki tek ilişki o zaman Anlamdır, ışık taşıyan bu ilişkiden yazma gerekliliği kendini göstergeye boyun eğmekten ayırarak koparır.

Yazının varlığı böyle bozguna uğratması, varlığı artık varlık değil, varlık sürdürme çabası, altta duran bir töz haline getirir; ama gerçekte kendi bozgunudur. Yazı bu açıdan, varlığı yabancılaştırır (kendi de yabancılaşır). Araçtır, kötü araçtır; iletişime hizmet eder, ama yarım yamalak bir iletişim sağlar. Varlığın onda yabancılaşmasının nedeni herhangi bir varlığı dile getirirken kendisini dile getirmeden ortaya koyma hakkını elinde tutmasından ileri gelir. Bu onun zafer kazanması için yeterlidir.

• Yazı, yazma gerekliliği, varlığa *karşı* yokluğu gündeme getirmez, varlığı korumak ya da onu iletmek *için* bir çabası da yoktur. Yazmak şimdiki zamandaki bir varlıkta olmaz, kendini göstermez: canlandırma yoluyla tekrar şimdileştirmesi de hiç söz konusu olamaz, başlama gücüyle ilgili olarak yeniden başlamanın ele geçirilemez öncelliğini oyuna sokarak, tekrardan şimdi olanın gelecekteki bir şimdiyle de, geçmişteki bir şimdiyle de ilgisi olamayacağından, o tekrardaki çoğulluğu fazlalık olarak özne, dönüşün yol açtığı çoğullukla oynanmış gibi. Bu anlamda yazmak hep yeniden yazmaktır, yeniden yazmak daha önceki bir yazıya, daha önceki bir söze, bir varlığa, bir anlama bağlı değildir. Ye-

niden yazmak, birlikten hep önce gelen bir ikilik, birliği askıya alıp ondan ayrılan, her türlü üretici girişimden ayrı duran, *hiçbir şey* üretmeyen, ne geçmişe ne geleceğe ne de yazının şimdiki zamandaki varlığına bağlı olmayan bir ikiliktir. Olmamış olanı, olmayacak olanı, olmuyor olanı tekrarlayan yeniden yazmak, birleşmemiş bir ilişkiler sistemine girer, bu ilişkiler bir çakışma noktası olmadan çakışırlar, hep bir şimdiki zaman birimiyle ölçülen zamandan bizi bu dönüş gerekliliğiyle koparırlar.

Yeniden yazmak bir fazlalıktır, ek bir ilişkidir, herhangi bir sınırdan sonra eklenen bir şey de değildir; hiçbir şey olmadan bir fazlalık ama gene de fazlalık. Böylece her türlü etki, nedensellik, örnek alma, tarz, taklit gereksizleşir; Lautréamont'un alaylı bir havayla sunduğu biçimiyle "nazire" bir ilk metne değil, onu kendine getirmek için bile olsa bir ilk metne değil, onu yazılmamış gibi olarak tekrar etmek için, daha önce üretildiğinin bile bilinmesine gerek olmayan bir metne, hep daha önceden yeniden üretildiğini göstermek için gönderme yapar, bu durumun dışında kalır.

Dönüşün tekrarı dışı kaydeder, her türlü dışa açılmadır: dönüşüm, sürgünü bitirmez, onu ize dönüştürür, sürgünlere kendini atmanın hep yeniden başlamasının başlamasıdır. Yeniden tekrar geri gelmek merkezin dışına yeniden gelip oradan oraya gitmektir. Sadece *göçmenliğin* kabullenilmesi *kalır*.

• *"Her zaman, ben geri yeniden dönerim." —"Demek ki kendinizde en uzakta kalma gücünü buluyorsunuz." —"Sadece burada en uzağı bulurum."*

• *"Şimdiden sizin yavaş yavaş gelişinizi, yalnızlıklarıyla bize katkıda bulunan öbürlerinin arasına dönüşünüzü görüyorum."*

• *Belirsiz yere ulaşmak için aşamayacağı bir başka engel daha var mıydı, yoksa bu hiç kimsenin olmadığı loş yer (dizi dizi çöl) tek engel, son engel miydi?*

• *Sesi olmayan ses, artık duymadığı, hâlâ duyup duymadığını bilmediği o mırıldanma, kimi zaman öyle ince bir titreşim ki taş tahta üzerindeki tebeşir gıcırdamasının çizilmesiydi, emindi bundan.*

• *Bildiklerini, bizim için biliyorlar. Bizim bildiğimiz kimse için değil, hiçbir şey için değil.*

• Yazı yazma gerekliliği açısından, yazının dağıldığı çoklukta dostça bir şey de yoktur, kutsal bir şey de, olaylar gereksizdir, günler kutsallaştırılmamıştır, insanlar ne tanrısaldır, ne insan. Yazıyı taşıyanlar nereye kendilerini taşırlarsa orada yok olurlar: adları yazıya bir ad verse de ne önemlidirler ne de önemsiz. Karışık çoğullukları onların gerçekliklerinin sadece çoğul gerçeklik olmasını sağlar ama birbirlerine yabancıdırlar, çakışırlar ama karşılaşmazlar: bu onların yalnızlığıdır, bu öyle bir çoğulluktur ki ne üst düzeyde bir birliğe bağlıdır ne de onlara özgü bir tuhaf durumdur.

Yazma gerekliliği kendilerini ona adar gibi görünenlerin varoluşlarına kadar ulaşır: yazı için özel bir yaşam yoktur, orada kendini bulamaz. Yapıtlara uzansa, onlar da ses vermez, muhteşemlikleri yalnız kendilerine dönüktür, merkezlerindeki giz çevrilemez, açıldıkları zaman ise kendilerini boydan boya geçen, onları geçici olarak dolduran yazı eylemini arkada bırakmışlardır. Daha genel bir bilgiye dönüşürse de, işaretlerin, kalıntıların, jestlerin, hatta izlerin bir bilimini oluşturup, bilim ideolojisinde erir ya da bilimlerin bilim olmasını sağlayan özellik konusunda yargılarda bulunursa, ge-

ne ne idiği belirsiz sorunlara boğulur, hazır bir metafizik umut ettiği kitaplar arasına onu da katıverir. Dur durak bilmeyen, sadece karşı gelen bu hareketin karşısında ne yapalım o zaman? Yazmanın öncesinde hep bir yeniden yazmak olduğuna göre, yazmak için zaman bulunmadığını unutarak, daha ortaya çıkmadan tükenmiş bir gereklilik, yani yaşamayan tekrar olarak mı alalım onu? Bu gerekliliğe sıkı sıkı sarılalım.

• Dostluğun her türlüsünü dışlayan yazma gerekliliğine karşı duyulan dostluk.

• Addan sonra gelen adsızlık* adı olmayan bir adsızlık değildir. Adsızlık, adı dışlayarak ondan uzaklaşmak değildir. Adsızlık adı ortaya koyar, ad sanki hemen aşılacak bir şeymiş gibi onu boş bırakır; çünkü ad ad vermez, adı olmayanın birliği ve şimdiliği olmayanın. Bir şey belirtmeyen (o)nun kendinden geçmesini, bu adsızlık gerekliliğini sorgulamasını sağlar. Peki kendiliğinden bir anlamı ya da değeri olmayan bu (o), kendisine kaydedilen her şeye hep farklı olmayı sağlayacak mıdır? Yoksa ona bir benzerlik görevi vererek, yokluğuna her türlü hayali, birçok anlamı yükleyip o zaman da hep eksik kalan bir sembol boşluğuna mı iteleyeceğiz? Kendi öz anlamının belirsizliğini, kendisinden fazlasını, kendisinden ötesini alarak belirleyemez (varlık sözcüğü de aynen böyledir belki de; söylenir söylenmez, varolan, olmuş ya da olacak olan bir şey dile gelirse, ancak o zaman karartılmış olur, tam olarak örtülmeden kapanır). (o) varlığın bulmacasına açılmıştır, varlık kendi bilinmezliğini

* Yazar, burada, Türkçede bilimsel yayınlarda da kullandığımız "anonim" sözcüğünü kullanıyor. Ama, bu kavramla anlam oyunlarına dayalı birtakım denklikler oluşturduğu için adsızlık diye çevirmeyi benimsiyoruz. (ç.n.)

onda tüketemez. (o) bir varoluş konumu ya da bir konumu bırakma söz konusu olmaksızın, varlık ya da yokluk onu sahiplenmeksizin, dağıldığı iki arada bir derede olma durumundan onu bir söz birliği çıkarmaksızın dile gelir. "o" şu ya da bu değildir, kendini çizen yansızlıktır (o zaten yansızlığa çağırır), yeri olmayan bir yer değiştirmeye onu geri götürüp, her türlü dilbilgisi konumundan da onu uzaklaştırıp, ikilikler arasında eksik bir yere, birçok sözün, bütün sözlerin kesildiği, o eksiklik olmasa edemedikleri, susup tükendikleri zaman bile onları sürekli olarak sarsan bir eksikliğe onları atar. Adsızlık hep önceden unutulan adı söyleyen (o) tarafından adsızlığı hep... (o) taşır.

• İstesek de istemesek de, adımızı kaybetmek için yazarız, karşılığında bize zorunlu olarak başka bir ad verilir, peki o nedir acaba? Adsızlığın bize yolladığı topluluk işaretidir (çünkü bu yeni ad –aynı olan ad– sadece adı olmayan bir okumayı dile getirmektedir; adı verilmiş bir okuyucuyu, biricik bir okuma olanağını değil). Bu yüzden o kadar böbürlendiğimiz ya da bizi o kadar mutsuz kılan o ad, aslında hiçbir şeyin çıkmadığı adı olmayan yere bizim de bağlı olduğumuzun resmidir: orta malı bir yokluk– olmayan bir mezar üzerinde silinen bir yazı.

• Adsızlık için boş yere savaşılır. Kişiliğin gündeme gelmemesi adsızlık garantisi sayılmaz. Yaratıcısı olmasa da, kendi kendine sürekli bir oluşum içerisinde olan olsa da yapıt, adları kendine çeken bir yer ortaya çıkarır, her seferinde belki bir okuma olanağı sunar, birtakım sistemlere gönderme yapar, onu benimseyen bir kuram gelişir, onu aydınlatan bir anlam çıkar. Hiç kuşkusuz artık büyük adlar dönemini bitirdik– bundan o kadar emin olmasak da. Ni-

etzsche ile birlikte (gene çok büyük bir ad) yapıtın –felsefecinin olsun, sanatçının olsun–, yapıtın, kendisini yaratanı sonradan yaratması *gereken* olarak oluşturduğunu kabulleniyoruz; tarihsel zorunluluğunu ele alırsak, biliyoruz ki yapıt hep değiştirilecek, dönüştürülecek, içine başka şeyler girecek, kendisinden kopacak, Hegel'in mantık yoluyla anlaşılmasını sağladığı bir geriye dönüşle, kendisinden sonra geliyor gibi gözüken bütün yapıtlar onu kendinin dışına atacak. Sadece kendi otoritemizin geçerli olduğu bir şimdiki zaman sürecine inanacak kadar saf değiliz, etkimize filan inanmıyoruz, geçmişe sadık olmak gibi bir kaygımız da yok, bir geleceğin her şeyi düzelteceğini de ummuyoruz. Grupların bir kişiye dayanmayan sözüm ona sorumluluklarının altında nelerin yattığını biliyoruz; aralarından bazılarının adlarını grubunkine ekleyerek açık ya da örtülü yönetim peşinde olduklarını anlıyoruz. "Kişiliğe tapınma" tarihsel bir hakikati üstlenip kendisini başkalarından üstün gören birisiyle başlamaz. O hakikatin kendisiyle başlar, ister partinin, ister ülkenin, ister dünyanın olsun, bu hakikat bir adın, bir kişinin, bir halkın, bir dönemin çevresinde birleşip basmakalıp bir hale gelme eğilimi gösterir. Tek yaklaşım şekli insanı kendinden eden ne idiğü belirsiz bir takıntıya, hayaletlerin oturduğu bir evde gibi kendini bir şeye takmaya, böyle bir adsızlığa nasıl ulaşmalı peki?

Kavramlaştırılamayacak o kavram bizi, adlandırılmışları, misafirliğe yer vermeyen o ev sahibinin yanında durmaya yardım edecek, bizden önce kendi evimizde, kendi benliğimizde yer edinmiş olan ne varsa, ona alışmamızı sağlayacaktır: her türlü dışarıyı ve içeriyi yok sayan böyle bir dışta olma durumu, her türlü başlangıç ve sondan önce geldiği için, onların ikisini de yok edip hem her türlü yasanın boşluğunun bulunduğu yerde yasayı gündeme getirerek onu ka-

çırır hem de her türlü gelişin eksikliğinin duyulduğu yerde, onu dönüş olarak sunar, hatta herhangi bir süreklilik ya da kesinti olmadan bir özdeşsizliğin varlığını sürdürdüğü yerde Ebedi Aynılığı gündeme getirir, hiçbir şeyin sayılmadığı yerde tekrardan dem vurur; işte bu kavram içimizdeki en iyiyi ya da en kötüyü bizden oldum olası çıkarmış olacağından, yarı boyun eğmiş yarı can çekişir olarak bizi bu ilişkiye sürecek, bu adsız tutkunun bağına yollanacağız.

Kaynağın öncesinde bulunan adsızlıkla damgalanmış olsak bile, addan hiçbir zaman kurtulamayacağımızı iyice anlamamız gerekir. Bizi hiçbir şekilde kendimizden kurtarmayarak, kimliğimizden, yüzü olmayanın, her türlü yaklaşımı dışlamak için gerek duyduğu bulanıklığı kaldırmak için yüzümüzden, her şeyi maskeye dönüştüren ama kendisinin maskesini hiçbir gücün düşüremediği, o maskeden hiç bizi ayrı koymayarak adın kendisi de bize adsızlığı vermektedir. Ad ne kadar güçlü, ne kadar doğrulanmış olursa, adı olmayanın sapıklığına da o kadar yer verir; büyüklük, o yaratıcı güç, o sarsılmaz hakikat ne kadar bir ad olarak ortaya çıkarsa, tekrar adı olmayanın pahasına verimli hale gelmiş olan yanlışlığı ya da haksızlığı ortaya çıkarmaya da o kadar hazırdır. Ama, buna karşılık, her şey, sanki adı olmayan, ışığın bile asıl onu yaymak için parladığı o gölge, bize yaklaşmaya çalışıyormuş gibi, her türlü işarete başvurarak, her türlü işaretin eksik kaldığı bir yere çöreklenmiş gibi, oradan o ün, o güç, o evliya yaratma oyununu oynamaktaymış gibi olmaktadır.

İmza attığımız zaman, kimliğimizi benimser, böylece bu imzanın ötesinde de sorumluluklar üstlenerek, o sorumluluğun bizi ele geçirmesine, kendimizin dışına atmasına, kendini doğrucu gibi sunmayan bir sahtekârın doğruyu yanlışlara atması gibi kendimizi bırakırız. İmzalanmamış bir öğe,

hiçbir zaman tek başına ortaya çıkmaz, imzalama, gösterme, anlam verme, yolunda gitmeyen bir şeyi ortaya çıkarma, el altından, kendini ele vermeyen bir duygusuzluğu gündeme getirir, hep önceden çift olarak hazırlanmış, ışıksız gölge kendini göstermek için de kaçmak için de hep bir aydınlıktan yararlanır, sanki onu izliyormuş gibidir.

• Ölmenin, hatta düşünmenin çekiciliğine kendimizi bıraktığımızda mı adı olmayana ulaşıyoruz peki? Hem böyle bir ödün verme için içimizde yeteri kadar edilgenlik olduğunu varsayabilir miyiz? Eğer düşünmek, yokluğa batmaksa, o zaman nasıl da dolu dolu, korka korka düşünürdük. Ama düşünce aracılığıyla battığımız için, verip verebileceğimizin en yücesine ulaşırız.

• Esir kamplarındaki yoklamaları düşünüyorum. Ad vermek bir söz oyunudur, öldürücüdür. Adın keyfiliği, addan önce gelen ya da onunla birlikte giden adsızlık, adlandırmanın kişilikdışı özelliği, dilin öldürücü bir rol oynadığı bu durumda, *korkunç* bir şey olarak patlar. Özel ad –bir şifreye dönüşmüştür– onu kullanan güç tarafından bile özünden uzaklaştırılmış, dilin bitmez tükenmez gücü de buna eklenmiştir. "Özel ad" ne demektir burada? Kişi olarak orada bulunma hakkı değildir; tam tersine kendi başına gelen özel bir beladan kendini kurtarmak isteyen birinin, zorla, kendine bir sığınak bulamadığı bir anda, dışarının onu karda kışta tüketip işini bitirmesine, korkunç çekilmezliklere bırakmasıdır. Adın ya da onun yerini tutanın söylenmesi bile, kendiliğin sakınılmaması yasak olan, kendine özgü bir şeyin olmaması değil olmasını gündeme getirir. Her türlü medeni hal formalitesinin anlamını, saklanamayacak bir şekilde ortaya koyan esir kamplarındaki yoklama, her türlü kimlik doğrula-

manın bizim incelmiş uygarlıklarımızda ne gibi şiddetlere, ne gibi polis zoruyla özgürlüklerden atılmalara gebe olduğumuzu gösterir. Dil bir iletişim aracı değildir, kendine özgü bir biçimde o da çıplak hale getirir –dışlar–; bu durumu sadece ılımlı hale dönüştürebiliriz, yani bu "dışarının" dolambaçlı *oyununu* kullanarak, hep eğilim çizgisinde yer alan bu dışarıyı "dışarı" oyuna getirilen değil götüren oyuna getirebiliriz, bu dil oyununun, oyun icabı ne yönü kalmıştır artık, ne konumu.

• *Yok olurken ortaya çıkıyorlardı, birbirlerine benzerlerin bulunduğu bir yığında birbirlerine benziyorlardı: biricikler-di, ama tekrar olarak. Evsiz barksız, herkes arasında ayırt edilemez olarak gidiyorlar. Sonsuza kadar yürüyerek, iz bırakmıyorlarsa eğer, keşfetmene gerek kalmadan onları tanıyacaksın.*

• Çincede bulunan bir yazı karakterinin aynı zamanda "insan", aynı zamanda da "iki" anlamına geldiği doğruysa eğer, insanda hem kendi hem başkası olanı, diyalogla iletişim olanağının o rahat ikiliğini bulmak kolay olur. Ama kolay olmayan, daha önemli bir şey varsa, o da gerek "insanı" gerek ikiliği birliği olmayan bir ayrılık olarak düşünmektir, bu durumda 0'dan ikiliğe "atlarken" 1 sanki bir yasaktır, ara yerdir.

Ölçüden, ortayı bulmaktan söz açan Konfüçyüs'ün şöyle düşündüğünü varsayabiliriz: "Ölçü, orta insanın ucundadır." Eğer orta uçsa, merkez hiçbir zaman ortada değildir. Hiç kimseyle ilişkisi olmayan ölçünün ölçüsü kimsenin tekelinde değildir.

Sözcüklere anlamlarını geri vermek mi gerekir? Yoksa sözcükleri Anlama vermemek mi gerekir?

Eğer, ortayı doğru ölçü olarak düşünürsek, o zaman bu

durumdan yararlanıp uçları dışlıyoruz, "son şeyleri" düşünme hakkını yok sayıyor, ortanın sınır olmasını sağlıyoruz demektir, bu durumda ölçüyü düşünmek sınıra gelip ucu ucuna düşünmek demektir. Bir olanı düşünmemek, Bir aracılığıyla aldırışsızlığın eşiğine kadar gitmeye kendini bırakmak demektir.

• (Sokrates gibi) bir tek satır bile yazmamak, aslında belki de söze ayrıcalık vermek değildir, önceden yazmak, gıyaben yazmak, bu vazgeçişle Platon'un uygulama alanı olacak yazıya zemin hazırlamak demektir.

• Ebedi Dönüşü düşünmek, görünüşte aynı olanla düşünceyi kışkırtarak, —Aynının düşlenmesi, mantıksal bir kimliğin kuruluğu, bir tutarlılık sözü verilmesi–, düşünceyi yolundan saptırmaktır, o zaman düşünce şöyle çözümlenir: Söz verme bir dilde oluşur, oysa hedeflenen tutarlılık başka bir dil gerektirir, bu başka dil de sadece başkalık taşıdığından, verilen sözü yok sayar, böylece onu yerine getirecek olan sözü bo-zar.

"Bir söz verilmiştir. –Ama onu öneren söz aracılığıyla bozulmuştur bile, daha söz verilirken, her türlü şimdiki zamanı durdurarak, sıradan bir geleceği yaşanmaz olarak göstererek, kendisinin gerçekleşeceği bir düzeni olanaksız kılarak, önceden hiçbir şeyi konumlayamamakta söz verememektedir."

Ebedi Dönüşün dile getirilmesi zorunlu olarak "doğrulanabileceği" bir zamanda değil, bizimkinde yani dilde, yani bizim dilimizde gerçekleştiğinden, bu zamanda sadece şimdiki, geçmiş, gelecek zaman yer aldığından, Nietzsche, düşüncesini sert bir biçimde kabul ettirmeye çalıştığı her seferinde delidir; ama zamanın sıradan biçimlerinin dışına çıkmış, başka bir dile geçmenin sonuçlarına katlanmış deliliğinin sessiz bir dili gene de vardır, bu açıdan gene delidir,

"yeni bir akılcılık" olarak ele alınabilecek deliliği tutarlı bir düşünceyle saf olarak barışık olduğundan deliliği açısından da delidir, hep geç kalmış bir dil, bir delilik onu yakalayacaktır, dönüşü dile getirmekle yakalandığı ilk delilikle bir gedik açılacaktır. Deli mi? Ama hem bizim deliliğimizden hem de kendi deliliğinden farklı bir deliliktir bu.

• Hegel'de, kendisinin de söylediği gibi, doğanın yeterli olmadığı yerde kavram oluşuyorsa, o zaman kavramdan nasıl olur da mutlak bir doyum sağlanır? Ebedi Dönüş her kimlik çizgisinin fazladan oluşturduğu ürünün altını çizer, bu fazlalığın altının çizilmesi kimliği durdurmaz, bu fazlalık hiç tam olarak belirmez, altının çizilmesi onu artık kendi haline bırakmış, aklamıştır.

• *"Demek ki yine biz geldik işte." —"Her seferinde, ilk sefer olarak bunu söylemekten kıvanç duyuyoruz." —"Her karşılaşma bizim karşılaşmamızdı zaten." —"Anlıyorum, karşılaşmak için hep geç kalınır, bunu bilmeseydim daha iyi anlardım doğrusu." —"Çok geç, doğru, aslında doğru zamanlama yoktur." —"Onların sesini duydunuz mu?" — "Benimkini bile duymuyorum ki." — "Öyle mi, o zaman bizi hep beklenmedik yerimizden vuracaklar."*

• *Giriyor, oradaki hazır sözcüklerle konuşuyor, konuşurken de susarken de epey zorlanıyor.*

• *"Onlardan öğrendiğim şuydu, çok eskiden bizlere yakındılar, aramızda çok az bir mesafe vardı, onlar bir şimdiki zamana yerleşemiyorlardı." —"Onlar geçiyor." —"Hep geçip gitmiştir onlar, o kadar az bir zaman dilimiyle kaçırıyoruz ki onları." —"Bu yüzden de özlüyoruz."*

"Hiçbir şeye önem vermiyorlar." —"Ben böyle demezdim, öneme önem vermiyorlar."

Konuşma tarzında, sözlerle varolmayı sağlayışında öyle bir gerçeklik vardı ki sessizliğe açılmadıkça sessizlik bile ona karşılık gelemiyordu.

• Aynının Ebedi Dönüşü: olacak olanın ve olmuş olanın tekrarı olarak olmuş olmak, hiçbir şimdiye, en eskisine bile gönderme yapmaz. Ebedi Dönüş sadece olmuş olanda bir şimdilik olamayacağını, olsaydı söyleneceğini gündeme getirir.

Bu anlamda, olmuş olanı ve olacağı şimdiliğe gönderme olmadan düşünme gerekliliği bizi –her türlü yakınlıktan ayırarak– uzağa, her türlü ayrılmadan da ayrılığa yerleştirmiştir. Bu uzaklık her türlü varlıktan olduğu kadar her türlü yokluktan da ayrı düşmüştür.

Parmenides gibi "Bu hiç olmadı, olmayacak, sadece vardır" dersek, geleceği de geçmişi de çabucak her türlü şimdiden kurtarırız; çünkü "bu vardır hiçbir zaman olmuş olan"da ya da "olacak"ta ortaya çıkmayacaktır.

(Ebedi dönüş yasasında bile, geçmiş geleceği, geleceğin geçmişi tekrarladığı *gibi* tekrarlamaz. Geçmişi gelecek olarak tekrarlamak, bambaşka bir durum ortaya çıkarır; önceden söyleyen peygamber sözü. Geçmişte, kendisini geleceğin tekrarı olarak veren, geleceği geçmişin tekrarı olarak vermemektedir. Bakışımsızlık tekrarda bile vardır. Ebedi Dönüşten yola çıkarak bakışıksızlığı nasıl düşünürüz acaba? (İşte çözülmesi en zor olan şey budur.)

• Parça parça olan ne verir ki bize? Sorun mu, titizlik mi, pratik karar mı? Sadece parça parça olanla ilişkili olarak yazmak, parça parça olmanın kendisinin parçalılığın işareti ol-

duğu durumlar dışında, parça parça yazmak anlamına gelmez. Parça parça olanı düşünmek, onun yan tutmamayla olan ilişkisini ele almak, bir varlık beraberliği olmadan, birbirlerinin dışındaymış gibi ikisini de benimsemektir. Parça parça olan ne: her şey söylendiğinde yazı parça parça olandan ileri gelir. Sözün tükenmesi gerekir önce, söz aracılığıyla her şeyin (bütün olarak varlığın), logos olarak belirlenen her şeyin logos olarak tükenmesi gerekir; onlar tükensin ki yazı parçalanmışlığında kendi izini bıraksın. Gene de, yazarken, bütünlük artık ideal olarak yerine gelmiş gibi yaparak bütünlüğe özgü bir mantıktan böyle, yani yazıyla kurtulamayız, kurtulmuş gibi yapamayız, bir yazı olasılığını sadece "arı kalıntı" diye belleyip, her şeyin dışında, kullanımsız, vadesiz tutarak, ortaya çıkarılması güç bir mantığın (tekrarın, sınırların, bir de geri dönüşün mantığının) incelemesini bahane ederek kendimizi garantileyemeyiz. Eğer daha önceden kararlaştırılmış bir şey varsa o da şudur: böyle bir yazı asla "arı" olamaz, tam tersine derinlemesine başkalaşmış, herhangi bir kuralla belirlenemeyecek (durdurulamayacak) bir konumdadır; diğer bütün varoluş biçimleriyle, konuşma, düşünce, zamanda yer almayla at başı gider zaten, onlar olmadan o da olamaz, bunun dışında arı bir biçimi ele alma söz konusu olamaz yazı için, kendi kendinin bir hakikati, bir kendine özgülüğü, bu özgülük kendinden vazgeçme olsa bile yoktur; işin kolayına kaçarak başvurulan bütün tersine çevirmeler –başlangıç olarak yeniden başlama, sahicilik olarak kendinden vazgeçme, ayrılık olarak tekrar– bizi geçerlilik mantığı içerisinde bırakır.

Parça parça olan en iyi bir biçimde kendisini tanımayan bir dilde dile gelir. Parça parça olan ne bir bütünün parçası olarak parçayı ne de parçanın kendisini gündeme getirmektedir. Özdeyiş, okkalı söz, kıssadan hisse, alıntı, düşün-

celer, konular, söz hücreleri sonsuza kadar süreklilik gösteren söylemden belki de ayrılmışlardır artık; bu tür söylem "kendi öz sürekliliğini" ancak kendisini çember olarak gördüğünde tamamlar, böylece yasası dışarıda olan bir dışta olmaya geri dönmeyi önceden teslimci yapısıyla varsayar, bu dışarısı yasadışı olandır.

• *Tutkulu büyük gölgeler gibi peşlerinden gidiyordu onların, acaba onları böylece itelemiş mi oluyordu; bundan bile emin değildi. Onları izlerken çekicilik onu çektiği için, onlarla ortak olarak kendini çekenin peşinden gidiyordu. "Bizi yıldırın." —"Bizi desteklemeyin." Rastgele bir araya getirilmiş, patavatsızca söylenmiş, delice sözlerle, beraber olmaları bile delilik olan sözlerle karşılaştırıyordu onları. "Böyle bir sözcüğü önceden taş çatlasa kullanmazdınız." —"Neydi ki bu sözcük?" —"Biliyorsunuz ya." —"Bu sefer kullanmayayım o zaman." —"Onlardan geçti bize." —"Ya da onlar bize o sözcükten geçti." —"Peki o, o nereden geçti bize?"*

• *Orada olmalarının, konuşarak haklarını sonuna kadar kullanmaktan başka bir hukuk dayanağı bulunmadığını, söz kullanma hakkını konuşarak tükettiklerini hatırlatmak için ciddi bir havayla şöyle diyorlar. "Daha uzun zaman dayanacak halimiz kalmadı." —"Evet, zaman diye dayatmadığımız sürece." —"İyi ama karşılıklı konuşma olarak bize bu tutumu bağışlıyor yine de."*

• *"Siz onları yumuşatıyorsunuz." —"Hiç kıpırdamadan sürekli oraya buraya gidiyorlar." —"Bu şimdi yokluğunda öyle bir ısrarı gündeme getiriyorlar ki yeniden ortaya çıkmaları bizim ortaya çıkışımızdan başka bir şey olamaz."*

"Sözlerimize önem mi veriyorlar yoksa?"

—"Yanıt bizim gücümüzü aşar." —"Hangi soruya yanıt, bizimki de içinde olmak üzere her gücü aşan soruya yanıt bu."

• Parça parça olmanın gerekliliği kendimizi sınırlamanın sınır işareti değildir, yaşama göre dilin ya da dile göre yaşamın sınır işareti değildir, gene de herhangi bir sınırlamayla ilgisi olmayan oyundan, sınır oyunundan kaçınarak sunar kendini. Parça parça olmanın gerekliliği şudur: hiçbir sınırlamanın bulunmadığı sınır oyunları; sınırla sınırlama arasında bir ayrışma, aynı zamanda yasadan bir ayrılma, öyle ki bu ayrılma yasa tarafından yeniden gündeme getirilmemiştir, anlaşılmamıştır, oysa yasa ayrılma olarak anlaşılmıştır hep.

• *"Kendi kendinize gerçekten önerseydiniz onu, önerdiğiniz tehlikeli hatta zor bir girişim olurdu, ama nasıl biz yaşamayı kendimize önerirken, gerekli araçlarımız var mı diye sormadıysak –sorsak, eksik olduklarını anlardık–, siz de kendi kendinize böyle bir girişimi –bir girişimse bu eğer– sonuna kadar götürebilecek yeterli güce sahip misiniz diye sormadınız hiç." —"Ben kendime sorular sordum, hâlâ da soruyorum. Yanıt da geliyor: yeterli gücüm yok, bunlar için yeterli boşluğum var."*

• Dilde şiddet işini görür, en çok da yazıya özgü sözde, dil işini görürken kendini geriye çeker çünkü: bu geriye çekme olayı şiddete aittir.

• Delilik: öyle bir dil düşünelim ki bu sözcük olmasın içinde; bir başka dilde de bu sözcük, bütün öteki sözcüklerle ilişkisi unutulmuş bir sözcük olsun; yine öyle bir dil varsayalım ki bu kaybolmuş, hep ürkütücü, hep sorgulayıcı söz yasaklanmış olsun, o zaman dehşete düşerek yine onun

peşine düşmek, sözün bütün olanaklarını yönlendirerek, dili ondan kaçabilmeyi başarmış tek sözcüğe boyun eğdirmek için yeterli olurdu. Delice bir varsayım, orası doğru, ama pek o kadar da zor değil: Yeter ki elimizde deliliğin bir adla ele geçirildiği bir dil olsun. Genel olarak deneyimli uzmanlar aracılığıyla şu ya da bu insanın böyle bir sözcüğün içerdiği mahkûmiyete uyup uymadığını sorarız kendi kendimize. En tutarlı durumlarda, bu sözcüğü soru konumuna getiririz: Hölderlin deliydi, ama gerçekten deli miydi? Ya da özel bir konu haline getirmekten çekiniriz, bunu da sadece bilimsel kuşkuculuk adına değil, ama belirmeler içerisine girerek kesin bir bilgi haline getirip durumu değişmez hale getirmek istemeyiz: Şizofreni bile, uçlara giden bir deliliği andırmakla birlikte, her türlü kimlik gücünden bizi uzaklaştırarak, bizi kendimizden uzaklaştıran özelliğiyle bu konuda fazla gevezelik eder ya da fazladan şeyler söylüyormuş havasını verir. Delilik böylece kendi kendine uymayan bir sözcüktür, soru sözcüğüdür, kendi olanağını sorgular, böylece de dil olanağını, onu barındıran dilin olanağını, dolayısıyla sorgulamayı, dil oyununa geldiği için soru sormayı da sorgular. Hölderlin delidir demek, aynı zamanda Hölderlin deli mi diye sormaktır. Ama bu soruya olumlu yanıt vermek deliliği yabancılaştırmaktır, sonunda delilik kendine özgü bir dil bulamaz, her dil delilik tehdidi altına girer: dil, dil olarak, delirmiştir. *Dil deliliği* her sözün içerisine çöreklenmiş, onun konuşmasını sağlamaktadır, dili konuşmaz hale getirme riskini de taşır (bu risk olmasa konuşamaz), sadece bu da değildir söz konusu olan, dil deliliği aynı zamanda her dili elinde tutan sınırdır, ne önceden belirlenebilir, ne teorik olarak ele geçirilebilir, ne de hele "Bir sınır vardır" diye yazılabilir, öyleyse "vardır" ancak aşılma aşamasında kay-

dedilir –aşılmaz olanın aşılması– ve gitgide de yasaklanır. İşte (belki de) Hölderlin'den, Nietzsche'den sonra biz de Yunanlıların Dionysos'u deli tanrı olarak kabullendiklerini öğrenince sarsılır, şaşırırız: yorumlar getirerek bu deyime aşina olmaya çalışırız: ya tanrı deli ediyordur ya da delilik tanrısal kılıyordur. Gene de "deli tanrı" nasıl olur? Böyle kuraldışı bir gücü nasıl karşılamalı? Genel bir akıldışılığa götüren yabancı bir tanrı değil çünkü karşımızdaki, birdenbire her şeyi açığa çıkaran, var olan, varlığın kendisi olan bir tanrı: deli tanrının varlığı. Deli tanrı: varlığı hep askıya alan, varlığı yasaklayan dışarısının varlığı. Yani içinden çıkılamayacak bir bulmaca olarak Ebedi Dönüş.

• Her dilde deliliğin var olması o dilden deliliğin dışlanmadığını kanıtlamaya yeterli değildir. Ad bunun ortaya çıkmasını önler, çünkü adın ad olarak kullanılması onu rahat bir iletişim için barındıran dile unutma hakkını verir; sözcük dışı bu sözcükle dilin kendisinden koptuğu unutulur: ancak *başka* bir dil bu kopuşun dile gelmesini sağlar (kaldı ki bunu iletemez).

Dili kesip görünüşte el değmemiş gibi bırakan delilik aslında kendi görülmez yıkımını yerine getirmek için onu öyle el değmemiş olarak bırakır.

• Yazmak, belki de yeniden yazarak yazmaya hayır demektir– daha yazılmamış olanı silmek (üzerine yazmak), yaza yaza, örte örte eğerek düzeltmek, yeniden örtmektir, öncesinde bir şeyler olduğunu düşünmeye zorlayarak, bir ilk konum (dolambaç) ya da daha da beteri bir kaynak metin varsayarak bizi sonsuz yorumlama yanılsamasının sürecine yerleştirir.

• Söz hep otoritenin sözüdür (konuşmak her zaman sözün otoritesinin doğrultusunda konuşmaktır). Oysa yazan için hiçbir asa yoktur, dilenci değneğine dönüşse bile yoktur: ne bir destek ne bir yola koyulma.

• "Yaşamın hep çekici kalan sırrı şudur ki yaşam hepimiz için sırlarından arınmış, bütün olanaklarını sunmuş olan yaşam çekici kalır. —Öldürücü bir sınırı vardır. —Yaşamın ölümün sınırı olup olmadığını bilememezi bu sınır sağlar. Öyle ki yaşarken, yaşamın içinden geçmek koşuluyla, ölümün uç sınırını yaşamayı bilebiliriz; –yaşamın geçit yerlerini– sınırsız olarak, öldürücü arzunun doğrultusunda tanıyabiliriz. —Evet, gerçekten de bu böyle; yaşamda, yaşama arzusu aracılığıyla, ölümün pek de beceremeden kopardığını sandığı sınıra bağlanırız. Yaşam, ölümün yasakladığı şeydir: Ölüme yasak mıdır peki? Sadece yasağın ölümün kendisi olduğu durum dışında yasaktır."

• *"Onlardan pek fazla konuşmayalım. Sonunda gene kendimizden konuşmuş oluruz." —"Onları kendi aracılığımızla tanıdığımız için kendimizden daha iyi tanımış oluyoruz, kendimiz her şeyden haberdarız."*

• Söylemek, söylenmesi gerekeni gözeterek söylemek, öyle bir sapma gerektirir ki bu yol ayırımı bir tür edilgen gelecekte yer alsa bile zaman içerisinde belirsiz kalır; söylemek, daha önceki söyleniş biçimini yeniden söylemektir, demek ki geçmişle geleceğin beraber olmasını, olmazı istemek, yani dönüşün benimsenmesine atılmaktır.

Yazma eylemiyle gündeme gelen sapma içinse neler neler gerekmez ki: edilgenlik, avarelik, ancak böylece ona sadık olabilir, böylece ona ihanet edebiliriz. Ahlâk zorunluluğunda, tarih uğruna yapılan kavgalarda, ilerideki bir uç noktayı he-

def olarak yapılan çalışmaların benimsenmesinde de bir sapma vardır; ama oralarda ortaya çıkan sapma başkalaşmıştır, düz ya da karışık bir benimsemenin dışında kalma gerekliliğine uyamaz. Evet niye olmasın, ahlâk belki de her sözde o sözü zorlayan, o sözde kendini göstermeye çalışan sessizliktir sadece, öyle ki her söz ahlâk içerir, ama ahlâk içerisinde o sözü tekrar yakalamak diye bir şey söz konusu olamaz (ahlâk artık onu kaybettiği için o konuda söz sahibi değildir), söz ahlâktan ayrılıp onun tanıyamadığı bir şey haline gelir.

• *"Buraya gelmeniz için bir neden yok, gene de her gelişinizde gelmenizi gerektiren sıra dışı bir neden var gibi geliyor bana."*

• Tanrı adı, bu ad aracılığıyla adlandırılanın, bu adın karıştığı dilde bulunmadığı anlamına gelmekle kalmaz, aynı zamanda belirtilmesi güç bir tarzda da olsa bu adın o dilde hiçbir yeri olamayacağını gösterir. Ada tapınma ya da adı söylenmez olana dönüştürüp ona yaranmaya çalışma (kutsallık), adla birlikte ortaya çıkan bu *ad* kaybına bağlıdır; bu durum dili yükseklere yerleştirmekle sonuçlanır, bu ad gitgide anlamsızlaşır, sonunda yasak olarak görünür. İlahiyatın izin verdiği bütün yüce anlamlara yükseleceğimiz yerde, Tanrı'nın adını anmanın kendine özgü bir anlamı kalmaz: adlandırmayan arı bir addır sadece, adlandırılacak olandır daha çok, ad olarak addır, ama böylece hiç de bir ad değildir artık, adlandırıcı iktidarı kalmamıştır, rastgele dile takılmış gibidir, bu yolla dile –yok edici– bir göstermeme gücü aktarır, sonunda dil kendine bağlanmıştır.

Tanrı: dil, dil hastalığı gibi konuşmaktadır artık, delinmiştir, patlamış, saptırılmıştır; bu eksikliğini dil hemen geçerliliği, gücü, sağlığı olarak kapatır, aslında bu kapatma onun en

eski hastalığıdır; Tanrı'nın hiç kapatılamayan adı, hep adlandırılacak olan, hiçbir şeyi adlandırmayan adı bizi iyileştirmeye çalışmaktadır, bu iyileşmenin kendisi iyileştirilemez ama.

• *Onların arasında, korku, ortaklaşa paylaşılan korku, korkuyla birlikte gelen korku uçurumu, onlar bu uçurumun üstünden geçerek birbirlerine ulaşmaya çalışıyorlar, beceremiyorlar, her biri yalnız başına, korkudan ölüyor.*

• Eğer, hayır demek için, önceden bir şeyler demek gerekiyorsa, bir şeyler diyerek bir şeyleri kabullenmek gerekiyorsa; bunun sonucunda, eğer dil, bir ilk kabulden ayrı düşünülemezse o zaman konuşuyorsan önceden tutsaksın demektir; o ilk kabullenmeyi kaçırdığın için hep geç kalmış olarak savaşıyorsun, önce söz olarak kendini kabul ettiren bir deyiş yardımıyla sözde kabulleniyorsun; gene de bu kabullenişin, bu deyişin ne demeye geldiğini bilmek gerekir. Sadece var olanı mı söylemektedir (*gök mavidir*)? Yoksa, gök mavidir derken, şunu mu demektedir: demeden önce, deyiş sırasında, sessiz yasağı delerek, onu olumlu bir yaptırıma dönüştürdüm, denmesi gereken doğrultusunda konuştum (olması gerekenin dile gelmesi). Evet, biz konuştuğumuzda bir şeyler bizden önce gelmektedir: olumlu olmayan, bir deyişe sığmayan sapma; sadece yasak olarak tanıdığımız, çok önceden dondurduğumuz söz arasındaki mesafedir daha çok bu sapma. Yasayı delmenin söylenmesi gerekliliği (ki bir olumsuzluk değildir, sadece bir sınırlamanın reddedilmesi değildir), işte her sözde konuşur gibi olan, sözü susturmaya kadar vardıran özellik budur.

Konuşmak, kendini konuşmaya zorlayarak, bir söylenmesi gerekenin mecburiyetini söylemektir (söz hakkı, hukuka

dayanmayan bir hak); bu da yasağa karşı söylenir.

• *İkisi de öbürünün öleceğini bildiği için, her şey bulundukları yerin cömertliğiyle gitgide genişliyordu. Gecenin ayartmasıydı bu, uyanıklık zamanla uğraşmaz.*

• Parça parça olanın deneyimi de olamaz, bir şimdiki zaman biçimi olarak ele alamayız onu; olsaydı bile bir öznesi kalmazdı, her türlü şimdiki zaman, her türlü varlık onun dışına atılmıştı. Parçalar, parça kalıntıları, hiçbir şeye göndermeyen parçaya göndermeler, kendine özgü bir göndermesi olmayan, gene de böyle bir şey varmış gibi tanıklık eden, kendi aralarında birleşmeyen parçalar, hiçbir bütünün parçası olmadan, sadece böyle bir bütünü de parçalayarak, ayrı ya da ayrılmış değil de hep çoğaltmadan çoğullaşmış, sapma sonucu oluşmuş, hep sapan bir sapmanın etkileri, parça parça olana duyulan tutku, etkilerin etkileri.

• *Sanki onlardan bağımsız bir duygu, onlardan geliyordu.*

• Yazmak iz bırakma peşinde değildir, izler yardımıyla her türlü izi silmek, yazının parçalanmış yerinde yok olmak, mezarda olduğundan daha kesin yok olmak ya da yok etmek, görülmeden, gürültü yapmadan yok etmek peşindedir.

Parça parça olanın doğrultusunda yazmak görünmeden hem yüzeyi hem derinliği yok eder, ne alt kalır ne üst, ne görünen vardır artık ne da saklı olan. Açık bir söylemin koruduğu altta kalan bir söylem yoktur, yorumlara dayalı bir okumaya hazır açık bir anlam çoğulluğu da bulunmaz artık. Dur durak bilmeyen mırıldanma düzeyinde yazmak, kendini bir eksikliğin kararına sunmaktır, bu eksiklik yersiz bir fazlalıkla kendini belirtir, yerleştirilemez, düşüncelerin, sözle-

rin, kitapların alanında dağıtılamaz. Böyle bir yazma isteğine karşılık vermek, sadece bir eksikliğe bir eksikliği karşıt göstermek, bir eksiklik etkisi elde etmek için boşlukla oynamak değildir, birtakım deyişler, onaylamalar arasına bir boşluk koymak da değildir; nedir öyleyse? Her şeyden önce bir dil alanını sınırına götürmektir belki de, o sınırdan konuşan başka bir alanın düzensizliği çıkıp geri gelir; belki de konuşmayan bir alandır bu, belirsiz: sınırı siliverir ya da durdurur, sadece başkalaşma aracılığıyla yaklaşılır ona, silinme etkisi ona damgasını vurmuştur.

• *Kurtar beni uzun sürmüş bu sözden.*

• Parçalılık bir deneyim olmadığına göre, yazı öznesi ya da biçim olmadığına göre, kitap düzeni açısından bir başka düzensizliğe yol açma olarak bile alınacak bir başka düzen olmadığına göre: açıklığa kavuşmayan bir istektir, onun çekiciliğiyle yazı yerinde izler, özel noktalar ortaya çıkar, bu noktalardan birçok (düzensiz) yollar geçer, onların biricikliğini yok eden bu yollar onları gene de tek kılar; öyle ki hemen hemen sonsuz geçitler orada türeyip tekrarlanır, ama bu tekrar onun tek olma özelliğini ortadan kaldırmaz, bu tekliği de biricik hale getirmez. Bu yer sanki kendisini bir bağ ya da bir ek yani ikinci bir durum olarak (bu açıdan da önemsiz) sunmakta, ama aynı zamanda bağlı bulunduğu ya da eklendiği şeyi geri itmekte, parçalamaktadır, ikincidir; bir birinciliği yoktur. Bu yüzden karanlık bir yeniden başlama çalışması başlar, gitgide de daha da karanlıklaşır. Okuma ile yazma bu "bağlılık" lehine değiş tokuş edilir, bunu önlemek için ikisi de uğraşırlar, kendi içlerinde bulunan bağlılık üretme ya da önleme gücüne karşı savaşırlar.

Yazının yerine okumayı koymak ya da birini diğerine

karşı ayrıcalıklı olarak görmek değil söz konusu olan, ikisini de ikiyle çarparak birinin yasasının ötekinin yasağı olmasını sağlamak. Parça parça olunca yazma ile okuma işlev değiştirir. Yazmak bir kitap yazmak demek olduğu sürece kitap ya bitmiştir ya da okunmaktadır, okuma onu tehdit etmektedir, onu ya indirgeyecek ya da başkalaştıracaktır, aslında özünde hep dokunulmaz olarak varsayılmıştır; çünkü bütünlüğü gerçekdışı bir bütünlüktür (yapıt, başyapıt), üstelik kendisi bu durumu geri döndürülemeyecek bir biçimde kurmuştur. Ama eğer yazmak, tekil birtakım izleri elde bulundurarak (parçalardır bunlar), bunlardan yola çıkıp birleşmeyecek, yan yana gelmeyecek yollar çıkarmak, onların birbirlerinden ayrıldığı yerde bulunmaksa –bu yol ayrımının sadece ayrıldığı yeri bilebiliriz; neyi bırakıp ayrıldığını bilemeyiz– o zaman hep bir risk vardır, okuma, bu yan yolların çoğulluğunu canlandıracak yerde, onlardan yola çıkarak yeni bir bütünlük oluşturabilir ya da daha da beteri bu alandaki boşlukları doldurmak için anlam, varlık dünyasında hangi gerçeklerin, hangi şeylerin ona karşılık gelebileceğini aramaya başlar, oysa bu alan kendini tamamlayıcı olarak ortaya koymaktadır; ama hiçbir şeyi tamamladığı da yoktur.

• Kişiler: kişi konumundadırlar, gene de tek noktalardır (bir yerlerden çıkan ateşler), kıpırdamazlar; gene de gitgide seyrekleşen, hemen hemen hiçbir olayın gerçekleşemeyeceği bir alanda, bir yerden diğerine bir hareket, çoğalarak kendini açığa vurur; noktalar, o zaman, sabitleşerek değiş tokuşa, aynılaşarak değişmeye yer verirler. Seyrekleşen bu alanda seyreklik etkisi, kendini hudut olarak göstermeyen bir sınırlamaya kadar ulaşıp sonsuzlaşır. Seyreklik etkisi, parça parça olanın özelliğidir. Ölüm burada iş görmez, kendi işini görür: hiçbir iş yapmamanın sonunda gelen bir ölüm. Parça parça

olan doğrultusundaki yazı, ancak ölümün bulunduğu yerde vardır, bu yüzden de sürekli bir ölüm düşüncesiyle, yokluk temelinde, cümleye benzer şeyler, dil kalıntıları, cümle taklitleri, varlık benzetmeleri ortaya koyar. Bu yalanı hiçbir hakikat desteklemez, bu unutma herhangi bir unutulanı varsaymaz, her türlü bellekten ayrılmıştır: hiçbir kesinliği yoktur, asla da olamaz.

Arzu burada arzuya dönüşmüştür. Açık seçik olan şeyler birbirine çarpmaktadır.

• *Gene de onlarla bizim aramızda, sonuna kadar besleyeceğimiz kardeşlik ilişkisi vardır; birbirimize öyle yakınızdır ki birbirimiz için ölebiliriz; karşılıklı bir intihar ilişkisini sürdürüyor gibiyizdir; biri yaşamını öbürünün daha az acı çekerek ölmesi için uzatmaktadır.*

• *Kardeşlik vardır: onları seviyoruz, onlar için bir şey yapamayız, sadece eşiğe ulaşmalarında onlara yardımcı olabiliriz.*

Eşiği ölüm yerine koymak, ondan ölüm olarak söz açmak patavatsızlık olur, ağır kaçar. Bir yerde, en başından beri, ölümün sadece bir benzetme olduğunu, ölüm aracılığıyla kabaca sınır düşüncesini canlandırdığımızı, oysa sınırın her türlü canlandırmayı, her türlü sınır "düşüncesini" dışladığını biliyoruz.

• *"Gerçekten onlarla uğraşmak istiyor muyuz?" —"Bizim hiçbir şeyle uğraşamama özelliğimiz onlara da bulaşmış." —"Biz onları gözlüyoruz." —"Ama yine onlar uyanık kalıyor." —"Biz onları gözlüyoruz, onları saklıyoruz"*

• Eşik düşüncesi, düzenleyici düşünce olarak, bir kavram

olarak gene de geneldir, oysa "eşik" yanına belirleyici bir sözcük katılınca, –"ahlâk eşiği", "politik eşik", "sanat eşiği"– aynı anlamlara gelmez, orta malı bir anlam kazanıp onda yok olur.

• *"Bizi sevmiyorlar, bizimle ilgili hiçbir bilgileri yok." — "Onlar bizim yanımızda, bizi sevme tarzları bu."*

• *"Korkuyorum" demiyorlardı, ama "korku"dan dem vuruyorlardı. Hemen ardından da bütün evreni korku kaplıyordu.*

• *"Onlar için, bizimle ilgili hiçbir bilgileri olmayanlar için yaşıyoruz." —"Tamam ama onlar da aynı durumdalar, hatta bizden daha fazla bilmeden bizim için yaşıyorlar." —"Peki bizim yaşamlarımızı ne hale getiriyorlar?"*

Bizimle karşılaşmaktan kaçınmaya verdikleri özen yüzünden böyle açıkta olmaları, açık vermeleri rahatsız ediciydi.

Saydamlıkları sanki bir kaçışmış gibi onları anlaşılmaz kılıyordu.

• Her şey silinmeli, her şey silinecek. Silinmenin sonsuz gerekliliği doğrultusunda, yazı gündeme gelir, gündemdedir.

Peki yazı iz bıraksa da, izlerin yaşamaları sonucu üremeleri, çoğalmaları söz konusu olsa da böyle midir bu? Şöyle yanıt verilebilir: yazmak, iz dünyası aracılığıyla izlerin, her türlü izin silinmesine yol açar; çünkü izler bütünlüğe karşı gelirler ve oldum olası dağılırlar. Başka bir yanıt da bulunabilir: yazmak nişan alır ama damgalamaz. Daha doğrusu damgayla izler arasında öyle bir ayrım vardır ki yazının kaypak kaderini ortaya koyar. Yazmak damgalar, iz bı-

rakır; ama izler damgaya bağlı değildir, bir yerde damgayla hiçbir ilgileri yoktur. İzler damga anına gönderme yapmazlar. Kaynakları yoktur, ama bir sonları vardır, bir tür süreklilik onları götürür, karışarak, birbirlerinin yerine geçerek hem her zaman oradadırlar hem de izledikleri şeyden kopmuşturlar, varlıkları çoğulluktur sadece, sanki sadece *bir* değil birçok iz vardır, bunlar hiç birbirinin aynısı değildir, hep tekrarlanırlar. Yazının *damgası* budur. Damgalamak bir yerde damga bırakmak değil, damga eksikliğinin duyulduğu yerde, sınırları belli bir yerde çoğul olarak dağıtım yapmak, bir damgalanmışlar-damgalanmamışlar *ayrımı* yaparak başka bir yere gelmeye, bir hattı aşmaya çalışmaktır. Damgalamak, bu iz ve damga ayrımıyla, izlerin damgaya başlangıçlarıymış gibi gönderme yapmalarını önlemek, onların çoğalmalarını, birbirlerinin üzerlerine gelmelerini sağlamaktır, izler artık iz iz yorumlanamayacak, sadece çoğulluklarında yok olacaklardır.

Damga, şimdiyi kaçırmak, şimdinin eksik olmasını sağlamaktır. İz, hep bir sürü izden oluştuğundan, artık ilk bir varlığa, bir şimdiki zamanın kalıntısına değil, o varlığın yok olduğu yere gönderir.

• *Ne kadar dikkatsiz olurlarsa olsunlar –hem de bizim bilmeyeceğimiz bir noktaya kadar–, bizden onlara hiçbir zaman veremeyeceğimiz bir dikkat istiyorlar.*

• Beklenmedik, birdenbire, haksız, hem de ince bir söz (hep değiş tokuşun dışında): suçsuz dilin verip verebileceği uğursuz olabilirlilik.

• *"Yazık, eskiden konuştuğumuz gibi konuşmuyoruz artık." —"Beni daha mı kötü buluyorsunuz?" —"Çok kötü." —"İyi öyleyse, artık değişmeyeceğim: bundan sonra sadece bir tek*

değişme kaldı." —"O kadar uzun zamandır ölüyoruz, o kadar az zaman sürüyor ki bu da."

• Bütün hakikatlerin hikâye olduğu, bütün hikâyelerin sahte olduğu dönemde şimdiki zaman yoktur, sadece güncel olan vardır.

• Yazmak, yapıt yokluğunu yapıta dönüştürmek, sadece öznenin yokluğundan (yola çıkarak) üretmek, damgaları ortadan kaldıran damgalar oluşturmak, sonsuzluğun yansızlığa oynamaya soyunduğu bir sonsuz mastar bulmak: yazmak, şimdiden kaynaklanmaz, şimdiyi kaldırmaz. Gene de yazmak; yolundan sapmasa da, gerek geçmiş zamanı, gerek gelecek zamanı hiç şaşmadan geri çevirerek, yazmış olmayı ya da yazacak olmayı ancak bir *kendi kendini yazmak* olarak ortaya çıkarsa da, kendini yüklerden kurtarma eğilimine girer, koşulu olmayan bir koşul kipine yaslanır (yazardı, yazmış olurdu), ideal bir göğe kendini bırakır; bir yanılgı, bir tehlike havasında da olsa gerçekdışının gerçekleşeceği izdüşümünü yaratır. Bu durum gerçekten de tehlikelidir: Yazmak aslında koşul kipine de* sığmaz (Mallarmé, bu arada onunla birlikte hepimiz, bu koşul kipinin çekiciliğine kapılmışızdır oysa, "Bunun için ne bileyim ne gerekirdi"); koşul kipinin alçak-

* Türkçede bir yandan dilek-şart, öte yandan doğrudan doğruya şart –koşul– kipleri vardır; ama bunların ikisi de Fransızcadaki koşul kipinin karşılığı değildir. Onlar bizim gelecek zamanın ya da geniş zamanın hikâyesi diye adlandırdığımız -caktı, -cuktu, -ardı, -urdu gibi oluşumlara koşul kipi derler. "Eğer" ile başlayan cümlelerin ilk kısmına bizim gibi dilek-şart değil haber kipini yerleştirdiklerinden, cümlenin ikinci bölümünde kullanılan özel bir kip bulunur. Bu da bizim -caktı, -cuktu, -ardı, -urdu'larımızın karşılığıdır. Ayrıca Fransızcada bu koşul kipi bizim -miş, -miştir, -mektedir gibi zamanlarımızın karşılığı olarak da kullanılabilir. Bu duruma "Tu serais roi" (çocuklar arasında "Sen kralmışsın"), "le prisident roit parti" ("Başkan gitmiştir") gibi örnekler verebiliriz. Bu tür dil kalıbını çok kullanan Blanchot, burada bu kılgının öncüsü olarak Mallarmé'yi anıyor. Öte yandan bu kipi kullanmanın altında yatan yetersizlik, anlatıya tam ulaşamamak gibi özelliklerin bir dökümünü yapıyor. Tırnak içindeki cümle Mallarmé'nindir; "gerekirdi ya da gerekmektedir" diye de çevrilebilir. (ç.n.)

gönüllülüğü aldatıcıdır, sanki sadece kişiye özgü bir eksikliği ya da yazının oluşmasındaki zor konumları dert ediniyor gibidir (zaten olanaksız olan "gerçek" gibi değil de gök dışında her yerde olanaksızlığını sürdüren İyilik gibi), oysa yazı, çok nadir olsa bile, hiç olmasa bile, zamanın olmadığı her yerde, her türlü "oluyor", "yer alıyor"dan bir önceki oluşum, bir önceki yer olarak olmakta, yer almaktadır, sadece izlerini çıkarabildiğimiz ya da izlerinden çıkarabildiğimiz, damgasını, yok olmuş, silinmiş ya da ortaya konulamayacak derecede silinmiş olarak bellediğimiz damgadır o. Bu yüzden bir yığın iş olsun diye çıkardığımız formüller bulunur: yazmak, yazmış olmak değildir, hiçbir iz bırakmayan aniden olan durumlarda, hep yeniden yazılacak olan şeyi oldum olası yazmış olmaktır. Bir ağırlığı da vardır bu formülün, onun aracılığıyla şimdinin geçmişe, geleceğe eklenmesini kırıyoruzdur çünkü, hem de bu kırmayı onları kullandığımız anda yapıyoruzdur. Oradan yola çıkarak da dönüşün kabullenilmesine yanıt olarak yazmak, dönüşün yanıtladığı şey olarak, ancak yazı yoluyla kendini ortaya konanı vurgulamak için yazmak yeniden gündeme gelir.

• "Yazmak. —Daha sonra. —Daha sonra: yavaş yavaş, bir şimdiki zamana konamayan, ayrıca zamanın bir geleceğine de hiç yerleşemeyecek olan yarıda kesiliveren o canım tatlılıkla yazmak."

• Düşünceye özgü "henüz değil" yargısı, düşünülmesi gereken karşısında şimdinin sendelemesidir, düşüncenin varolduğu her yerde gündeme gelir, böyle bir "henüz değil"in iki anlamlılığı, yazma söz konusu olunca, kaynaklarını ele vermez.

Yazmak çeker götürür, pratiğinin çoğul dağılımında, ken-

dini açmaya vakit bırakmayan bir götürmeye yerleştirir insanı, birdenbire olduğunu söyleyebiliriz bu durumun, sanki iz bırakmaya vakti kalmayan (çünkü daha vakti olan) bir damgalama bir sınırı bir yerlere götürmekte, bir "oldum olası" gerekliliğine uyan sınırı, yasaklanmasını delinmesine, aşılmamasını zaten hep aşılmış olmasına borçlu sınırı her türlü aşmadan ayırmakta, böylece açık olarak kendi (içten) olma özelliğinden ayırmaktadır. Düşünceye özgü "henüz değil" yargısı ile yazıya özgü "oldum olası" durumu birbirleriyle örtüşemeyecek mesafelerde yer alır, orada tutunurlar.

• Görünüşte, yazının desteği yaşamdır, aynı şekilde düşünce gerçekleşmesinin sürecini zaman olarak ele almaktadır.

• Yazının desteğinin yaşam zannedilmesini ihmal etme durumu kitaplardan kaynaklanır, kendini doğru bir düşünce olarak gösterir. Kitaplar sanki yazıyı korumak için vardır, kendine özgü bir yer oluşturmasını sağlamışlardır yazıya, ayrı bir yerde, her türlü yaşamdan uzakta bir yer. Yaşamın dile getirilmesi ya da benimsenmesi olarak sınırlanan yazı ne yazıyı memnun kılar ne de yaşamı. Varoluş gibi, varlık ve zamanın oyunu gibi incelmiş kategorileri yazma sorununa uygulamak, böyle bir sorunu "canlı" tutmayı sağlamıştır; ama bu ödünç yaşam konusunda bizi yanıltamamıştır. Yaşam yaşamdan kaçan ya da onu indergeyen yazıya karşı gelir. Ama bu karşı gelme, yaşamı kendi dolu doluluğuna, yaşamı taşıyan Canlıyı da, karşı gelinemeyecek varlığına bırakan yazıdan kaynaklanmaktadır, oysa yazının kendisi, yaşamın sınırına konmakla yaşamı tüketebilecek bir güç olarak kendini ortaya koyabilir; sonunda bu ortaya koyma, yerini bir başkasına bırakır, bambaşka olan bir başkasına: yazmak yazının

sınırında yazılabilir ancak, hep orada olan kitabın, artık kitapların (sonsuz) sonunun gelmesi için baskı yaptığı yerde yazılabilir.

• Yazının sınırında yazmak: Aslında her şey tekrarlanan bu terimlerin ayrımında yatar. Bu tekrar onları tutar, bu tekrarın olabilirliği ayrıma bağlı olduğundan, ayrım da oldum olası tekrarlandığından, aynı zamanda tekrarlanacağından, şimdiki zamanda tekrarlandığı da söylenemez.

• *İçinden geçtiği zaman, şehir onun içinde hep uğuldu yordu: korkuyorum, korkunun tanığı ol.*

• *Korku üzerinde, korku ona ait değil; korku bir yere götürülemez, kimse onu sahiplenemez, herkesten bağımsız olarak, korkunun eksikliğinde korku vardır.*

• *Korkan, ama korktuğunu bilmeyen kişiden korkulur: boş korkunun çökmüş merkezinde yer alır o.*

Sınır olarak ölüme sahip olmayan, başkasının sonsuz ölümüne bile sahip olmayan korku; ölmekten korkan öteki için gene de korkuyorum, o bensiz ölecek, onunkinin yerine boş yere geçecek olan benliğimin uzaklaşmasında yer alacak.

• *Korku korkuyu sorgulamama izin versin: "İyi ama niye korkuyorsun?" —"Bana sorma bunu: ben korkuyorum." —"Korkuncaya kadar nu korkuyorsun öyle?" —"Bana nu soruyorsun, bana sormamalıydın." —"Ama senin korktuğun gibi soruyorum ben de: sorum senin korkundur."*

• Korkuya öldürücü diyoruz oysa o bizden ölümü, bizi içine çektiği ölümü kaçırır; içine girdiği benliğe korku hep fazla

geldiğinden, onu dile getiren dilden olduğu kadar, onu duyandan da ayrı bir korku varsa o da yanına yaklaşılamayan *birisi* için korkudur; bu korkudan ölüm, beklediğimiz, istediğimiz yardımı esirger.

• *"Korkan biri bunu bilmemekte, yardım çağırmamaktadır." —"Ama işte ben onun için korkuyorum, bir kere korktum, ondan sonra da hep sürecek bir korkuyla korkuyorum."*

• Acı diyoruz, dert diyoruz. Peki ya korku?

• *Korku: ona her şeyi unutturan bu sözcüğü anımsar gibiydi.*

• *Korku, ölümden sonra şehirde bize verebilecekleri şöyle bir armağan da olabilirdi: onlar için korkma olasılığı: korku sözcüğünde bulunan, verilen korku; daha henüz duyulmayan korku.*

• *Ne o ne de diğeri hile yapıyordu: o el değmemiş bir yaşamın hayaliyle tasarılarını anlatıyor, herkese söz verilmiş bir günlük yaşamı paylaşıyor, diğeri de onun sözlerindeki boşluğu, boşluk olmadan dile gelemeyen sözleri duyuyordu. İkisinin arasında korkunun sorumluluğu duruyordu.*

• *"Doğru, korkuyorum." —"Ne kadar rahat söylüyorsunuz bunu." —"Söylemem korkuyu durdurmuyor gene de: tam tersine, bundan böyle korku sözcüğünün kendisi de beni korkutuyor; bunu söylemiş olmak bana artık başka bir şey söyleme imkânı bırakmıyor." —"İyi ya ben de korkuyorum: bu rahat sözü söyler söylemez başlıyorum korkmaya; kimse*

böylesine korkmamış gibi, kimse korkmamış gibi." —"Bundan böyle bütün dil artık korkmaya başlıyor."

• Bu dil korkusunda sadece şöyle bir açılma olanağından başka bir şey görmüyordu o: herhangi bir sözcük, öbürleri gibi sadece dile bağlı olduğu için dilde yer alıyorken birden ondan sıyrılıp, onun üstüne çıkıp, ona egemen oluverip, belki onu kırarak, en azından artık ona bir sınır vermiş oluyordu. Korku, benzetme yoluyla bile olsa dilin korktuğu anlamına gelmez, ama korku da bir dil parçasıdır, dilin elden kaçırdığı, kendi içinde ölü gibi tuttuğu bir yana tamamen bağlı kılacağı bir parçadır: tamamen, yani tam da tam bir birliğe başvurmadan, parça parça, bir anlam bütünü olmadan başka bir parça. Hiç kuşkusuz, benzetmeler dili sadece bir anlam süreci olmaktan ayırır; bu ayrılma olanağını zararsız kılarak, askıya alır. Benzetmeler aracılığıyla, dil korkusu konuşma korkusuna, her türlü konuşmanın özü olan korkuya, her türlü sessizliği olduğu gibi her türlü konuşmayı da korkutucu kılan korkuya dönüştürür. Dil korkusu, *artı bir sözü*, fazladan bir sözü eden dilde oluşan bir korkudur: korku, Tanrı, delilik. Yerinden edilmiş, özne rolünü oynamayan bir "o" vardır artık.

• Niye hep bu ağır adlar, dilin bir yığın yüküyle fazlasıyla doldurulmuş bu adlar ortaya çıkıyor yine? Tanrı da böyle bir ad, hiçbir şeye, kendine bile göndermeyen bir ad. Bu yüzden de bu adın büyülü bir sapkınlığı, gizemli, harfi harfine bir kapalılığı, her türlü tanrı düşüncesine sığmayan bir yanı var. Gene de, korku olarak, delilik olarak, başka bir dilin habercisi olsa bile, ortadan çekilir; böyle bir çekilme, başlangıç yerine geçemez. "Tanrı'nın ölümü" mutlak bir dil sürçmesidir: tarih olmuş dilin yeni birini sunamadan bir sözcüğü dilin dışına düşürmek için yaptığı boş bir yardımdan başka bir şey değildir.

• *Kendimizi tekrar etmekten başka bir şey yapmıyoruz. Geceye özgü bir tekrar bu, şöyle diyor bu tekrar: ölmek bu mu, korku bu mu?*

• Koyu gözlü bir yabancı kadını sokakta durdurup ona *"Korkuyorum, bir dakika bana eşlik eder misiniz?"* diyen kişi, o kadına ömür boyu eşlik edecek olan korkuyu da vermiş olur. Tanımadığı birine başvurarak, tehlikeye girmiş olan düşüncesini tanımadığı birine aktararak –bu tanımadığı kişinin yine de bir yüzü vardır, bu da tanımadığı kadının yüzüdür– sadece insanlar arasındaki ilişkiler açısından uygun olan durumların dışına çıkarak, akıldışı damgasını yiyecektir. Demek ki delilikten de geçmek gerekmektedir, burada delilik yine de rastlantının sınırları içinde tutulan bir girişimde kalmıştır, ama dışarıda olana kaymak için deliliğin dışına bir adım da söz konusudur. Hiç kuşkusuz her insanın diğerinin sözüne (bir söz bile değil, duyulması zor bir mırıltıdır bu), düşüncesinin dile getirilmesine, deliliğine hemen bağlanan birisi olmayacağını unutmak, bunu ciddiye almamak akıldışı bir tutumdur. Hele hele tanınmayan yabancı kadın kendisini durduran kişiyi son derece sakin bir havayla karşılarsa, onun elini tutup, bir körü yolun karşısına geçirir gibi gecenin içerisinden geçirirse, böyle bir karşılamadan bir anlam çıkaramayız, insanlar arasındaki bu beklenmedik açılma olanağından, paylaşılamayacak gibi görülen bir açıklığı ("deliliğin" ayrılmasını) paylaşmalarından bir sonuç çıkaramayız (bir anlam veremeyiz), aklımız başımızdan gider artık, nereden geldiğini bilemediği bu sarsıntıyı saklamaya çalışır.

Her sonuç, her yorum, düşüncenin kendisi ile kendisinden Başka olan arasında bir denge ilişkisi kurmak için başvurduğu bir sayıklama olmaktadır. Söylemek: Bir İyilik göstergesiydi önce, benim için İyi olan birinin işiydi; kendisi her türlü iyiliğin ötesinde ve berisinde olduğundan, kendisine iyi

denilmesini herhalde kabul etmezdi, bizim ona iyi dememiz o tanınmayan kızı kendinden yoksun kılmak olurdu. Söylemek: mükemmel bir toplumda böyle olurdu, herkes herkesi karşılığında bir şey istemeden benimserdi, böyle bir durumda delilik ya da korku yasaklanmış olurdu; bunu unutmamamız gerek, ya da toplum bu iki durumu üstlenirdi, hiçbir özel kişi bu hastalıklı özelliği –yanlışlıkların dışında–, benimsemiş, böylece ona bir sığınak sunmuş olmazdı. Kendini mutlak bir güvenle başkasına sunan kişi, o güvenin sınırsızlığında, sözünün kapalılığına bir yanıt bulmuştur, korkusunu arkadaşlığa –yasası olmayan kardeşliğe– kadar taşımış, bir kerecik varolandan, ondan sonra da her seferinde varolandan yola çıkarak olanaksız olandan, olanaksız olarak gerçek olandan bir yasa oluşturmuştur. Bu işareti alan hiçbir hakkı olmadığını da bilir; ayrıca kendisinin kabul edilmesi birtakım kişilerin atılmasını önlememiştir, artık onlarla birlikte koca ırmakta sürüklenmektedir. Nasıl olup da talihten, rastlantıdan dem vurarak, olay savuşturulabilir; sözcük en basit anlamına indirgenmiştir artık, *söz konusu olan* öteki olmuştur artık.

• *Ölmek bu mu, korku bu mu?* Sessiz kaygı, bir de bu sessizlik, sözcükleri olmayan bir çığlık gibi; dilsiz, gene de sonsuza kadar çığlık atan bir kaygı.

• *Kaygı şöyle der: "Bir şey yapma, fazla geldin bile." — "Öyleyse yok olayım." —"Varlığına dokunma."*

Yapacak tek şey var sana kalan: bu hiçbir şey yapmamanda kendini dağıtman.

• Eğer kaygıyı hakikati yaşıyor gibi yaşıyorsam, bu beni aldatan bir hakikat olur, benim ondan sıyrılmam ise kendimi aldatmam olur.

Elimizde olmadan, ama bile bile, özelliği belirsizlik olan bir eşiği aştığımız zaman, her şey kaygıya bağlanır artık, kaygısızlık bile onun olur; bu bir tuzaktır, ama hile filan kullanılmadan oluşmuştur, kaygının bir içtenliği, bir sadeliği, bir rahatlığı vardır, belki de bunun nedeni, kaygının her türlü yasadan kaçınmasıdır: ormanların sessizliğiyle birlikte yabanlığı, olmayacak bir şeyin olması için beklemenin rahatlığı.

• *İkili bir kulak kabartma: yorumlanabilir zenginliği ile şehirden gelen adlandırılmaya hazır gürültü, sonra aynı gürültünün köpük çalkantısı gibi tekdüze, yaban, duyulmaz, tekdüzeliğe bağlı beklenmedik ani patlamalara gebe hale gelişi.*

• Bir "bilmiyorum" deme vardır, bilgiye bağlıdır; ama bilginin sınırında durur. Biraz erken çıkar ağzımızdan hep, her şeyi biliyoruzdur daha – ya da çok geç kalırız, bilmediğimi artık bilmiyorumdur, pek bir şey söylemeden gene de bir şey söylemiş oluruz.

Bilmediğimden daha az biliyorum; bilginin bu kendi kendinden geride oluşunun üzerinden atlayarak –tam olarak ona ulaşamayarak ya da onda yok olarak– bilmemeye ulaşıyorum.

• Kaygı: bu adı veren, vererek, ona bir kimlik kazandırıp göklere çıkaran her şeyden tiksinti. Onun istediği kendisinden söz açılmamasıdır, söz açılır açılmaz da artık o konuşacaktır, hiçbir şey denmesini istemez.

Kaygıyı konuştururken duyulan kaygı ya da onu susturarak bütün sessizliği ona bırakmaktan duyulan kaygı.

Kaygı: bu dile getirilemeyen, haykırarak susturmak istenen söz uygunsuzdur, acıklıdır, felsefe kokan iddiaları vardır; ama benden çıkar çıkmaz "ben" onu başkasından alırım,

her acının bilinmeyenidir, bir şeyler yapamamanın verdiği özende gizlenen yalvarmadır.

• Kaygı okumayı yasaklar (sözcükler birbirlerinden ayrıdır, kuru ortalık karıştırıcı bir şey vardır; artık metin yoktur, her sözcük gereksiz ya da bilmediğim yok olan bir şeye bağlı gibidir, beni iterek beni kendilerine çekmektedir, anlayış bir haksızlık gibi anlayıştır). O zaman yazmak olumsuz bir kendini kaybediştir, hiçbir şey okunmaz, hiçbir şey duyulmaz.

• Kaygının kaygıyı yasakladığı olur, benliğimi daha iyi saklamak için ona kendimi bırakmamı önler. "Bana karşı gelemezsin." —"Seni kutsamayacağım." Kaygının kesin olduğu zaman emin olmaması vardır.

• *Ortaklaşa yalnızlık çekmenin göstergesi, görmediği bir kılık gibidir, orada olduğu için eksikliği çekilen, kendini tam ortaya koymayan bir kılığın bütün özelliklerine sahip, ama kendisiyle sürekli bir ilişkiye girme eksikliği söz konusudur, ne varlığa sevinir ne yokluğa yerinir. Dilde bile adı olmayan bu duruma, tereddüt eden bir yüreğin bu atışına bir ad verir o. Ne biri ne öteki yaşamaktadır, yaşam aralarından geçmektedir, onları kenarda bırakmaktadır.*
Sözcüklerin ucunda sözcüklerin ortasında.

• Parça uygun düşüyor.

• Artık soru soramazdı; kaygı aynı zamanda sorunun dolambacıdır, kaygı üzerine soru sorulmasının önlenmesidir. Kaygının bilinmeyeni kendisini sorgulatmadan bizi sorgulamaktadır: Kendini sorgulatmayan karşısında bocalama yer alır.

• *Ölme arzusunun onlara verdiği güç ve atılım olmasa yaşayabilirler miydi acaba?*

• Kaygı, herhangi bir şeyle meşgul olmayı önlediğinden, keyif almayı da, hatta sıkılmış olmaktan şikâyeti de önlediğinden, işgal etmez bile.

• Umutlanacak kadar kuşkucu değil. Nihilizmde duracak kadar yeterli umudu yok. Umudun yer almadığı bilinmeyen onun yeri. Kaygı şudur: kuşkunun belirsizliğini dışlayan emin olmama durumu, kuşkunun uygulanmak için karar olarak elinde bulundurduğu.

Sürekli bir dikkatin ondan gözünü ayırmaması onu dikkatsiz kılıyor gibi. Bilmesine karşın çıkaramadığı eski bir düşünce. Öldürücü şaşkınlığı yasaklamak için burada sanki, bu şaşkınlığın kendisi oysa.

• *Yorula yorula ölme arzusu geliyordu, sadece ölmek kalıyordu artık onlara.*

Yıldızlardan bir şey diledikleri yoktu, önem aramadan ölmek söz konusuydu. Gökten uzaklaşmak, bakışa bağlı kalmaktan kopmak, arzulamak; arzu öyle bir dolambaçlı yoldur ki onun aracılığıyla "ben" kendime önem vermem artık; yıldızları olmayan geceyle de ilintilidir, o yavaşlık yetersizlik gecesiyle: kıyı olmadığından hep sürüklenmektedir.

• *Gecenin içinde, geceye doğru. Gelecek düşü, uyku tutmaması. Geceden ölmek.*

Sabahleyin, ebedileşen kısa siste gece gece nefes veriyor.

• *Sınırlarını açmıyor artık, kendini parçalıyor.*

• Şöyle bir eğilimi var: uygun parçayı bulmak, birliği olmasa da, yalnız, tek, sonuncusu, kısa olmayan; sonuncusu, yeri olmayan, inadına ters giden parçayı, sonsuz sözde en sonunda eritip, tatlılığı içerisinde yeniden ele almak.

• Oraya buraya çarpan bitmez tükenmez işi arasında kaygının her türlü seçim dışı seçtiği bir söz. Kaygının, harabelerden gelen çekiciyle kaygıya sığınmak isteyen kaygının işi.

Uzakta olan ne varsa kaygıya hep yakındır, izi silinmiş, yeniden çizilmiştir: hiçbir zaman bir bütün oluşturmaz, hep parça parçadır, çekiçle dövülmüştür, öyle bir gençlik havası vardır ki insan dehşete düşer.

• Tuttuğunu koparır, beni tanımayan, hep üzerime üzerime gelen bir acı gibi dağıtır, yavaşlatır, kısaltır. Kendini beğenmişliği benim ona yalvarmamı sağlar.

Azıcık kaygı, benim hep aştığım bir bütün oluşturur; kendimle, seninle birlikte kalmamızı önler. Hiç durmadan yeniden başlayıp sonra kesilir, sonra yeniden başlar.

• *Sessizlik, ben seni kulaktan dolma tanıyorum.*

• *Öyle kapalı bir dünyada bulunuyor ki orada var olan tek olay kapanma.*

• *Hangi kararı almıştı da sonunda gündem dışı kalmıştı, gene de yakındı, dost gibiydi.*

• Sessizlik ile sessizlik arasında, değiş tokuş edilen söz; suçsuz mırıldanma.

• Kaygı kendine yer edinir.

• Biricik olandan ayrılıp çoğul olanın çekiciliğine kapıldığından, birçok düşüncesi olduğu söylenemez, sonsuz çelişkili düşüncesi de yoktur: seyrekleşmiş olan çoğulluk onu tekleştirir.

• *Bende, benliğimi bozmaktan başka bir şey yapmayan biri var: bitmez tükenmez bir uğraş bu.*

• Bu kadar çok soru soran birine, ölüm kaybolmuş soru olarak yavaşça gelir.

• Ölmek, konuştuğumuz yerde, her seferinde, benimsemekten, kendini benimsemekten olduğu kadar yadsımaktan da insanı alıkoyandır. Bu şu anlama gelir: biz onu duyduğumuzu zannederiz; ama o sessizce, kaygının gürültüsünü bile duyarak, durakalır.

• Bir yerde ölmek, kaygısız yaşamaktır.

• Yeniden tek başına, kaygının çoğulluğunda, kendini çoğula sunmuş, kendinin dışında, işaret eden ama çağırmayan bir konumda, biri diğerinden başka yere dönmüş olarak bulunuyor. Yalnızlık, elbette yeri olmayan yerdir, varlık orada var-olmama adını alır, orada hiçbir şey birlik olamaz; biricik olana meydan okumaksızın meydan okuma içerir. Yalnızlık, beni bazen yalnızlığa saklar.

Yeniden tek başına, biricik olana meydan okuyarak, biri diğeri için kaybolmuş.

• Kaygının özelliği: her türlü niçin sorusunu geri iter, bir

eksikliği yanıtlamaz; kaygının nedeninin yokluğu gene de rahata ya da bilmem hangi üne değil de büyük bir riske götürür; bu risk ölümden kaçmak için ölümü kurtuluş yolu olarak gösteremez; nasıl bir risktir bu? Sorusu olmayan bilinmeyenin, risksiz bilinmeyenin riskidir.

• Kaygının suçsuzluğun ta kendisi olduğunu varsayarsak, bu suçsuzluğu da bilinmeyen olarak görürsek, insan bu suçsuzluğa dayanamayacağı için kendini suçlu hisseder, kendisini kaygılandıran bu suçsuzluk ona suçluluk gibi gelir.

• Ölmek insanı kaygıdan "kurtarır" (ölümün olamaz gibi göründüğü bu durumda ölmek en uzağı yakın kılar), kaygı da ölmeyi bilmez; ikisinin de bu konuda kusuru yoktur; bilinmeyen şey onları ayırmaktadır.

• Bilmeme, kaygının neden yokluğuna bir yanıtmış gibi gösterir kendini. Aslında kaygının boş bir yankı, hareket etmeyen bir tekrarıdır, kim bilir belki de daha önceden gelerek ya da tekrarlayarak, kaygının kaybolduğu geceye dönüşmüştür; gecenin elinde tuttuğu kayıp olma durumunun çekiciliğiyle, geceyi elinde tutan çekicilikte kaygı yok olmuştur, hayale karşılık gelmeyen gecede, konuşması olmayan gecede kaybolmuştur.

• *Acılı ağız huzurla konuşuyordu.*

• "Yok edici öğeye gir", içinde bu davet bulunmayan bir tek sözü bile yazmıyoruz, bazen onun yerine daha hafif olarak şöyle yazabiliyoruz: kendini yok olmaya bırak.

Kaygının dilinde şöyle demek için sözcükler yoktur: bu olabilir.

• Meydan okuma ya da alay etme: *sözlerle dinliyor sessizliği.*

• Ancak tekrarlanamaz olan tekrarlanabilir: yerine bir şey konulamayan, tekil olarak bulunan, birliğin hayalinde yok olduğu şey. Sanki sadece yasa eksikliğinin bulunduğu yerde tekrar olabilirmiş gibi. En uç olanın tekrarı: genel çöküntü; yansız olan, üretilmeden yok olan.

• Kuşkuya yer vermeyen kaygı, dolambaçlı olmanın içtenliği, korkuyla hafifletilmiş olan, karşı koymalara karşı gelip yükselen, her türlü karşı gelmeyi kabullenen şey: düşünce, düşüncenin kaybı.

Kaygı, özneyi özne olmaktan çıkarıp, ona otorite vermeyerek, ondan otoriteyi (deneyimi) esirgeyerek, ancak yaşantılanmadığı için baştan aşağı kaygıdır.

• Ben bilmiyorum, bilmemeyi becerebilecek bir "ben" yok.

• Kaybetmek söz konusu olamaz. —Olamayacak olandan geçer, —Bu yüzden de kayıptır işte, düşüncenin kaybıdır, yerine bir şey koyulmaz. —Kayıp titizliktir, düşünceden kendini harcamasını, düşünmemesini, kaybı kaybetmesini ister (ne yok etme vardır ne geriye dönüş): sadece tekrar ederek, yansız olanın öyle denk gelmesi (belirli bir yere denk gelmeyen talih).

Soru sormanın sıçraması, yansız üzerine bile temellense, kendi üzerinden sıçrar, düşüşü hareketsizleştirir.

• Ama hep yansız üzerine kendimizi sorgularız, soruyu başlıca yere götüren kaygıyı sorgulayarak, tekrarlayarak, yansızı sessizliğe atarak; susmayan sessizliktir bu.

• arada: arada/ ya(n)sız. Oyun, oynama mutluluğu olmadan oynama, olumsuz bir varlığın yanılsamasıyla geceyi çağırabilecek bir harfin kalıntısıyla. Gece, söndüğü yansızlığa kadar geceyi yansıtır.

• Yansız olanın bilmecesi, yansız olanın onu bir ada büründürerek bütün bütün parlatarak yatıştırdığı yansızın bilmecesi olur.

• *"Siz misiniz?" —"Evet, benim." —"Siz, güpegündüz." —"Karanlığın apaydınlığında."*
Güpegündüz evine geliyor, karanlıkla selamlaşıveriyordu.

• *Uzaklardan gelen sesi, yalnız o duyuyor, duymuyor, bir sesi sese getirerek, yeniden kimsenin sesi olmamasını sağlıyordu. "Dinleyin." —"Dinleyin." Sessizlikte bir şey konuşuyordu, bir şey susuyordu. Hakikatten çıt çıkmıyordu.*

• *Uzakları aşmak, yaklaşılmayan uzağa doğru uzağa geri dönmek.*

• Uzaklar yakını çağırır, geri iter, tersinden kendini göstermek ya da onunla birlikte bir benzerlik ve farklılık çifti oluşturmak için değil, birinin diğerinden ayrımının yine de uzaklarda kalması için. Yakın olan, kendini tüketen hemen olanı geri iter. Yakın olan sadece yakındır her zaman. Varlığın yakınlığı kendini var kılmaz, zira varlık hiçbir zaman yakın değildir, varlığın mutlaklığını oldum olası kabullenmemiştir, varlık ilişkisiz ilerleyişsiz oradadır hep, ne gün doğar ne akşam olur. Varlık aracılığıyla, yakın olan, uzağa bağlıdır ve uzakta olan da ayrımın belirsiz oyununa. Belirsizlik yakınla uzağı birleştirir, kurumlaşmıştır, kurumlaşabilir, hiçbir za-

man bir tek zamanda verilmiş değildir, ama her biri kendi yerinden ve zamanından ayrılmıştır. Yakın neredeydir, uzak olan nerede? Uzaklaşmak, yakınlaşmak: şunu kabul edelim: fiil addan önce anlam taşır; uzaklaşmak uzaklaşmaktan vazgeçmez, çünkü uzaklaşmaya bir vade yoktur, uzakta olana başlangıç da yoktur. Hiç kuşkusuz şöyle denilebilir: o uzaklaşıyor ama henüz yakın, böyle denilebilir, uzaklaşmanın sonsuz gücü "yakın" olanın her türlü belirlenmesini önler, yakının gönderdiği yer uzak değil, her türlü yanı başındalığı dışlayan varlığın çevreleridir. Yakın olan varlığın mutlaklığıyla böylece itilir, ayırt edilir, uzakta olanın ayrımında ele alınır: iki terim böylece ortalanamaz, "yakınlaşamaz", hele hele bir düşünce gerekliliğinde hiç mi hiç bir araya gelemez. Yakın yaklaşmaz: şimdiliğin varlığı ona eksik gelir, bu eksiklik onun damgasıdır, sadece şimdiki zamanın eksikliği değil, uzağı taşıyan bir eksikliktir.

• Yaklaşmak uzaklaşmanın oyununa gelir. Uzakla yakının oyunu aslında uzağın oyunudur. Uzaklara yaklaşmak öyle bir sözdür ki uzakları uzak denilen bir varlıkla patlatmaktır, bir yerde hep öyledir zaten; böylece yeniden varlık ve uzaklık arasındaki bağ ortaya çıkar: uzak varlık, bir varlığın uzaklığı, uzaklar orada varmış demek ki. Sadece yakın olan demek bir varlığın bulaşmasından kendini kurtarabilir. Yakın olmak, bir şimdide var olmamak demektir. Yakın olan söz verir, ama sözünü tutmaz. Elimizden kaçanın yaklaşmasına övgü: ölüm yakındır, yakın ölümün uzaklığıdır.

• Uzaklaşmak: o uzaklaşıyor, ama ben asla uzaklaşmıyorum. Benliğim kendisiyle birlikte ora olmayı, herhangi bir uzaklaşmanın etkisinde kalmayan kesin varlığı da taşır. Ben diyen kim olursa olsun aynı zamanda varlığını dile ge-

tirmektedir. Tanrının her yerde hazır ve nazır olması da, uzakta olanı şimdinin varlığına oldum olası eklemiş olan varlığın iktidarıdır; hiç kuşkusuz tanrı en âlâsından uzaklığı gösterir; ama bu uzaklığın hakikati varlıktır, sadece var olan bir şimdinin uzaklığıdır. Uzak olanla yakın olan, o denilenin çekiciliğine kapıldılar mı, varlıktan olduğu kadar yokluktan da kaçınan şeyin boyutlarını oluştururlar. O uzaklaşır, o yaklaşır, hayalet varlık kazanır, var olmamanın başlangıcının öncüleridir bunlar.

• Ne zamana ne yere bağlı olmayan bir zaman sapması, bir yer sapması var olmaktadır. Bu sapmada, yazmaya başlamaktayız.

• *"Onları adlarına çekmek isterdim." —"Hiç kuşkusuz muhteşem bir adları vardır." —"Unutulmuş bir ad, artık yürürlükte değil." —"Biz hiçbir şeyi unutmayız." —"Her türlü adın altındaki bu ada bir kere girdiler mi, emin adımlarla yürüyecekler, uzakları aşıp bize doğru yaklaşacaklar."*

• *Dudakları gecede asılı kalmışken, gece diyemiyordu.*

• Yakınlık yeniden şimdiki zamanın varlığına karşı bir şeyleri dile getirir (varlığı dağıtır): yakın olan, sadece varlığı öne süremeyecek kadar yakındır; yakınlık aracılığıyla, (sözlerin gecesinde olsa bile) "sen" diyebilirim, şimdinin varlığını patlatan, bir yerde yok eden ya da yok edene kadar göklere çıkaran bir içli dışlılığı dile getirebilirim. Bu yüzden artık şöyle diyebilirim: "Öyle yakınsın ki şimdide var değilsin", ama buradaki yakınlık kimin yakınlığıdır? Kime yakın olursa olsun bana yakınlık değildir: o zaman, sahte bir çağrıyla, "sen" kılığı altında, yeniden şu söylenecek: öylesine yakın ki orada dışarıda, uzaklık işareti taşıyan oralarda.

• *Oralarda oturuyordu, ev onun çevresinde yeniden yapılanıyordu. Pencerenin arkasında onu görüyordum, beni duymadan bekliyordu, sözlerimizin fazlalığını bekleye bekleye tüketiyordu.*

• *Gitgide seyrekleşen bu gidişgelişlerinin sonunda onların artık orada olamayacakları sonucuna varıyordu, bir karşılaşma sırasında bile olamazlardı, onlar ötedeydiler, sade, ağırbaşlı adlarının yaptırım (sürgün) olarak onları gerekli gördüğü yerde: yakın ya da uzak, keyfe yer vermeyen bir keyfilikle, rastlantıyla birlikte.*

• Yansız* olanı hep sorgulayabiliriz. Kimi dilbilgisi yasalarında yansız yer alır. Yunancada, ne erkek ne kızı, yansızı belirten *to*, bizim geleneğimizde, bir sürü gösterge arasında, pek de parlak olmayışı da şaşırtıcı olan bir ilk müdahaledir, yeni bir dilin kararıdır, sonradan felsefe bu dile sahip çıkacak; ama bu dili başlatan yansızın havasına girmekle de bunun bedelini ödeyecektir. Tekil olarak kullanılan yansız, adlandırmaya sığmayan bir şeyi adlandırır; ama bunu bağıra çağıra yapmaz, anlaşılmaz olanın gürültüsüne bile yer vermez. Pek de öyle üzerinde durmayız, alçakgönüllülükle şey deriz sadece ona. Şey: besbelli şeyler, başka bir düzene bağlıdır, şeyler bize en yakın olandır, saydam olmasalar da şeylere özgü bir çevrede yaşatırlar bizi. Şeyler aydınlatılmıştır, ama aydınlığın içlerinden geçmesine izin vermezler, kendileri ışık taneciklerinden oluşsalar bile ışık onlar aracılığıyla matlığa dönüşür. Şey, tıpkı o gibi, tıpkı yansız gi-

* Yansız, Latincesi *ne uter* yani "ne bu ne de diğeri" anlamına gelir; bunun dışında sözcüklerde erkeklik-dişilik ayrımı yapan bazı dillerde fazladan ne erkek ne de kız olmayan varlıklar için kullanılan bir harfi tarif vardır. Almancada *dol*, Yunancada *to*. Fransızcada yansız yoktur. Bazı dilbilimciler Yunanca ve Almancanın felsefe dili olmasını bu yansızlığı yansıtabilmelerine bağlarlar. (ç.n.)

bi, tıpkı dışarısı gibi en önemli özelliği tek olmak olan bir çoğulluğu gösterir, kusuru da sanki belirlenemez olanda yer alıyor gibi görünmesidir. Şey Yansız olanla ilişkidedir: bu varsayım fazla ileri giden bir görüş olduğu için kabul edilemez bir yönü de vardır, yansız özne olan bir adda, bu ad topluluk adı olsa bile, duraklayamaz, anlık özünden, anlamından, tanımından uygulanır uygulanmaz sapan bir yönü de vardır. "Şey, Yansız olanla ilişkidedir" ilkesi yansız olanın ilişkiyi ilişkisizliğe dönüştürdüğünü düşünmeye zorlar bizi, Şey de başka şeye, yansız da tam olarak Yansız olamayana, yansızlaştırıcı olamayana dönüşür. Belki de –öyle bir belki ki aynı zamanda kesinlikle anlamına da gelir– yansıza bir ad vererek, onu adlandırarak ona haksızlık ediyoruz, o zaten "kendisi" yansızdır, ayrıca bir dilbilgisi kategorisi olduğunu unutmamalıyız, dile en baştan bağlı olmamakla birlikte, dil onu her yerde taşır, sanki dil "genel olarak" yansızmış gibi; çünkü dil üstünde kayan bütün biçimler, olanaklar, olumluluklar, olumsuzluklar, yansız bir temel üzerinde bulunur. Her dilin işlemesini demek ki yansız olan sağlar, dilin sessiz kısmına yerleşmiştir, dilin belirlenebilir karmaşık bir yapı oyununa da, canlı bir sözün kat kat varlığına da indirgenmesini önler. Dilbilgisinin izin verdiği bir ilke olan yansız, bütün dille suç ortaklığı yaparak, dildeki ne etken ne edilgen, ne geçişli ne geçişsiz yönü gösterir, bir ad biçiminde durmasına karşın bir şey söylemek gerekliliğinin fiil halinde tutulmasıdır, bu yüzden de, bir yığın efsaneye yol açmıştır, oyuna gelir ama oldubittiye gelmez. Yansızı ele geçirdiğimizi sanırız, rastgele, rastgelenin iz bırakmış, ilgi çekici edilgen eyleme gönderme yapan biçimlerine başvururuz, rastgele deriz, bilinçdışı deriz, iz, oyun deriz. Tam olarak bizi doyurmasa da başka biçimler de önerebiliriz: *tanrıyla* ilişkili olarak *kutsal* olan, *varlığın* karşısında *yokluk*, *söz* yerine *yazı*

(örnek oluşturmayan bir örnek olarak alalım onu buraya), *benliğimizin* yerine *öteki* (aynı zamanda ötekinin benliği), *varoluş* karşısında varlık, *Birliğin* karşısında *ayrılık*. Yansız, kendini belli etmese de (mutlak bir bilginin bedeli olarak göstermese de), kolayca kavramlaştırılamayacak terimlerinde kendini ele verir, daha doğrusu onlarla oynar, belki de hiçbir zaman kavrama dönüşemez bu terimler; çünkü onlarla birlikte öyle değişik bir olumsuzluk olasılığı ortaya çıkar ki bunu tam bir olumsuzluk olarak ele alamayız, olumlu olarak da göremeyiz. Anlam bakımından hiçbir şey onları yaklaştırmasa da, basit bir harf yakınlığı yüzünden Yansızı Gece kendine doğru çeker. Yansızda gecenin kendisiyle birlikte getirdiği bütün o eski efsanelerin başlıkları yoktur. Yansız, en sade tanımıyla iki terimli bir olumsuzluktan türemektedir: *ne uter*, Latincede ne o ne öbürü demektir. Ne ne öteki. Bundan daha açık bir söz olamaz. Gene de bu onaylama daha önceden, her türlü inkârdan da önce, kendine özgü bir yansızlık taşır: biri diğeri –ikisinden hangisi?– zaten ikisinden biri, aslında hiçbir zaman sadece biri olamayacak olan anlamına gelmektedir. Biri ve öbürü hem eşit olmayan hem de eskiye dayanmakla birlikte epey belirsiz bir ikiye bölünmeyle, eskiden kalma görünüşte ikili bir belirsizliğe varacak ölçüde okumayı gerektirir gibidir (sanki her şey ikiden başlamaktadır), ama bu ikilik hemen ikili olma özelliğini bırakıp belirsiz bir çoğullamada kendini çarparak çoğaltır: biri mi evet o; bu parmakla da gösterilebilir; ama diğeri ötekidir, bambaşka olandır, hep başkalaşandır, bizden kaçayım derken kendinden kaçmaktadır. Besbelli bu deyim (biri/bütün geri kalan, aynı zamanda sadece öteki, bütün geri kalanın diğeri) açıklamaya yönelik bir paylaşmayı göstermesine karşın, yani bir terimden diğerine sürekli bir gidişgelişle okuyan bir okumayı benimsemesine karşın, *ötekinin* sapkın olarak orada e-

gemen olmasıyla, bir sözcük oyunu yapmadan söyleyecek olursak, "başkalaşmıştır". Yansızlık belki de ötekinin bu sapkınlığını benimsemekte, onu örten gölgeyle daha da sapkınlaştırmakta, ama onu ortadan kaldıramamakta, huzur, aydınlık içeren gerçek bir olumsuzluğa (hatta, tersine döndürülmeyip, ikiyle çarpılan bir olumsuzlamanın olumsuzluğuna bile) ulaşamamaktadır. Ötekinden, yansızlık, hafif (ama delinmez) bir örtüyle, sadece negatifinin kavramayı sağladığı dur durak bilmez olumluluğu çıkarıp, ötekini kendine yeniden alır: ötekinin ötekisi, ötekinin bilinemezliği, birlikten başka türlü bilinmeyene karşı çıkması, sadece Öteki olarak, "ötekinden" başkası olarak ele alınmasına karşı çıkması onun olumluluğudur. Yansızlık, sessizce huzuru kaldırarak, bütün bunları rahatlatır. Ad biçimiyle, demek ki olumluluğuyla, yansızlık bir onaylamanın yanına bir dizi olumsuzluğu koyar; onları birbirine düşürür: diyalektik bir tersine döndürme için yapmamaktadır bunu; katkısının en tuhaf özelliklerinden biri de budur zaten; söz konusu olanın ne biri ne diğeri olamayacağı öyle bir onaydır ki dağılana kadar yankılanır, sessizliği de dağıtan bir dağıtmaya götürür, tam olarak bir olumluluk taşımaz, bir işleve bağlı olmaz; ötekini örterek onu örtü altında değerli kılan emeği, kötü sonsuzluğu durdurur (ötekinde bulunan bir yapıdır bu), ama olumsuz bir bölmeyle onu yine de ortaya atar, bu sahte bir emektir. Yansızlıkla bir şeyler gündeme gelmiştir, bir şey yapılmadan bir şeyler yapılmaktadır: yansızlığın bir etkisi vardır –bu da yansızlığın edilgenliğini ortaya çıkarmaktadır– ama bu etki *yansızlıktan* kaynaklanmamaktadır, sözüm ona neden olarak, şey olarak iş gören bir Yansızlık etkisi değildir bu. Olumsuzluğun çalışması dediğimiz gibi yansız olanın çalışması diyemeyiz. Yansızlık çelişkili bir addır: hemen hemen konuşmamaktadır, dilsiz, sade, gene de hep kendini örten, hep kendi anlamının

dışına çıkan, kendini ortaya koyarken görünmeden kendini işleyen bir yönü vardır, derinlikten nefret eden konumunda kıpırdamadan durur. Yansızlaştırır, (kendini) yansızlaştırır, böylece *Aufhebung** (kaldırma) hareketini andırır (sadece andırır), ama böyle askıda bırakıp tutarken, sadece askıya alma hareketini tutar, yani ele geçirdiği alanda kendisinin ortaya çıkardığı mesafeyi ortadan kaldırır. O zaman Yansızlık, aldırmazlıktaki aldırmayı, saydamlıktaki saydamsızlığı, ancak birliğin geriye itilmiş, fesatlık gibi görülmüş çekiciliğiyle kendini yeniden üreten ötekindeki olumsuz bölünmeyi gösterir. Yansızlığın olumsuzlanması bile elden kaçmıştır. "Varlığı" damgalayan yansızlık demek ki onu yokluğun kabalığına yollamak şöyle dursun varlığın kendini dağıtmıştır bile, varlık kendini şöyle ya da böyle olarak sunamadığı için, artık sade bir şimdiki zamanda, sadece olumsuz yolla ele geçirilebilen, hayır'ın koruyucu kılıfının altında beliremez. Eğer varlık, yansız olarak okunup yazılıyorsa, bunun nedeni yansızlığın varlıktan daha önce gelmesi ya da varlığın varolanla varlık arasındaki ne varlığı ne varolana indirgenemeyen ayrımının kılıfıyla ortaya konulabilmesi değildir (ikisinin ötesinde ya da ikisinin arasındakinin berisinde daha doğru olur), yansızın her türlü varlığı, olumsuz olanını bile, allem edip kallem edip yansızlaştırmasından ileri gelir bu, yansızın varlığı olarak kendini ortaya koyacak bir şey yoktur, olumsuz tekrarın sonsuz yıpranmasında sürüklenir varlık.

Yansızlık, varlığı damgalar, her türlü damganın etkisi çıkar ortaya: Yansızlıkla damgalanan varlık yer etmez ve

* Hegel felsefesinin temel kavramı. Türkçede olduğu gibi Almancada da birçok anlamı vardır. Örneğin "taşı kaldırma" dediğimiz zaman yükseltme, "II. Mahmut yeniçeri ocağını kaldırdı" dediğimizde ise yok etme, giysileri dolaba kaldırma anlamına gelir. Hegel'e göre sentez tez ve anti-tezin *aufhebung*'udur. (ç.n.)

varlığın parlaklığı altında, parlaklığın sadece bir etkisini yansıttığı damgayı unutur.

Yansızlık önde gelmez, kendisinden önce gelenin ardında ebedidir, öyle ki yansızlık hiçbir yerde değildir, dilin her yerinde damga oyunu olarak işler, eğer damgalayan aynı zamanda da damgaları ortadan kaldırıyorsa, sonunda bu damgalar yoluyla aşılsa bile aşılması söz konusu olamayacak ayrım çizgisini bile yansızlaştırır. Kanunların dışına çıkma, gerçekleşmeyip, yansız olarak kendini belirtiyorsa, hiçbir zaman bir şimdide var olmamış bir hilenin yansızlığında, yansızlığı, karşı gelmede söz konusu olanın ta kendisi olarak damgalayamaz, en azından bir cümle içerisinde böyle bir onaylamada bulunamaz. Sanki yazmak, hiç durmadan yazma hareketinde bulunmak, bizi yazının oyunundan kurtarmıştır.

• Yansızlık, ölmekten gelen tatlı yasak, orada, eşikten eşiğe, bakışsız gözle sessizlik bizi uzağın yakınlığına taşımaktadır. Canlıların, ölülerin ötesinde gene de söylenecek söz, *tanık yokluğuna tanıklık etmektedir.*

• *"Orada unutma ve bellek olarak beraber bulunuyoruz; siz anımsıyorsunuz, ben unutuyorum; ben anımsıyorum, siz unutuyorsunuz." Bir an durdu: "Sanki orada eşikteydiler, eşikten eşiğe geçiyorlardı. Bir gün içeri girecekler, bizim bildiğimizi öğrenecekler". Zamanın geleceği zaman gelecek.*

"Biz onların sadece adlarını biliyoruz" — "...içine girmiyorlar, ama bizi içlerine çekiyorlar."

• Yansızlık gerçekten yansızlık olmuş mudur, kaçarken kendini de kaçıran, kaçma eylemini de kaçıran, böylece yok olandan hiçbir şey bırakmayan, etki yokluğuna indirgenmiş etki midir: görünenin görünmeyenle, eşit olanın olmayanla

kesiştiği yerdedir yansızlık, sabırsız soruya yanıttır (ikiye bölerek, önceden sınıflandıran, belirleyen, lamı cimi olmayan sorudur bu: ikisinden hangisi?), ama bu yanıt, hemen hem de görülmeden, soruyu kabul eder gibi görünerek, sorunun yapısını değiştirir, sadece seçmeyi reddederek yapmaz bunu, aynı zamanda, iki terim arasında bir seçme olasılığına teslim olmayı da reddetmektedir: hem biri hem öteki, evet ya da hayır, ya bu ya şu, gece gündüz, tanrı ya da insan. "İkisinden hangisi?" —"Ne biri ne öteki, öteki, öteki", Yansızlık sanki sadece yankı olarak konuşmaktadır, ötekini tekrar yoluyla sürdürmektedir, bu tekrarı da ötekinin içindeki ayrım, kötü sonsuzluk olarak da olsa, sürekli çağırır, ebedi bir ilk atılıma bırakılmış bir insanın baş sallamasıdır bu.

• Yansızlığın kendine özgü olmaması belki de bir adın zorunlu olarak öne sürdüğü anlamın sürekliliğinden ileri gelir, oysa bu sözcük bu durumdan çıkmak için kendinde yankılanmayı sürdürmektedir. Yansızlığın kendine özgü bir özelliği yoktur, bu bile onun özelliği değildir.

Yansızlık olumsuzluğun kesiciliğini, yansızlığın düz onayını kullanır; bir çıkar peşinde koşmaması acaba yansızlıkta, yanılgı olarak alınan arzunun mu damgasıdır, her arzulanandan, çekiciliğinin dışında, daha önceden ayrılmış olan mıdır?

• Onlar *geldiğinden beri gene de, her şey nasıl da şaşırtıcı bir havaya bürünmüştü, gerçi o, cömertçe ve açık olarak, kendisini tepeden tırnağa oynatacak bir sarsıntıyı kaydetmeye hazır olduğunu düşünmüştü ama şimdi şunu anlıyordu: bir şimdiki zamanın varlığının eksikliğini duyuyordu, ayrıca bundan böyle aralarındaki konuşma tarzında bir kuraldışı durum olmazsa, değiştirilemeyen şeyler karşısında şa-*

şırmasını sağlayacak özel bir durumun ne olduğu üzerine pek bir karar veremezdi. Şurası doğru, bu dost yok olmuştu. Ne zaman olmuştu bu: pek söyleyemiyordu; uzaktan yakından o kadar uzun zamandır beraber konuşmaya alışmışlardı ki sadece şehir dedikoduları ya da eski bir dilin tekrarı, oyunlarında hemen bir yer bulurdu. Aralarında konuşma hakkının yan bir türeviydi onların birbirlerini görebilmeleri, bunu şimdi anlıyordu, böyle bir hakkı yaptırım olarak kullanıp kullanmamak ona bağlıydı. Birbirleriyle konuşuyorlar, birbirlerini görüyorlardı, her zamanki yürekten birliklerinin bir iyi kullanımı söz konusuydu, bu da bir deyimdi, herkesin başkalarıyla er geç girişeceği ilişkilerin üst düzeyde bir kullanımı. Gene de bu ilişkiler sadece dostane, sadece güven verici değildiler, kuraldışı, güç bir yanları da vardı, her seferinde yasakmış, çok özelmiş gibi görünürlerdi, gerçi o bunları kişisel, önceden bilinen, bu yüzden de bir yığın benzer ilişkinin yanına konulan diğer ilişkilermiş gibi tanıyor, öyle değerlendiriyordu, değil mi? Kuraldışı sözcüğü birçok yerde birden yankılanıyor gibiydi, kalın bir ses gibiydi ama gene de en kalın seslere ulaşamıyordu bu kalınlık, o da onları daha da sağır edici hale getiriyordu. İlişkilerini kabul ettirilebilir hale getirmek için ikisinin de, ciddiyetlerine biraz da alay karıştırarak, biraz da hatır işi olsun diye, bu başlığı ilişkilerine yakıştırdıklarını, kuraldışı olanı benimsediklerini anımsıyordu. Mahsus yapmamıştı bunu –en azından kendisi mahsus yapmamıştı– ama onun payı neydi acaba, rolünün dışında ne kalıyordu ona, aslında yerleri değiştirilebilir rollerdi bunlar, kimse kendisine zorla bir şey kabul ettirmemişti, ama anılarına söz geçiremiyordu, takıntı anılarının kendine ait olduklarına bile inanamıyordu, kimsenin anıları değil miydi yoksa onlar? Hiç kuşkusuz, bir Şey vardı anımsadığı, öyle eski bir anıydı ki bu, şimdi de diyemezdi ona gelecek de,

ama kendisini altüst eden anıdan daha sonra yer alıyordu bu; tatlı tatlı bir altüst oluştu söz konusu olan, duygu yüklüydü, gecede uyurken gecenin içinden uykuda çekingen sözlerin gelip geçmesi gibiydi: gene de birdenbire geçer o sözler. Kaldı ki gerçekten uykuda olduğunu düşünmüştü, her zamanki gibi onu ziyarete gittiğinde, sanki yerin boşluğunun altını çizmek için her tarafı kitaplarla çevrilmiş oda ona kocaman gelmişti, bütün şehir isteseydi sanki merkezde bulunan ırmağıyla, kenarında kıpırdamadan oturanlarla birlikte bu odada bulunabilirdi sanmıştı, rahatsız eden bir bakış açısıydı bu, bir sandalyede köşede çok uzakta oturan kişinin ufak tefek oluşu da bu duruma tuz biber ekiyordu, öyle yaşlı biriydi ki insanın kafasındaki bir anıdan çok bir anımsamayı andırıyordu, çok beklemiş birisi gibi küçülmüştü, ama hangi beklentiye yanıt vermeyi umduğu belli olmuyordu. Eski korkuları depreşmişti, korkusunun anısıyla bastırdığı bir korkuydu bu, şehrin uzak yerlerini nasıl gidip bulduysa, buralarda da bu çıplak büyük odalarda –nerelerinde?– bu dostla karşılaşacağı yerleri gidip bulmaya hazırlanırken, şu sözle karşılaşmıştı: "Randevu saatinden emin değildim"; böylece kurallar yine haklı çıkmışlardı, o olsa gerekli anlaşmalar derdi bunlara. "Evet, geç kaldım." —"Geç mi kaldınız, tam saatinde geldiniz." —"Gene de anılarıma göre geç kaldım: sonsuza kadar düz sokaklardan geçerek geldim, birdenbire yalnız başıma, korktuğum başıma geliyor, sınavdan geçiriliyordum, onlar konusunda kasti olarak ağzımızdan kaçan riskli sözler vardı: tehlikeli sözler, körlerin söyleyebileceği sözler." —"Körlerin söyleyebileceği sözler gerekli zaten; bu riski beraber göze almamış mıydık?" —"Evet, beraberdik ama bu risk de tehdit oluşturuyor şimdi." —"Riskin, bunu ikimizin beraberce söylememizi önlemekle işe başlayacağını mı düşünüyorsunuz?" —"Böyle sözcüklerin,

böyle bakışsız seslerin riski öyle büyüktür ki bu riski aynı sözcüklerle dile getiremeyiz." —"Ama başımızdan geçmiş olanları, bir yerde zaten dile getirildiklerine göre, söylemeliydiniz." —"Tekrar olarak söyleyebilirdim, ilk olarak söyleyemezdim, hele size hiç." —"Bana, elbette, sizden önce bana." Orada sanki dinlenecek bir şey yokmuş gibi dinlerken, şunu da sözlerine ekledi: "Söyleyin, cesur olun, sözcüklere içtenliğini verin. Bana ne olmuş olabileceğini anlatın." —"Ama siz yok olmuştunuz." Bunu neşeyle karşılamamasına kendisi de şaşırdı; yanıtı hazır olmasına rağmen sessiz kaldı, biraz sonra, biraz telaşla sadece şöyle dedi: geliyorlar, geliyorlar. İşte o andan başlayarak artık onu bırakmaması gerektiği duygusuna kapıldı.

• *kazınmış bir gök altında, ebedi düz sokaklar*

• *"Ama eğer her an zaten yok olmuş olmasaydım, hangi varlığın gölgesini sahiplenecektim ki?"* Bir yanıtın eksikliğinden oluşan garip boşluk.

• *Anımsıyorlardı, ama anımsadıkları şey anılarından daha az eskimişti.*

• *"Biliyorum." —"Biliyorum." —"Biz bilmiyoruz."*

• Yazının boşluğunun kat kat açtığı sayfa

• *Sonraları, patavatsız bir biçimde olsa da, bir dostun karşısında sözcüklere takılmayı, şöyle bir düşünceye takılarak sürdürdü, ama şimdi bu düşünce cesaret de gerektirdiğinden, onunla yeni bir ilişki yumağına girişme olanağını sunmak şöyle dursun, kendi başına gözleyemeyeceği bir şeyleri de bu*

alanda gündeme getiriyordu. Arkadaşı onu terk etmeyeceğini mertçe bildirmişti ona, ama gene de onların arasındaki iyi durum sürekli, düzenli bir anlaşma olmadığına göre, her an başvuracakları bir ayrıcalığı ellerine teslim etmiyordu. O da şöyle yanıtlamıştı, belki de birbirlerine yakınlıklarını sağlayan hile, oyunlarına, anlaşma dışı sözcükler kaydırmış, onların cesaretini kırabilecek her türlü girişimi yenilgiye uğratacak sözcüklerle donatmıştı onları. "Ne düşündüğünüzü biliyorum; beni belleğinizde sıkı sıkıya tutuyorsunuz." —"Beni anımsamanız kaydıyla." Artık yolculuğunu tamamladığına göre, ona bakabiliyordu, yanı başındaydı onun, gene de uzakta sağdaki sokakta gördüğü küçültülmüş insanı onunla karıştırmaktan kendini alamıyordu, oralarda bir yer onu oyuna getirmişti sanki bir kıyıya bırakmıştı, o zaman yine boyun eğdi: geliyorlar, eklemeden de edemedi: Şey bizi anımsıyor.

• Boydan boya şehirden geçtiği zaman, mesafeler yokmuş, sanki ıssızmış gibi oluyordu.

• Uzaklaşmak, varolan sabit bir noktaya göre kendini belirlemek gibi gelir. Ama varlık, aniden harlayan büyük bir ateşin, hemen olanın mutlağında durmadan kendini tüketir, bu yüzden de bir ilişki oyununa gelemez, öyle anlaşılamaz. Varlık, varlığın şimşeği, yaklaşmanın varolduğu yeri çoktan yakıp yıkmıştır, görülenin aydınlığına giremediği gibi bir şimdiki zamanda da yer almaz. Şimdiki zamanda varlık varlığa böylece eksik gelir, varlığın şimdiliğini yok eder.

• Etkisini örtbas etmeyecekti ama çok da altını çizmeden onayladığını belli edecekti, tek çare buydu, ona öyle görünmüştü, değişik işaretlerin, bir yığın kararın kesişme noktası

gibiydi artık sanki bu onay, ona nefes aldırmıyordu bu karar, onay şuydu, ne yapacaksa yapsın, isterse yapıtına kendini versin, ama onların dilinde de bunu yeniden gündeme getirsin, bu da o dilin sadece basit bir dönemi olsundu. Ona gelince, bundan her söz ettiğinde, kaygılanıyordu gerçi, kaygı oradaydı, suç ortağı gibiydi, ama yine de en çok şaşkınlık duygusuna kapılıyordu, yorgunlukla karışık bir şaşkınlıktı bu, sözcüğün herhangi bir parlaklık değeri iddiasında bulunması şaşırtıyordu onu: arkadaşının yok olmuş, onun o dur durak bilmez belleğinin büyük akıntılarında sürüklenmiş, götürülmüş olması arkadaşının bu yok olma üzerine, her zamanki babacanlığıyla açıklamalar vermesini önlemiyordu, sanki hiçbir şey olmamıştı, yersiz itirafının bütün sonuçlarına onun önünde katlanmak zorundaydı. Sonuç yavaş yavaş gelişti, ama aynı zamanda önceden kestirilemeyen bir kararın aniliğiyle oluşmuştu. Artık ona ulaşmak için gayret sarf etmesi gerektiğine inandığı bir sırada, öteki, bir uzaklaşma kurgusuna yerleşiyor, canlı olsa bile, küçücük hale geldiğinden, yoğunluğunu yaşar gibi oluyordu, işte tam o sırada onu gördü, masasının arkasında oturmuş, muhteşem bir kişilik oluşturmuştu, her zamanki babacanlığıyla onu karşılıyordu, ama bu sefer, dikkat etti, kıpırdamazlığı onu biraz dondurmuştu. Ama en olağanüstü olan da şuydu, muhteşem bir niteliğe bürünmüş büyüklüğü yüzünden –bu da aslında (geç kalmadan bunu anlamıştı), yağmurdan kaçayım derken doluya tutulmaktı, hüzün böylece daha da çoğalıyordu– sözlerinde bocalamalar baş gösteriyordu, çevresinde açılmış kocaman bir hendek vardı sanki, sözcükler yetersiz kalıyor, sanki onun her şeyden yalıtılmışlığını korumaya yönelik bir eksiklik gündeme geliyordu. Peki bunun sorumlusu kimdi? Böyle bir olay ciddiye alınabilir miydi? Ona bundan söz ederek, ilişkilerinin bir öğesi olarak ona bunu emanet ederek,

bir yerde ölüm işareti bir yerde yaşam işareti vererek, önemini azaltmak gerekir miydi? Ağız sıkılığı için önceden her şeyi söylemek gerekirdi, aralarındaki sessiz ağız sıkılığı oyununda, bu yeni patavatsızlığı nasıl oturacaktı acaba, daha önce söylenenlerin yönünü, hangi inatçı dilsizlikle, hangi biçimlerde değiştireceğini anlatmaya yönelik bir patavatsızlıktı bu–. Bocalamalarının karşılığı sessizce, acımasızca bir kolaylıktı, kıpırdamaz tepeler arasında odadan geçen ırmağın sürekli mırıldanmasıydı. Önceden yazılmış olmasına karşın yeniden yazılması gereken, gene de hiç yazılmayan bir kolaylık. "Sıra sizde, söz üzerine işte gene egemensiniz." —"Yaşın getirdiği bir kolaylık bu." Onun inancına göre, birdenbire görünür olmuş anıt özelliği, ölmüş bir egemenliğin, egemen bir adın anıtsallığı, derin ortak bir geçmişte onları birbirlerine çeken bu iniş çıkışlar, onları bir yandan güçlü bir terazinin kefelerine yerleştiriyor, öte yandan gelişlerindeki hafifliği, karşıtını göstererek gerçekleştirme amacını taşıyordu, arada bir altını çizebilirlerdi ama genellikle böyle bir niyetleri yoktu, akıcı bir sözün değeri sağlam mırıldanmasıyla durmadan şimdiki zamanı vurgulamak amaçlanmış değildi: geliyorlar, varıyorlar, söz yeniden sıçrıyordu, geçmişten geçmişe, pervazdan pervaza. Kibar çekingenlikleriyle, onlar her gün daha da pervasız oluyorlardı, onlar üzerine bizim söylediklerimiz boşa gidiyordu, bizi bu muhteşem, hayranlık uyandırıcı gösteriye indirgiyorlardı.

• Yansızlığı adlandırma gücü, her zamanki gibi, onu adlandırmama, yakınına yakınına gelerek, dilin görünür yönünü olsun görünmez yönünü olsun ona adama, yansızlığı böylece kendi bildirisinin kendi alıcısı konumuna indirgeyerek, ondan bu verme özelliğini geri almaktır. Sanki gün ile gecenin değiştiği alacakaranlıkta, karanlık aydınlatır gibidir, aydınlık

kararır, eşleşmişlerdir, aldırışsızdırlar, bu aradaki mesafenin kapatılması imkânsızdır sanki, aralarındaki ayrım hep önceden bellidir artık, bundan yola çıkarak ebedi bir gün olabilir belki, ebedi bir gece onun peşinden gelir, sonra ikisi de sürekli yer değiştirir.

• *Şehir hep canlıydı, kıpır kıpırdı, bozulmaz gibiydi, orada ölünebileceği düşüncesine tamamen yabancıydı: bununla birlikte, onun düşünceli düşünceli oturduğu o odada ben dalgın dalgın sanki bir mezarlıktaymışım gibi, kabirler arasındaymışım gibi şehrin içinden geçiyordum.*

• Yansızlığa bir ad verilebilir, (bu bir kanıt olmasa da) değil mi ki adı vardır. Peki adın gösterdiği nedir o zaman? Arzudur, yansızlığı ele geçirme arzusudur, yansızlık dünden hazırdır buna, kaldı ki her türlü ele geçirme düşüncesi ondan uzaktır, belli etmeden ısrar eder, arzuyu damgalar, arzu da nesnesine bulaştırır bunu, her türlü nesneye bulaştırır.

• *Bizi korkutan şey, bizi bu kadar gerekli görmeleriydi, cahilliğimize, –yok olmamıza, hararetli suç ortaklığımıza–, onlara işaret eden, onları kendine çeken ölü bir şey olmamız gerekliydi.*

• Her türlü söze aşılanan şey: yansızlık

• *Sanki ona şöyle demişti, üstelik de bunu çok dostane bir havayla söylemişti: dostluk elden gidiyor.*

• *Sarılmışlardı, ayrılmışlardı: zamanı döndürmeye çağrılmışlardı, zamanın dönemecinde birbirlerine doğru gelmişlerdi, bize doğru gelmişlerdi, tanıksız tanıklar.*

• *Kıpırdamıyorduk, ölüm insanı nasıl çarparsa, saygınlık da bizi öyle çarpmıştı, yavaşça birbirimize doğru eğiliyorduk, (düşünceyi selamlayarak) birbirimizi selamlamak için eğilir gibi, ortak düşüşümüzü bekliyorduk.*

• Bunların olabilmesi için bir hiç yeterliydi –tam tamına bir hiç– gene de imkânsızdı bu.

O kadar uzun zamandır bu olayı kutlamaya hazırlanıyorduk ki olay gerçekleştiğinde artık zaman kalmıyordu, öyle ki henüz hazır değildik, olay da gerçekleşmiyordu.

• *Günlük randevusuna gittiği zaman, dünyanın kuruluşu kadar eskiden gelen bir bilgiye dayanarak kendini hep orada geniş, ağır mermerden masada otururken ya da belki eğilmiş görüyordu, beride düşüncelere dalmış yabancı adam bulunuyordu, çok iyi görülüyordu, ona nasıl hitap edeceğini bilemiyordu, onun her zamanki sesiyle konuşmasını duyduğunda irkildi, net, yansız bir sesti, öyle söylemeliydi her sözcüğün altını çizerek, her sözcüğün hakkını vererek konuşuyordu, ama böyle açık olarak söylediği özel hiçbir söze karşılık gelmiyordu. "Bocalıyor da ondan, diyordu kendi kendine, rahat etmek için, uzun bir hayvan çığlığı"; ama kendi kendine işin içinden bu kadar kolay sıyrılamayacağını da itiraf etmesi gerekiyordu, çünkü dili ne kadar dolaşsa da bir zafer kazanırcasına konuşmuştu, durumu kurtarmalıydı. Bu durumu doğrulamak için öteki ona her zamanki gibi dürüstlükle, dostça elini uzatıyordu, şöyle diyordu: "Özür dilerim, az kalsın sizi tanıyamıyordum", evet, öyle inandırıcı bir dille söylenmişti ki bu, inanmamak insanı kaygılara sürüklerdi.*

• *Oda, küçültülmüş olsun, büyük olsun, içinden sözlerin geçmesi, sonra da ona kadar geri gelmesi zaman alıyordu;*

kimi zaman, kendi kendine şöyle diyordu: sözler geri dönmeyecek.

• Yansızın canlıların diline ait olmadığını kabul edelim – kabul edemeyeceğimiz bir şey olduğundan, bastırarak, keyfi davranarak, keyfi olanın yüzsüzlüğüyle, kabul edelim–, ölülerin diline de ait olmadan, sınır yerinden gelen tek sözcük o olur o zaman, sonsuz bir yer, canlıların sessizliğiyle ölülerin sessizliği yan yana duruyor, birbirlerine mutlak aynılıkları yüzünden olduğu gibi mutlak ayrılıkları yüzünden de çevrilemiyorlar. Bu yüzden iki yakadan da duymuyor, sadece ödünç alınıyor ya da mırıldanılıyor; ölüler topluluğu onu zaten daha bir çekinmeyle söyler belki, canlıların dünyasının özlem dolu bir yankısını oluşturduğu için değil (onda canlı olan hiçbir şey yoktur), ama onu dinlerken olur da, ölümden daha ölü bir şeyin varlığını öğrenme riskini taşıdıklarından ileri gelir bu.

• Ölü arzu: ölüm tarafından, sıfat ölüm tarafından değişmez bir biçimde arzuya dönüştürülen arzu.

• *...kendisine hep verdiklerini versinler diye dua ederek (kaçırdığı duaları, iç çekişleri, elinin altından kaçan bütün o mırıltıları yakalıyordu).*

Dua etmek, düşünceyi dua ettirerek kırıldığı noktaya kadar getirmek.

• Konuşarak, gene de nasıl oluyor da böyle konuşuluyor? Ele geçirilemeyenin kaybedileceği düşüncesi, günleri, geceleri, sonunda da kaybetmeyi kaybetme düşüncesi, beceriksizce ölüm diye adlandırılır. Kaybetme gücünü kaybetme, olumsuzun oyunu değildir, bu yüzden yine sahiplenmek

değildir, daha doğrusu gücü olmayana ulaşmaktır, hatta bu bile değildir, her türlü biçime karşı çıkan kaydedilme biçimi altında ne olursa olsun öyledir.

• *Sözcükleri değil, sözcükten sözcüğe giden, sonsuzca sözcüklerden geçen acıyı dinleyerek.*

• *"Hiçbir şey yapmamız yasak olsaydı ne yapardık?" —"Şimdi yaptığımızı, ama öyle üst düzeyde bir hareketsizlikle ki yasak kendiliğinden geçersiz hale gelirdi."*

• *"Ben siz konuşmayasınız diye konuşuyorum, gene de sizin konuşmaktan yoksun sayılmanızı istemiyorum; ama bütün bunların hiçbirini kasten yapmıyorum."*

• *Karar vermemiş olsalar da, kendilerinden her türlü emniyeti geri çekene doğru, güzelim bir kendinden eminlikle yürüyorlardı.*

• Sözün bocaladığı yer: Sessizliğin rahatlatmasına başvurmadan dilsizlikten bize geri dönen söz.

• *"...suçsuzsun, sadece senin suçsuz olduğunu söyleme hakkın var." —"Hakkım varsa, ki buna inanıyorum, o zaman suçsuz değilim, suçsuzluk hakka sahip değildir."*

• *Oradaydık, korku olmadan, acı olmadan, arzu olmadan, bu yüzden de sürekli korkuya, acıya, arzuya teslim ediliyorduk.*

• *Onunla konuşarak, o uyurken, derin uykuya, uyku arayan uykuya soru soruyordu, yanıt bekliyordu; ve yanıt her seferinde, bu arkadaşın uyanması oluyordu.*

• *Yaşamaktan vazgeçmiyor, sadece gözlerini kapıyor.*

• Kim yokluğun nefesi derse, asla yansızın bilgisinden, yansızın hakikatinden söz açamaz: bu da sadece şundan ileri gelir, çünkü öyle olsa dil zafer kazanmış bir dilin parıltısıyla ışıldardı.

• Bir yazar ölünce yeniden gündeme getirilip ününün pekişmesi, kaba bir inancı karikatür havasına dönüştürüp, allayıp pullar: sözüm ona adsızlık, yazının parçalayıcı titizliği, altında ne yattığı bilinmeyen ölüm sözcüğünün uydurması sonucu ulaşılmaz gibi görünüp bizi dışlamış ama eksikliğinde bile kendine bizi bağlamış olur. Bu ikinci ölümsüzlük, onun zayıflığını yüceltir aslında, yapıtının arkasında durup onu savunabilme gücü artık yoktur (o yaşarken bu güç kendisi tarafından gasp edilmiştir), kendini onun aracılığıyla savunabiliyor, onun gölgesine sığınabiliyor, ona uyacak ışığa onu yerleştirebiliyordu. Yazar ölünce, yapıt sanki bu ölüm yüzünden yaşamaktadır. Yazar fazlalıktı. Artık o zamana kadar saklanan bu fazlalık (kitabın kişiliksizliğinde kayıp olmaya en kararlı yazar bile, sürekli konuşmaktaydı, arada bir dolaylı da olsa hep kitabından söz etmekteydi), bir eksiklik özelliği alır, zorunlu olsun olmasın bu eksiklik yorum gerektirir, yazarı olmayan bu yapıtın artık diğerleri yazarı olmayı arzularlar, yalnızlığı alaycı bir yolla onu "herkesin" malı olmaya itmiştir. Ama yazarın bir an acı çekerek ya da neşe duyarak canlandırdığı fuzuli olma durumu, az sonra yapıta sinmiştir, onu "kişileştirmiştir", o da fuzulidir, sadece zorunlu olarak, fuzuli olanın zorunluluğuyla, aralarında yer aldığı bitmez tükenmez yapıtlar arasında değil yalnızca; kendi kendine de fazla gelmektedir, sanki ona eksik gelen her

şey ancak onun dışında yer alabilir, oysa böyle bir dış yoktur. Bu yüzden, hep tekrardan oluşan, parçalayıcı bir titizliğe başvurulur: Geleneksel tiyatronun bir şeyler olduğunu anons etmek için üç darbeye başvurması gibi, ebedi boş mezarda onlar da artık yankılanmaktadır.

• Yapıt, ölümden sonra, Nuh'un gemisinin güvercini gibi, anlamın yapraklarla dolu dalını geri getirerek, fazladan yaşayanların kim olduklarını çıkarmaya yollanmıştır ve geri dönmüştür –hep geri dönmektedir, belki de bir kere iki kere, döne döne, tufandan önceki güvercine dönüşmüştür, tufan öncesini gösterir artık.

• Konuşmakta olan, konuşmasının aracılığıyla, varlıkla ilintili değildir, dolayısıyla varlığın şimdiki zamanda olmasıyla da ilintili değildir: demek ki konuşmamaktadır.

• *Seni kim kaygılandırıyor böyle, kimsenin dili sürçmedikçe telaffuz etmediği zavallı söz?*

• *Sanki ölmekte olduğunu doğrulamak için ölüyordu.*

• Duyulmayanı, söylenmeyeni tekrarlamak: Bunu da tekrarlamak; sonra birden tekrarın özünü orada bulduğunu öne sürerek aniden durmak.

• Yer aldıkları uzaklıkta birbirlerine yakın iki sözcük, varsa onlar da yazmak, ölmektir, basit cümlelerle yetinilmez, basit ilintiler söz konusu değildir, ilinti özelliklerini koruyamayacak kadar duygusaldırlar, şu gibi cümlelerden oluşmuşlardır: sen konuşunca, şimdiden ölüm konuşmaktadır ya

da yazarken ölüyorsun, ölürken yazıyorsun; birbirlerine eşit olmayan bu terimleri böyle özensizce, sessizliğe başvurmadan, ortaya çıkmasa da kabul edilen bir gelişmenin uzun uzadıya hazırlanması olmadan, en iyisi de zaman özelliklerini onlardan geri çekmeden önlemsiz olarak gündeme getirmek neredeyse gülünçtür, bu tür formüller de bunu göstermeye yöneliktir (Bizim kültürümüz gene de, bu tür, sadece tersine çevrilmiş, basit ilişkilerle kendini canlı tutar: yapıt ölümsüzlük garantisi verir diye düşünülür, yazmak, ölümden insanı kurtarır, onu biriktirmeyi sağlar sanılır, yazarın ölümü yapıtı özgürleştirir, onun üzerine yeni bir ışık, bir gölge ışığı verir zannedilir, böylece yapıtın kendisi ölümün yaşama biçimi olur çıkar). Ölmek, yazmak, genel olarak birinin öldüğü, birinin yazdığı yerde gerçekleşmez.

Yazıdan sözü, ölmekten ölümü geri çekmek, silmek gerekir demek ki. Söz çok çabuk, çok doğal yoldan ölümü andırır. Konuşmak, ele geçirmek değildir, elden çıkarmaktır; belleğe değil unutkanlığa emanet eder; nefes almak değil nefes vermektir (nefesini kaybetmektir). Konuşmak, bu açıdan, alay içerir, son sözü söylemeye hak kazanmak, artık bu hakka sahip olmamak için onu sahiplenmektir: kimsenin son söz olarak görmediği, son söz olarak dile getirmediği bu söz doğrultusunda konuşmak. Bundan da şu sonuç çıkar –eski, uzun bir kesinliğin başlangıcıdır bu artık– yazı sürüp gitmeyeni sürdürmek için icat edilmiştir sanki, sözün her zamanki özelliği olan söz kaybının kaybını önlemek için: başka türlü söyleyecek olursak, özünde koruyuculuk barındıran yazı, damgaların kimliğini damgalamayı korumayı sağlamaktadır. Bu durumda söz konusu olan ikinci anlamda yazıdır, kitaplarda rahatlığı, zamanda art arda gelmeyi kabullenen, izleyen yazıdır diye yanıtlayabilir miyiz peki? Böyle de denilebilir, ama şunu da eklemek kaydıyla: yazı hep ikincidir

zaten, kendisinden önce hiçbir şey gelmese bile; ama o kendini ilk olarak ortaya koymaz, boşluğa bile sıra bırakmayan bir sonsuz göndermeyle öncelik düşüncesini bile yok eder. İşte, pek üzerinde durulmasa da yazının dağınık şiddeti budur, bu şiddet sözü hep ayırır, söz söze gelmeden bile silinmiştir, tekrar da onarılamaz, bu şiddet, şurası gerçek ki doğal değildir ve ölürken bizim de doğal bir ölümle ölmemizi önler.

• Geçmiş, gelecek. İkisi de verilmiş değildi; olmuş olan olacak olan kadar beklenmediktir. Ölüm, arkasında doğru dürüst bir birlik içermeyen bu söz, hep yersiz bir sorgulamadır.

• *Sözcüklerin anlamları olması, anlamın işin içine kuşku getirmesinden ileri gelir, görülmez buhar gibi, onları süzerek, sağlığa zararlı hale getirmekte, kaynağı olmayan bir yerden gelerek, onlara hayat veriyormuş gibi görünmesine karşılık, sözcükleri parçalamakta, bozmaktadır.*

• Bu deliliktir dediğimiz zaman ya da daha ciddileşerek, o delidir dediğimiz zaman, demek artık delilik olmuştur.

• *Uykusuz geceler, uyanılmayan sabahlar dışında, özel hiçbir kışkırtma olmadan gelen korku, korkudan korku, hiçbir şeyin kışkırtmadığı korkuyu uyaran arzu.*

• *Hakikati söylüyor, yoksa delireceğini düşünüyor; ama anlamadığı ya da sadece çok geç anladığı hakikat, delirmiş olduğu. Bu deli hakikati söylemek zorunda kalmamak için artık ağzını kapıyor, böylelikle hiçbir şey söylemeden –işin korkutucu yanı da bu– hakikatin dışına çıkmayacağını umuyor.*

• *Hiçbir zaman yeterince hareketsiz olmasa da, bu yerinden kıpırdamayan arkadaşının karşısında, yerinden kıpırdamıyor. Bu yüzden de bir tehdit duygusu, bir korku sarıyor onu: hiçbir şeyin kışkırtmadığı bir korku; ikisinden biri kımıldıyor, bu tam olarak yaşam değil; birisi kalkacak belki, gece olacak, diğeri yerlerini bulmamış sözcükleriyle nöbet tutacak.*

• *"Konuşurken zorluyorsunuz kendinizi." —"Öyle olmasa konuşmayarak zorlanırdım."*

• *Eşikte, öyle çok uzakta kalakalıyorlardı, belki de şimdiden bize doğru eğiliyorlardı, sanki tek bir şeymişiz gibi bakıyorlardı bize, bu sırada o, genç kızın yüzüne, gece gibi, onu tamamen saklayan saçlarının düştüğünü görüyor.*

• *"Konuşuyoruz, konuşuyoruz, ikimiz de kıpırdamıyoruz, kıpırdamaya kıpırdamaya karşı karşıya duruyoruz, tek konuşan biziz, son konuşan biziz." —"Artık sözlerimiz etkisiz, sırasız oldular diye mi, eski çağlardan kalma bir alışkanlıkla dilimiz dolaşıyor diye mi konuşuyoruz demek istiyorsun?" —"Sakin ol, bak ben ne kadar sakinim." —"Sakin değilsin, benim gibi sen de korkuyorsun, korku bizi görkemli, gösterişli kılıyor." —"Görkemli, gösterişli."*

• Bir indirgemeyle ya da en baştan birtakım ayrımları işin içine karıştırarak, ölmek başka ölüm başka desek, sözle yazıyı da ayırsak, o zaman zorlayarak da olsa, bedelini ödeyerek bir tür kuramsal rahatlık, kuramsal mutluluk elde edebiliriz –hani şu mutlu mezarlarının dibinde yatan büyük ölülere bahşederek onları böylece aniden yücelterek yarattığımız rahatlık ve mutluluk gibi olur bu, böylece onlar

önem kazanır, kurama destek sağlar. Sözle yazının iç içe geçmişliği düzensiz bir ağ oluşturmuştur, ayrıma çalıştıkça yeniden kurulur, pratikte ayrım yazı yüzünden daha da güçleşir, yazının (uygulanamaz, egemen, kör, ne olursa olsun acınacak) daha bağlanmamış düğümleri, oradan buradan ödünç aldığı bilgilerle çözmeye çalışması, onun bazı şeyleri sonradan anlamasıyla sonuçlanır, pratiğin içerdiği bu kesin şiddet, yazıyı bir kördüğüme dönüştürür. Demek ki yazıda önceden bulunan bu acımasız şiddet, alaylı bir etkiyle, yazı-söz birliğini sağlar, iki terim halinde okuruz onu (bir kitabı açınca bir sayfasında çeviri metnin, diğerinde asıl denilen metnin bulunduğunu; ama hangisinin asıl hangisinin çeviri olduğunu karar verilemeyeceğini düşünelim, belki de aynı metnin iki versiyonu bile değildir, aynılık ve ayrılık o kadar birbirine karışmıştır); bu birlik, bu ikiliği her seferinde açar, sonra kapar, daha hileli bir söz çıkarır ortaya.

Söz, zayıflığı ölçüsünde, silinmeye elverişliliği ölçüsünde hilekârdır, bocaladıkça kendisini bulur, dili tutuluncaya kadar kendini kasar (kimse sözü söz uzmanlarından öğrenmez; iyilik ve güzellikle alışverişi olmaması yazıdan daha da "doğal" karşılanır: "ne güzel konuşuyor" denir; "iyi yazan", "iyi konuşanın" mirasçısıdır sadece; değer yargıları yazıya, sözün yerini aldığı, yazının sözü bitirip tamamladığı düşünülerek verilmiştir). İşte bu yüzden de en önemli özelliği, kaybolduğu anda özünü gösteren yaşantıya, o kadar yakın olmak için, onun kadar canlı, onun kadar sarsıntılar geçirdiği söylenecektir. Ama ölümcül söz (ölmekte olan değil, ölme eyleminin sözü) yaşantının hiç aşmadığı sınırı hep çoktan aşmıştır: yazının onu daha önce aşılmaz olarak damgaladığı yolda yazının açtığı yoldan o da istemeye istemeye geçecektir.

• Varsayalım ki ölmek kendisine anlam veren şeyle, ölmüş olmakla açıklık kazanmasın. Ölüm olsun, ölmüş olmak olsun bizi hiç kuşkusuz sarsarlar, sanki kaba ya da kıpırdamadan olan bir olaydır bu (şeyin aslı), anlamın tersine dönmesidir, var olmayanın varlığı, anlamın hep kendine yonttuğu rahatsız edici anlamsızlıktır; çünkü varlığın gücü, kendine özgü rahat ettirici bir havayla, bir tür ağırlıkla egemenliğini sürdürmektedir. Ne olursa olsun, "ölmüş olmak" deyince ölüm sözcüğü yükleme dönüşmekte, varlığın belleğe yerleştirilmesi gereken yüklemlerinden birini oluşturmaktadır, var olmayanı bile yöneten varlığın her yerde bulunmasının keyif bozucu işaretidir. Ama ölmek, ölümde yer alsa bile, tamamlanmayanı, kendini gerçekleştiremeyeceği gibi, bir yaşam ilişkisine de, bu sona ermekte olan, sonuna yaklaşan bir yaşam olsa da, oturtulamaz, öyle de kabullenilemez. Ölmek bir olayda yer almadığı gibi, zamanda oluşan bir şey gibi de sürmez: ölmek, sürmez, bitmez, ölüme uzanarak, ölümün rahata kavuşacağı nesne durumundan onu kurtarır. Bitmek bilmeyen bir ölmek oraya buraya dağılarak öleni kuşkulu kılar, ölüm doğrulanamayınca da, *olay* olmasının ona vereceği kâr önceden geri alınır. Üstelik, yaşam ölmek konusunda hiçbir şey bilmemektedir, sözünü bile etmez, ama susturmaz da; birdenbire, oldum olası, sözler arasında bir mırıldanma, söylenenlerin içinden dışından geçen yokluğun gürültüsü, susmak bilmeyen bir durak vardır, yazının gürültüsünün, o karanlık iyileştiricinin reçetesinin ölmek için bir mesafe koyduğu yerde araya girmektedir, oysa ölmek, belki de bu aranın kendisidir, orada yer alamaz. Ölmek: yaşantıya dayanmaz; ama ölmemizi önleyen de ölümdür.

• Yansızlığın hiçbir şey yapmamaya itmesi bir yerde işlenmiştir; ölü şeyde bulamazsın onu, ölme nerede damla

damla yaşamsız, ölümsüz, zamansız ve süresiz damlıyorsa oradadır: duyulmayacak kadar tiz bir gürültü: yankılanan parlaklıkta mırıldanan, güzel güzel konuşurken bocalanan yerde.

• *Sözler iletilmiyorlardı, birbirlerini bilmiyorlardı, uzak yakın sınırlarında birbirleriyle oynayarak ayrımın bilinmez kararlarına uyuyorlardı.*

• Ölmek, bu anlamda var olmayanın ezici sağlamlığına, olmuş olanın, geçmişteki varlığın geri döndürülemezliğine sahip değildir. Bir görüntüdür sadece, öyle gibi gözüken, bizi silerken kendini siliyormuş gibi yapan. "Gibi yapmak", ölmenin tane tane dağılması, anın dışındaki her anda, yaşantının dolambaçlı yoluna koşut giderek, düz sapmalı bir yolda bizi kaydıran da budur işte.

• Ölmek: sadece mastar kipinde ölüyoruzdur sanki hep. Ölmek, belki de aynadaki yankı, kılık yokluğunun aynaya yansımasıdır, orada olmayan birinin hayali değil de, derin hiçbir şeye dokunmayan bir görünmezlik etkisidir; tanımak, görmek, etkilenmek çok yüzeysel kalır bu etkinin önünde. Alttan alta, görülmez olan kendini dağıtır sanki, görülebilirlik noktaları bir işe yaramadan olur bu ama, demek ki resmin içinden gelmez, varlık onun hiçbir damgasını taşımaz ama gene de varlığın dışında, çok dışındadır.

• Atasözü değeri taşıyan: "Birisi yaşama gelir gelmez, ölmek için yeteri kadar yaşlıdır" deyişi, hiç kuşkusuz etkileyicidir, ölme olanağını bütün bir yaşantıya, rastgele, süre açısından beklenmedik bir ilişkiye yerleştirmektedir. Gene de bu deyişte, yaşantı-ölüm ilişkisi kolaymış gibi ele alınır: ölmek bir olanakmış gibi kalır –yaşantının kendisine verdiği

ya da onda doğrulanan, ölümde kendini ortaya koyan bir güç–, iki terim arasında iyiden iyiye belirlenmiştir (yaşam başlangıcı olan bu başlamayla ölmeye başlanır –doğumun dışa atması bir tür ölümle sarsıcı bir karşılaşma benzetmesi gibi kavranır– yaşamı bitiren şeyle de bitirilir; ceset eşitliği, sonradan gelecek büyük rahatlığa kadar ileri gitmek için, evrenin entropik eşitliği). Ama belki de ölmenin yaşamakla, gerçeklikle, "yaşam"ın şimdiliğiyle belirli bir ilişkisi yoktur. Sadece bir hayaldir söz konusu olan, belki de, şimdinin hiçbir izinin maddeye dönüştüremediği bir alay konusu ya da varlığı tepeden tırnağa sarsan bir deliliktir, aynı zamanda anlaşılmaz bir sinir hastalığı gibi tepemize biner, hiçbir gözleme sığmaz, çok görünürde olduğundan görülmezleşmiştir. Böylece yazmak şöyle olur: bir söz olanağı olan yazı değil de (ölmek de bir yaşam olanağı filan değildir); bir mırıldanma sanki, dilin sessiz yüzeyinde oynanan bir delilik.

• Ölmek (olmakta olanın gelmekte olmaması), yasaklamayla alay eden yasaktır, ölmek yasaktır orada, demek ki ölmek, karar vererek yasayı delme eylemine dönüşmeksizin, kararsızlığıyla (ölmek kararsızdır) kendisinin sonsuza kadar böldüğü anı dağıtmaktır, olur da bu an toparlansaydı, o zaman yasanın dışında ölmek gerekirdi, üstelik de hep saklanmak zorunda kalınırdı.

• *Ölüler yığını arasında şöyle bir söylenti dolaşıyor: Ölmek yasaklanmış.*

• Ani ölüm, ölme eylemini aklayan, dileğe bağlı, kendine özgü ölüm.

• Yas tutma: ölme eyleminin tersi.

• Ölme eyleminin dışında kalan bir yerde, yaşamın ortasında insanı vuran ölüm (ölmek olmadan bir ölüm): çözümleyici, ayrılmaz olan söz-yazı ikilisini ayıran bir pratik. Ama ölmek zaten oradaydı, görünmezdi, gene de hiçbir yerde değildi, etkisizdi, ölüme özgü olan, o yavaş olsa bile aniden durumla bir ilişkisi olmadan oradaydı.

• Ölümün önceden beklenemezliği, ölme eyleminin görülmezliği.

• Tekrarcı ölümün biricik darbesi. Ölüm eğer bir tek kez oluyorsa, özünde kendini yerine getiremeyişini sonsuza kadar kendi kendine tekrar ediyorsa, yerine getirilmez olan sayıya dönüşmeden, bu sayı sayı olmadan, sayılamaz, her atışı yasadışı olan bir yüreğin atışı gibi kendini tekrarlıyordur.

• "Ölmek yasaktır", içimizde hep duyarız bunu, yaşama zorunlu bir çağrı gibi değil de, yasağı her seferinde kıran, ölme eyleminin sesi gibi (kendini öldüren açık olarak yasak ölür).

Öldürmek, kendini öldürmek, belki de bu yüzden cezalandırılıyordur, kaldı ki ölme eylemini ele geçirmek, hele hele yaptırım uygulamak gerçekleşmez. Ölmek, kendini öldürmek: sanki ölmek üzerine edilen bir haktır. Peki ya ölüm kamplarındaki o dehşet, o binlerce kişinin birdenbire öldürülüşleri, çağırılmaları, sayılmaları, kimliklerinin belirlenmesi, her can çekişeni kendi ölümünden suçlu kılmıyor muydu sanki? *Ölümden* iğrenerek *ölmeye* mahkûm edilen ölümleri onları hiç olmadıkları kadar suçsuz kılıyor, büyük bir patavatsızlıkla gösterilemeyecek olanı gözler önüne seriyordu.

Ölüm olayı nerededir? Ölme eyleminin karanlığı hani? Birbirlerine ancak her türlü dilin yıkıldığı anda –her anda–

yankı yapabilen, hiç telaffuz edilmeyen iki söz gibi, dehşet verici, temcit pilavı gibi tekrar edilen iki söz.

• "Ölmemekten ölüyorum" sözü sadece ölümün çekiciliğinden ileri gelen, gerçekleştirilemez gibi görünen ölüm arzusunu dile getirmekle kalmaz: ölüm eylemini önceden sezdirir, durmadan çoğalır, kemirici kesilir, ayrı işaretlerle, ayrılık oyununu ölümüne oynar. Ölmemekten ölmek, ölmek sözcüğünün taşıdığı ayrımı sadece olumlu, sadece olumsuz olarak ele almanın olanaksızlığını, dile getirmenin kendine özgü tersliğiyle, bir an parlak kılar, dram haline getirir.

• *Ölmek; Dışarısının dağınıklığında, soğukta ölmek: hep kendinin dışında, hem de yaşamın dışında ölmek.*

• İntihar öyle açık (fazlasıyla açık), öyle yaygın bir meydan okuma eğilimidir ki karşı gelmek zor görünür; neredeyse rahatsız edici görünür. Yasalara karşı gelme eylemi: bir yasanın ya da "doğa"nın değil de eylemin kendisinin öldürücü kararsızlığının yazdırdığı yasaktır; aynı zamanda benimsenen, aynı zamanda geri çevrilen bu yasak, yasaya karşı gelmeyi aynı zamanda yerine getirirken yok sayar, yasaya karşı gelmeye geçiş –geçiş olmayan yerde "öteye adım"– tehlikeli bir sembolleştirme içerisinde sunulur, "kişisel canlandırma" havasıyla: öte dünyaya geçmiş olan denilir. Umutsuz bir eylemdir bu, ölümün ikiliğini birleştirme (umudu olmadan), bir kerede, sabırsızca bir kararla, ölerek ölmeyenin ebedi tekrarını bir araya getirmek ister. Sonra da sadece üçüncü kişi olarak söyleneni, yansızı, kendine mal ederek, adı olmayanı kişileştirme eğilimi vardır. Sonra da ölümün o hep elden kaçan sonsuz küçüklüğünü kendi ölçülerine sokma, bir yer ve bir tarih vererek onu geliştirme gücü çıkar ortaya; bütün bun-

lar, kendinden geçme, yorgunluk, mutsuzluk, korku, kesin görüşlü olmama, başkaları için acı çekme gibi kıpırdanmalar gerektirir, böyle bir eylemin *patavatsızlığını* bunlar kapatır, özünde açık olarak yerine getirilmiş bir şey vardır: sessizce, çıt çıkarmadan ölmek gerekliliğine teslim olmanın susmak ve susarken sessizliğe saygı duymak biçiminde de olsa geriye çevrilmesi. Sadece intiharın *olanaksızlığı* onun o dehşet verici yersizliğini ılımlı kılar: sanki, uluorta da olsa, yalandan yapılıyormuş gibi yalandan yapılmıştır, öyle ortalıkta gerçekleşmiştir ki bu, her şey gösteriliyordur, gene de kimse bir şey görmüyordur, olup bitenleri hiç mi hiç anlamıyordur.

• Kâğıdın çok yakınındayken bir şey yazmadan duran ya da öne çıkıp gene de bir şey yazmayan el gibi ölmek (belki de yazdığı çok sonraları ortaya çıkacak, aynı duyguların kaba ortaya dökülüşünü sağlayan sevimli mürekkebe başvurulacaktır.)

• Ölmek, ölümün kabalığından, görünürlüğünden ayrılan bu sözcükte bir ölçülülük vardır, bir varlık gibi sırası gelince, büyük harf özelliğini saklar; ancak hastalık, yaşlılık bir ısıtmayla –yaşamın ısısı–, bir tepkiyle onun önemini ortaya çıkarır. Hastalıktan ya da yaşlılıktan ölürken, sadece hasta, yaşlı ölmekle kalmıyoruz, ölmekte saklı olan o sözüm ona gizden de yoksun, kısıtlı ölüyoruz: demek ki ölmemeye boyun eğmiş oluyoruz.

• Hiç hak edilmemiş bir armağan olarak kendi kendimize ölümü sunmamız öyle bir meydan okumadır ki ortada belki de hiçbir meydan okuma yoktur; sadece her türlü arzuda bulunan bir meydan okuma söz konusudur, çekiciliği olmayan bir çekicilik, birdenbire, elimizde olmadan (hayır, ben

ölmeyi arzulamıyorum) harlar, ölme eyleminde bulunan istenmeyen arzuyu yakar, ortaya çıkmaması gerekeni ortaya koyarak ölme eylemindeki gizli sabrı –inadı– tüketir, yıkıma uğratır (ama kaderin vadesi geldiği düşüncesinin boş yere somutlaştırdığı sonsuz bir kaygı, bir hayır deme biçiminde de olsa bizi ölme eylemine itmez).

• Ölümün bir kabalığı, bir açık saçıklığı (uğursuzluğu) vardır: kendini tutamaz, *ortaya döker*, yani her şeye karşın onu açık kılan bir şey vardır: Dışarısının parçalamalarına, bozmalarına bırakılmıştır; kaçınılmaz, kabul edilmesi zor bir benzerlik kurarak ölüm suçsuzluğunu cinsel suçsuzlukla beraber düşünmeye iter bizi, ikisi de uyumsuzdur, ikisine de bir tür sapıklık "uygun"dur ancak (hiç düzgün olmayanın sapıklığıdır bu), bu sapıklık bir edebi dışlar ya da gerektirir (aslında hep gerektirir), ikisi de pis şeylerdir, adı pisliğe çıkmış şeylerdir, gitgide çoğalıp her pislikten daha pis hale gelen bir bozulmaya yer verirler (bu çoğalma yeniden ele alınır, gözükmez olur –başka türlü nasıl olabilir ki?– bu arada biz de cinselliği cinsel şeylerin birliği olarak düşünürüz –akıp giden, parçalanan, kişisel bir sahiplenme, malı olarak görme gerçekleşmeden– ölümü ölüm etkilerinin birliği olarak gündeme getiririz). Kaldı ki ölümün edilgenliği, karşıtında, cinsel harcama ya da sapmada hâlâ ne kadar canlılık, itme, oyun olduğunu gösterir: ölmekteyken istesek bile ölümden keyif alamayız, oysa arzu, ölüm getirse bile, her türle keyiften ayrılarak, keyfi zorlaştırsa da, cinsel oyunda bize gene söz verir ya da ölüm eylemini bize, yaşamdan *yeniden* keyif almayı sağlayabilecek güç olarak sunar; yaşamın bundan haberi bile yoktur.

• Ölüyü alelacele gösteririz, alelacele gömeriz: gösterdiğimiz şeyi sanki bir kamuoyu baskısı ya da kesin bir ortaya koyma titizliği yüzünden hemen saklarız. Ölüm hep orta malıdır, ancak ortalığa yayılınca işi biter, resmi olarak kimliği bulunamayanın kimliğini bulunca bizim işimizi görür: bu yüzden de halk bütün o gülünç törenlere atılır, çünkü onun malıdır bu, kendisi de orada sergilenene aittir, her şey bir egemenlik ortalamasında gerçekleşmektedir, halk orada kendinden geçerek, ağlayıp sızlanarak, meraklanıp atılarak, işin ucunda ölüm var diye oraya buraya koşturarak, (doğrudan katkıda bulunmasa da) bu cenaze bayramlarına katılır: gömme töreni.

• *Eşikte, belki de dışarıdan gelen, camın arkasından dışarıda mı içeride mi oldukları belli olmayan iki yüz gibi iki genç ad, çünkü her şeyi bizden bekleyen o yüzler dışında, hiç kimse bize nerede olduğumuzu söyleyemez.*

• *Tekrar yürümeye koyulduğunda, bir kere daha odayı geçmek için onların önüne gitmek için ayağa kalktığında, hemen onu çağırıyorlar gibiydi, tekrar dönüp geri gelecekti sanki, daha uygun olarak yanıt verebilmek için oturacak, o zaman hiç yerinden kıpırdamadığını anlayacaktı; dehşet veren bir dönüş duygusu kalmıştı sadece geriye.*

• *Bütün bu söylenmeyen sözler için teşekkürler.*

• Bilmek, güçleri harcar, ama bilmemek onları tüketir.

• Yasaya karşı gelme yasaya karşı gelemez, yasayı kendisiyle birlikte götürür.

• *Geceden daha gece olan, geceye daha yabancı olan gece: sözlerin gecesi.*

Yanınızda gece olmadan nereye gidiyorsunuz böyle?

• Artık elden gelmeyince, bu sözcükleri söyleyince elden gelmeyenin ne olduğu da bilinemezdi.

• Yaşayamayınca yazmak, yaşam koşullarında yazmak kadar saçma değildir, bu durumda insan duyar. Herkes en son anda ek bir kural koyma hakkını almıştır.

En son an, artık yaşama göre atmayan bir yüreğin titremesi.

En son an diye yazarak bir yerde bir aldatma sözcüğünü yazsak da, o anın anlara bağlı olmadığını, dolayısıyla son an olmadığını eklesek de, bununla beraber (bu ek sözcüğün peşinden, –bu minnet duygusunun dışında– bir şey gelmediği için, "bununla beraber" için sana teşekkür mü etmek gerekir?)

• *"Burada başka yerlerde olduğundan fazla aldatma yok; uzun zamandır konuşmasak bile son andan söz ediyoruz, çünkü o bizim konuşmamızı engelliyor."*

• Eğer ölüm, kaprislere uyup ölüyü göklere çıkarıyorsa, böylece artık onun sessizliğini içeriden dışarıya çıkarıyorsa, işte bu basit nedenle bu sessizlik kamunun güçlü sesini ister, herkes bu sesi duyurma hakkına sahip olduğunu hisseder: onun yerine konuşma hakkı doğmuştur, bu görev yerine getirilerek ek güç oluşturulur, kendi kendini bu övgüde överek durum aklanır, daha önceden kendi kendisinin fazladan yaşamasını sağlar, sözün fazladan yaşamasını sağlar bunlar: ne yazık ki sadece tekrar ederek söyleyen güzelim söz.

• *Artık hiçbir şeyin bölemeyeceği bir uykuyu, ilgi bekleyen bir uykuyu uyuyordu tam tamına.*

• Hiç kuşkusuz bir aldatmaydı bu, son aldatmaydı, ek olarak gelenin kurnazlığı, sonunda hakkı olmadan eklenenin egemenliği; evet, bütün bunlar söylenebilir ama böyle bir aldatmacanın bize ölümden geldiği koşulu düşünülünce, bu büyük aldatıcının, onu böyle adlandırırken bile kendimizi aldattığımız aldatıcının söylediğidir bu.

• *Ne kadar içine kapanırsa, o kadar Dışarısına bağlılığını dile getiriyor.*

• *Sınır yokluğuyla yine bir toprak parçasını ele geçirip sınırlama girişimi.*

• Ama orta malı ölümün aldatıcılığı (gülünç varlığı yüceltip, artık orada olmayanı göklere çıkaran, kayıptan herkese biraz veren aldatmaca) ölme taklidinde de vardır, bizi çağıran, bir şeyler ima eden aldatma: "ölüyorsun, bununla birlikte ölmüyorsun, bununla birlikte ölüyorsun."

• *Başka hiçbir şey yazmasına izin vermeyen kaygı sözcüğünü yazmalıydı yeniden, bu sözcük bile birden yasak, telaffuz edilemez bir sözcüğe dönüşüyordu, öyle ölçüsüzdü ki yaşamında hiçbir şey onu içine alabilecek kadar geniş, o kadar boş olamazdı, o zaman yapması gereken –tuzak da buydu zaten– yaşamını sahte bir bilince kadar açmaktı, yaşamıyordu, ölüyordu.*

• *Söylendiği zaman bile telaffuz edilemeyen bir sözcük vardı sanki, sanki onun için yeteri kadar an yokmuş gibi onu söylemek onu düşünmek her an gerekiyordu.*

• *Bir kere yazılabilir bu, bir kere yaşanabilir: bir yerde sanki önem vermiyormuşçasına biricik bir tarzda deliliğe ulaşılabilir; ama bu durum bir ikinci defa gelirse o zaman ne yapmalı? Bütün hilelerini, korkunç yaklaşımlarını, aynı zamanda da zayıflıklarını bildiğimiz (ne garip bilgidir bu), aşina olduğumuz bir rakibe karşı insanın kendisini daha kolay savunabileceğine inancı ve hakkı olmalıdır. Yalnız artık sadece bir tek şey düşünülmektedir: olanaksız olan; delilik anılarda bile yeniden olabilir, bir kere olanaklı olan özgürleşme bağışlaması şimdi olanaksız olmuştur, ayrıca artık aynı yardımlara başvurulamaz (insan bir gün zayıflık göstermiş olabilir; tekrarlanmış olan zayıflık, kendisinde tekrarlanan mutsuzluk olsa bile ele almaya değmez). Peki geriye ne kalır? Yeniden en uç olasılık, deliliğe karşı kendimizi savunabilelim diye bize sunduğu ve damgasını vurduğu olasılık kalır; yasak mıdır bu? Hiç kuşkusuz, ama deliliğin kendisi de en az bu olasılık kadar, o da herhangi bir hakka sahip olmadan, her türlü yasallıktan kurtarmamasına karşın, her türlü yaşamı, her türlü ölümü* fazladan *bir yasadışılık durumuna dönüştürmez mi?*

• Eğer yazmak– ölmek ilişkisi sürekli olarak eklenen ve yine bozulan bir ilişki ise, herhangi bir yazının bu durumu kabullendiğini öne sürmesi (aslında hiçbir şey öne sürmemekte, yazmakta, hatta yazmamaktadır) benzer bir aldanmanın etkisi ile olur (ikili olarak aldattığından benzer aldanma değildir), bu sözcükler yankılanır. Ardından sıra sıra sayılır: kitap ile yazı arasındaki ilişki ölümle ölme eylemi arasındaki ilişkidir, denir; ölmek, yazmak en ağzı sıkılık gerektiren şeylerdir ama gene de Son ortak Edimle durmadan laf kalabalığına dönüşür, Kitabın büyük mezar taşını, yokluğun varlığının egemen ortaya konuluşunu yayarlar denir; ölmek, yaz-

mak, bir yasanın daha önce yasak olarak gördüğü bir duruma düşmeden, ikisi de alttan alta bir yasakla ilgilidirler, sanki boş bir yasaya karşı gelme içerisindedirler denir. Yanlış ilişkilerin karanlık merkezidir bu. Suçlu olarak yazmadığımız gibi, hatalı olarak da ölmüyoruz; bununla birlikte, bitmişlik kavramının pek iyi anlatmadığı, dinlerdeki efsanelerin ise bilincine vardırdığı bir kırılma durumu vardır. Ölmek bir "doğa yasası"dır ve gene de doğal olarak ölmemekteyiz. Başka türlü yapamayız, pek de inanmadan emin olduğumuz bu zorunluluk (son anda, inanılmaz olan bizi şaşırtır), hepimizin yüzüne öyle bir maske yerleştirir ki gözlerimiz kapalı, sadık değilizdir: kendimizi bırakırız; ihmal etmememiz gereken kişileri ihmal ederiz, "yaşam"ı terk ederiz, üstelik bunu bir tür dalgınlıkla yaparız, sanki daha dikkatli olsaydık önlenemez olanı önleyebilmiş oluruz. Ama, hiç kuşkusuz bu bir ihanetten daha fazla bir şeydir; sahte bir ihanettir. Ölüm söz konusu olunca her şey sahte kaçar; hata bile bir aldanmadır, hiçbir şeyin eksik olmadığı bir eksikliktir, kendisinde bir eksiklik olmadığı için yaşam bundan faydalanır. Yazıyı da böylece, başka bir aldatma yoluyla, ölme eylemi bir ödün, bir yanılsama dolambacı gibi sunar belki de, sonunda da tuzağa düşülür. Sanki yazarken, ek olarak ölmekteyizdir; ayrıca fazladan bir kayıp vardır, suçsuz olarak suçsuzluğumuzu savunulmaz bir biçimde kaybetmekteyizdir, ama bu bizi ölme eyleminden sorumluluk duymaya iter; hiçbir yasaya karşı gelmeden bir yasaya karşı gelme söz konusudur.

• Yasak olmadan yasak olan bu özellik şudur: gitgide ortaya çıkar; saklanamaz, en sonunda öyle tekil bir biçimde görülür olur ki kendi kendine ancak delilik olarak ortaya koyabilir.

• *Her yerde her zaman suçlu konumunda bulunduğu için, sorumluluk ona yüklenmemektedir.*

• Düz sapkın bir yol boyunca dağıtılmış olan bu tekillikler şunlardır: ölmek, delirmek, yazmak. Ölmek bize şunu anlatır gibidir: normal bir anormallik vardır; kural, kuraldışı olmanın kendisidir; herhangi bir kurala bir yasanın içinde bulunamayan bir şey düzenli olarak katılır. Bazı toplumlar vardır, onlarda ölüm kokan her şey sınır dışı edilir ya da ülkeden ayrılır, ölmek gerçekdışı olan şeydir: toplumsal dışlama alttan alta yasaya karşı gelmeyi suçlayarak sürgüne gönderir, bundan böyle kuraldışı olan saklanmayı bırakmış, ortaya çıkmıştır, üstelik ortaya çıkan kararsızlıktır, demek ki dışlama yoluyla karar vermek gerekir. Ölüler tekin değildir, ama törenler onları gündeme getirir: büyük cenaze törenleri, kılı kırk yaran protokol kuralları, ortaklaşa tutulması gereken yas, onları toplumsal bir konuma, ayrı olsalar bile, yerleştirir: mezarlık, efsane, aile öyküleri, ölüler dini. Ölümle ilgili kararsızlık rahatlatmaz, yerleşmez. Ölmek bazen varlığı öylesine doldurur gibidir ki o durumda olan kişiye can çekişen adını veririz, bu tuhaf kararsızlığın karşısında ne yapacağımızı bilemeyiz, işsiz güçsüzüzdür, yokluğun yanında bulunmakta en içten sadık olma gayretimiz bozulmaktadır: kendi içimizde bir özneyle ilişki. Ve, gün alışkanlıkları doğrultusunda hiçbir şey yapmadan, canlı olana yardım ederiz, onun ölmesine yardım ederiz ama ölme eylemine yardım etmeyiz: her türlü yoklukta ve gıyabında bir şeyler gerçekleşmeden gerçekleşmektedir, "öteye adım" atma gibi bir şeydir bu, süreye ait değildir, sürekli olarak kendini tekrarlar ve kendini bizden ayrı tutar (tanıklıktan kaçan tanıklardır); bir Yasanın öznesi olan bir Benlikle her türlü ilişkiden, her türlü bağlantıdan ayırır. Ve bunu anlarız, bu sessiz sözün, bu

sonsuz mırıltının kendi içimizde de varolduğunu söyleyebiliriz, ölenle ölürüz, ölen bizim yerimize ölür, bizim bulunduğumuzu zannettiğimiz yerdedir; ortak bir yaşantının bir kısmını kaybettiğimiz için ölüyor değildir, geçişsiz kayıp olan "ölmek" onunla paylaştığımız, gözyaşları dökmeden benimsediğimiz tutkunun benimsediği bir edilgenlik eylemidir. Bunu söyleyebiliriz ve haklı da oluruz. Bununla beraber, can çekişmenin ortaya koymadığını düşünmeye kendimizi zorlamazsak hiçbir şey söylenmez, yasaktan görünmez kopma gerçekleşmez, o zaman kendimizi yasaya karşı gelmenin suç ortakları sayarız, çünkü bu kendi tuhaflığımızdır: sarsıcı ama aynı zamanda da temelinde şoke edici bir şey. Gerçekleşmeden gerçekleşen bu dar yerde, artık ne toplum vardır ne yasa, ne birleşme vardır ne birlik; ama hiç bir şey kurtulmamıştır, hiçbir şey özgür değildir: sadece yıkıcı bir şiddet görüntüsünün, sönen bir acının ardında söylenmeyen bir sır vardır, sessizliği kendisiyle birlikte götüren bir söz.

• *"Bilmiyorum ama bilmiş olacağımı biliyorum":* ölenin sessiz acısıyla ölmek böyle konuşur.

• *Ne olursa olsun tutamadığımız, öne uzanan, geri çekilen el.*

• Boş bir yasaya karşı gelme, her tür yasaya karşı gelme hareketinin hayali, kendisinden önce yasaklanmış hiçbir şey yoktur, ama gene de aşılmaz olanın aşılmasıyla sınırda konulmamaktadır. Ne öncesinde, ne sırasında, ne sonra. Sanki başka bir bölgede gibi, her bölgenin diğerindedir. Günün alanında yasa, yasanın dile getirdiği yasak, olanaklılık ve bu durumu doğrulayan söz egemendir. Gece olunca yasaya karşı gelmeler, yasağı delen şiddet, olanaklı olmayan özellikler, a-

dil olanı kabul etmeyen sessizlik çıkagelir. Yasaya karşı gelme ne geceye aittir ne gündüze. Hiçbir zaman yasayla karşılaşmaz, oysa yasa her yerdedir. Yasaya karşı gelme: gerçekleştirilmesi *olanaksız* olanın önlenemez gerçekleşmesidir– ve ölme eylemi işte budur.

"Yasaktır." —"Önlenemez." —"Ama süre eyleminde önlenmelidir, oluşması için gereken uygun an yokmuş gibidir." —"Biraz daha zaman kazanmak için, yaşamaya değil de zamanda gerçekleşmeyen ölme eylemine bir zaman eklemek için, bu yüzden, doğru mu yanlış diye düşünmeden, ele geçirme gereksinimi vardır." —"Ölmek, geciktirmeksizin, sonraya bırakır, bu süreye uymayan, eksik gelen bir suç işleme de görülmez onda: şimdiki zamanlar toplamı olarak zamanın elinde bulundurduğu gelecekteki şimdiki zamana da yabancıdır." —"Ölüyorsun ama yine de ölmüyorsun: işte sonraya bırakan ölme eylemi şimdiki zamana sığmadan böyle konuşur." —"Belki de yeniden dönüşün titizliğine göre oluyordu bu; bu hep olacak, çünkü hep dolu." —"Sanki ölmek bizi bir geçmişin ebedi dolambacında, hiçbir şimdinin birleştiremediği bir geleceğin dolambacında *yaşamaya* bırakıyormuş gibidir." —"Ölmek çekilmez." —"Bu durgun mastar, sonsuz bir yansızlıkla kıpırdanır ancak, kendi kendisiyle örtüşmez: şimdisiz bir mastardır." —"Bu yüzden şöyle diyebiliriz: şimdiki zamanda ölmek yasaktır." —"Bu şu anlama da gelir: şimdiki zaman ölmez ve ölmek için, bir şimdiki zaman yoktur. Yasağı gündeme getiren bir yerde şimdiki zamandır." —"Ölme eyleminin yasaya karşı gelmesi, onun şimdiki zamanla bozuşmasını sağlamış, kendine özgü bir uygunsuzlukla, şimdiki zamana aşırı önem veren geçmiş-şimdiki-gelecek üçlüsünün yerine, ayrılığın zamanını koymuştur, bu zamanda her şey geçmişte oldum olası olduğu için olmuş olacaktır: ölmek, geri dönmek." —"Yasak el

değmemişliğiyle kalır: şimdiki zamanda ölünmez." —"El değmemiş kalır ama onu dile getiren yine şimdiki zamandır, yasaya karşı gelme, gelecek-geçmiş bir zamanda gerçekleşmemektedir, her türlü şimdiki zaman onayının dışında kalan yasaya karşı gelme, yasaktan bir şimdiki zamanda dile gelme özelliğini geri çekmiştir: ya önlemiş ya da parçalayarak yasaklamıştır." —"Demek ki bir şimdiki zamanda yer almayan bir zaman "onaylanmış" bulunuyor, bu da geri dönme gerekliliğiyle oluyor." —"İşte bu yüzden yasaya karşı gelmenin kendisi gerçekleşmez."

• Şimdiki zamanda yeri olmayan bir ikili çoğalmada ölmek. İnsan yalnız ölmez, insanlık açısından ölenin yakını olmak bir zorunluluktur, ama bu alaylı bir biçimde rol paylaşmaya, ölme yasağını hafifletmeye yarar, yerinden kıpırdamadan yasayı delmeye yasak böylece ulaşır. En yumuşak yasağa başvurarak, öleni tutarız: şimdi ölme, ölmek için bir şimdi bulunmasın. Olumsuz eki –me, –ma, son sözdür bu, şikâyete dönüşen yasaklama, dili dolaşan olumsuzluk: –ma; öleceksin.

• "Öldürmeyeceksin" yasağı, eğer yasanın daha önceden bozulmuş levhaları üzerine yazılabiliyorsa, bu birdenbire Yasayı öne çıkarmasından ileri gelir, yasakla, yasağa karşı gelmenin bir türlü gerçekleşemeyen karşılaşması yerine sürekli bir zaman düşüncesini koyar (bir öncesi bir sonrası olan zaman), buna göre önce yasak vardır, sonra yasak kabul görür, sonra da geri çevrilir, suçluluğa götüren bir karşı gelme başlar. Yasanın levhalarının bozulması ne demektir peki? Belki de ölme eyleminin bozulması, şimdiki zamanın kesilmesi, ölme eyleminin zamana daha önceden birtakım şeyleri eklemesidir. "Öldürmeyeceksin" elbette şu anlama gelir: "Za-

ten ölecek olanı öldürme", "Bu yüzden de, ölme eylemine karşı gelme, kararsız olan üzerine karar verme, oldu bitti diyerek "daha olmamış" üzerine bir hak iddia etme; son söz söylendi sanma, zamanlar bitti deme, Mesih en sonunda geldi sanma!"

• Düşünce, ölme eylemi: kimi zaman biri öbüründen daha hızlıdır, kimi zaman da şöyle olur, sonsuz küçük, ondan da küçük, ikisi de şimdinin dışında sonsuz küçük, geleceğin boşluğuna, geçmişin boşluğuna düşerler.

• Soru sormanın soru sorma ötesine gidemeyeceğini bilerek yansızı sorgulayabilirsiniz; yansız soruyu daha önceden yansız hale getirir, böylece "bu nedir" onun biçimi olamaz, sadece o boş yeri sorguladığı için sorgulananın yerini boş bıraksa da olmaz; belki de yansızlık soruda hep soru dışı olarak gelmektedir. Yansızlık üzerine, yansızlık soruya girmeden de, sorular sorabiliriz. Yanıta gelince, aynı olanın sözünü dağıttığı için, yansız olanın yankısıdır, aynı şeyi bile söylemez. *Yansız, yansız*: bir tekrar mıdır bu, yoksa, suya atılan kaydırak taşları gibi, sonsuza kadar kaya kaya bir sürü dizi açma mıdır: çakıl taşı, ileri itiş, taşıyan yüzey, kaçan yüzey, zaman, eğilen, sonucunda düşüşe geri dönen, gene de onlardan ayrı olan bütün bu anlardan, apayrı bir yerde gerçekleşecek bir tek nokta var mıdır, olsa bile bütünün gerçekliğinden, tekliğiyle ayrılır: gerçekdışı mı dır, gerçekleşmemiş midir?

• *Her birimiz izin verecek olan sözü bekler: "Evet, yapabilirsin." —"Yapamam." —"Ne bekliyorsun o zaman" —"Arzulamadığımı bekliyorum." —"İzin verecek söz yoktur; izin veren her şey yaşamla ilgilidir; demek ki yaşamana izin var."*

• İzinsiz ölmek, bir yazarın adını zorla alarak, ölmekten başka bir şey yapamadan, süreklilik olmadan, ölmeyi sonraya bırakarak izin alana uyar.

• Ölmek, ölme eylemi sonraya bırakılmadan, sonraya bırakır.
Ölmek, ölmeye izin vermez.

• *"Şimdi, yapabilirsin." —"Demek ki artık yapamam." — "Şimdi geçmez, kendini tutar." —"Her dile getirişinde 'şimdi' incelmekte, düşünceden hep daha küçük, sözünden hep daha narinleşmekte." —"Git eşikten eşiğe, zavallı ölme eylemi."*

• Ölme eyleminin güçlüğü kısmen onu hep gelecekte düşünmemizden, geçmişe kaydırınca ise ölüm türüne yerleştirerek onu hareketsiz düşünmemizden kaynaklanır. Geçmişte ölmek ölmüş-olmak demektir. Ya da ölmek o kadar ağırdır ki gelecek ölme eylemini hep daha ağır, hep daha gelecek yoksunu kılar. Sanki ölme eylemi sürmektedir, yanılsama olarak suçlamak da saçmadır, yaşama sözcüğünün bir ikincisi olarak yaşamaktadır. Sadece, aynı zamanda, bu iki dizinin beraber gitmediğini de duyarız: çünkü belki de ölme eylemi, tekil tekrarcı özelliğiyle, gerçek bir dizi oluşturmaz ya da bir tek dizi oluşturur, oysa yaşamak dizilerin dağılmasına sığmaz, hep bir bütünlüğü, canlı bir bütünlüğü, yaşantının bütününün canlı varlığını gündeme getirir.

Dönüşün gerekliliği, düşünülmesi olanak dışı olan, boş geçmiş, boş gelecek, ölme eyleminin oldum olası geçmişte kalan kısmını benimsememizi sağlar (bunu düşünmek olanak dışıdır), iz bırakmadan geçmiş olanı, geleceğin boş sonsuzluğundan hep beklemek gerekir, şimdiki zamandan dış-

lanmış bu beklenti uçuruma çift düşüştür sadece, yani düşüşün çift uçurumu ya da daha yalın bir dille söyleyecek olursak, ayrımın iki anlama çekilebilirliğidir. Ölmek, geri dönmek.

• Ölmek hayalden, hayallere özgü ağırlıktan, daha hafiftir.

• Ölümün önceden duyulan ağırlığından değil de, ölme eyleminin hafifliğinden ölmek –ölmüş şeylerin ölü ağırlığı– herhangi bir ölümsüzlükle ilgili olarak ölmektir.

• *Yasaya karşı gelme, ölümsüz ölme eyleminin o güzelim hafifliği.*

• Ölme eylemini kendine döndüren, şehirden geçerken, yolcuyu yerine götürmek gibi bir takıntı. Ölme eyleminin bu dönüşünde ölmek. Ölme eyleminin bekçisi yoktur.

• *Hayaletler evi kafalarına takmışlardı: orada burada, bir toprak olmadan bir eşik vardı.*

Eşikten eşiğe giderek, bizi arayacaklar, kendilerini aratacaklar, gelecekler, onlar genç adlardı.

• *"Unutmayın, gelmeleri için bir şey yapmak zorunda değiliz." —"Gelmemeleri için de öyle." —"Onları aramayın." —"Onlardan kaçmayın." —"Bu çok simetrik. Onları aramadan, onlardan kaçmadan, onlara öyle yönelebilirsiniz ki karşılaşma şansları sizin elinizde olmaz: kaçınılmaz olanın karanlık kalması için onlardan kaçınmak gerek." —"Benim istemimden daha genel olan, yerine geçmekten korkacağım bir istem yok: bu çeken ya da geri iten bir zorunluluktur ama daha çok çeker, beklemeden, kendi kendime heyecanlan-*

madan onun çekiciliğini kabul etmeliyim." —"Bizi yanılsamanın gizemine iten bu çekicilik onları tanıyormuşuz, onlara ad verebilirmişiz gibi, adın parıltısıyla onları uzağımızda tutabilirmişiz gibi davranmamızı sağlıyor, böylece yaklaşmayı güzelleştirerek kolaylaştırabiliriz." —"Gene de sadece gelişleri bile bizi ayırıyor onlardan." —"Geliyorlar." —"Gelmiyorlar."

• *Ağır mermer masanın üzerinden konuşuyorlar, hareketsizlikten hareketsizliğe gidiyorlardı. Birbirlerinden birkaç adım uzaklaşıp günlerce, yıllarca oradaki genç mırıltıyı dinlemeye koyulurlardı. Çevrede, görünüşte uyuyan adamlar vardı, yere yatmışlardı, topak topak toprak atar gibi yorganlar atılmıştı üzerlerine, bu sayısız tepecik, şehrin parçalanmasının düşünceleriydi, gitgide birbirlerine benzeyerek eşitleniyor, odanın çıplak tabanını oluşturuyorlardı.*

• Şu cümleyi anımsıyorum, bir anıya ait olduğunu biliyorum: *"Bilmiyorum, ama bilmiş olacağımı seziyorum."*

• Görünüşte, gücü fiil çekiminin şimdiki zamanı çekişteki özelliklerinden ileri geliyor. *"Bilmiyorum"* sözünün kendiliğinden yumuşak bir çekiciliği var; en basit söz o; olumsuzluk orada, bilgiyi susturarak, kendini susturuyor, hem de belirli bir soruya belirli bir yanıt oluşturabileceğinden ("biliyor musunuz...? —Bilmiyorum"), bilmezliğin felsefe yüklü, gizemli, iki anlamlı sessizliğine sahip olduğunu da iddia edemez. *Bilmiyorum*, rahattır, sessizdir. Tamamıyla karşılıklı konuşmaya bağlı değildir artık: kesmenin çarpıcı özelliğinin kalmadığı bir kesintidir– sanki bilmek ve hayır demek birbirlerini yumuşatıyor, bir sınıra giderek, sadece ortak ortadan kalkmalarının kaçmasını sağlıyorlar. "–mi– bi-

liyorum",* iki terimin, ayrı olunca, nasıl da çift bir saldırı gücüne sahip olduğunu gösterir: bilme kararı, olumsuzluğun kesip atması, her şeyi sabırsızca iki yandan bitiren durdurma. "Biliyorum" bilginin egemen damgasıdır, bu bilgi de zaman dışılığı içinde, kişiliksizliğiyle, daha önceden dağılmış bir şimdi ve rastgele bir "benlik" üzerine dayanır: otoritedir bu, bilginin değil kendini bilgi olarak görmek isteyen bir bilginin otoritesidir. Olumsuzluğa gelince, gücü yasağın gücüdür, yasaklanın eksikliğinde yeniden ortaya çıkan Yasanın çağrısında. "Biliyorum-yasaktır". *Bilmiyorum.* Yanıtın öte-sinde yanıt veren bu yanıtta geri çevirme yoktur, gözlem, deney düzeyindeki görece bir durumun gözlemi sözün alçakgönüllülüğü için yeterli olmadıkça ("bilmiyorum, bilebilirdim, başkaları bilebilirdi"). *Bilmiyorum* hiçbir şeyi gözlemez, tekrarlamayan bir yankıyla silinir, çünkü tekrarlayayanı onu tekrarlamaktan alıkoymaktadır. Sadece bu iki yönlendirme kalır bize: *bilmediğim* zaman bilgi ne tatlıdır; *bilmiyorum* deyince ayrılığın mırıldanan mesafesinde, kaybolmaya bırakılan yasak ayrılan olumsuzluktan nasıl da ayrılır.

"*Bilmiyorum,* ama *sezinliyorum.*" *Ama,* burada, bir fazlalık biçiminde de olsa, sessizliği kırmaz, daha da uzatır. "Bilmiyorum", ne tekrarlanabilir, ne kapanır, sertleşme riskini alamaz, bir türlü bitmek bilmeyen sondur. "Bilmediğim" derken parantez içine alınan şimdiki zaman, ucu ucuna söz veren bir geleceğin çekingenliğine, süresine dönüşür, "sezgi" mükemmel olmayan bir bilgi ya da duyarlılık eksikliği değildir, şimdiki zamanın yokluğunun bilginin içinde bile kendini gizlemesidir, yeniden bir şimdiki zamanı ya da şimdiden yok olanı kenardan köşeden getirir. *"Bilmiş ola-*

* Fransızcada olumsuzluğu sağlayan "ne pas"nın başa getirilişiyle yapılan bir oyun. 'Bilmiyorum'un ilk "m"sinin başa alınması. (ç.n.)

cağımı seziyorum". Şimdiki zaman, şimdiki zamana uyum sağlamadan, ona yine takılarak, geçmiş olmasına rağmen şimdiki zamanda geleceği sağlayana eğilir daha çok, yeni bir şimdiki zamanın neredeyse yaklaşmakta olduğunun habercisi gibi tanıtır kendini (canlı zamanda böyle olmalıdır çünkü), ama bu şimdiki zaman orada olmadan önce düşmüştür bile, çünkü "*bilmiş olmak*", nefes kesici bir çabuklukla zamanı geçmişin en derinine doğru geri yollar (bu geçmişin şimdisi olmamıştır). "Bilmiş olmak", bilginin mutlak geçmişe gömülmüşlüğüdür. "Bilmiş olmak", şimdide bilen birisinin bir an ben olduğunun onaylanmasıdır genelde. Ama burada *"bilmiş olmak"* hiçbir zaman bir şimdiki zamanla kaynaşmamış, bilgiye sahip bir benlikle birleşmemiştir: dokunmadığım bir geleceğin yakınında ("gittiğimi seziyorum") ve hiçbir güncellikten geçmeden, her şey *bilmiş olmanın* geriye döndürülemezliğinde çökmüş kalmıştır. Üstelik, "bilmiş olmak" bir gösteriş, bir alay, cehaletin kırışıklığı değildir: bilmiş olmak ikiyle çarpılan bir bilgidir, kesinlik biçimidir. Sanki mutlak bir bilgi olabilir, olmuştur, ama bir özne ona sahip çıkamamıştır, ister bireysel, ister evrensel bir özne olsun, bu bilgiyi şimdiye taşıyamadığı için, mutlak bilgi hepten kaybolmuştur.

• Toplama kampları, Yahudilerin yok edilmesi, ölümün işini gördüğü ölüm kampları, tarih için tarihi kesintiye uğratmış bir mutlak olmuştur, denilebilir, demek *gerekir* ama başka bir şey denemez. Buradan yola çıkarak bir söylem geliştirilemez. Kanıt isteyenler kanıtlara ulaşamayacaklardır. Aynı düşünceyi paylaşan kişilerin dostluğunda, onayında bile, hemen hemen tam bir onay olamaz; çünkü her onay bozulmuştur, arkadaşlık orada zor barınmaktadır. Her şey batmıştır, her şey batmaktadır, hiçbir şimdiki zaman buna dayanamaz.

• Dünyada dayanılması zor olan ne varsa her an bilmek (işkenceler, baskı, mutsuzluk, açlık, toplama kampları), dayanılmaz bir yüktür: eğilir, bükülür, yıkılır ve kendisiyle birlikte dayanmaya çalışan kişiyi de yıkar. Bilme genel olarak bilme değildir bu durumda. Her yerde dayanılmaz olanın bilinmesi, bilmeyi de karıştırmaktadır. Demek ki karıştırarak yarı uykuda yaşıyoruz. Bunu bilmek bile karıştırmaya yeter.

• Bilgi kaygı verir, ama gene de kaygı bilmeye bağlı değildir. Bilgi olmadan kaygı başka tür bir bilgiye bağlı olabilir; onu yalıtan, kendisinden çıkan o mutlak yalnızlık, çevresinde bir çember oluşturur, bilgiyi kaybetmiştir ama azalmamıştır bilgi, tam tersine daha da kaygı verici olmuştur, insanı hareketsiz kılar çünkü sadece acı çekilebilir bu durumda, üstelik de yeteri kadar acı çekilmediği için gitgide edilgenleşiriz, ölü şeylerin yerlerinden oynamamaları bile böyle bir acı çekmeyi veremez bize, sözleri bile sessizlik olur artık, kaygı kaçıp gider, kaygı aracılığıyla her şey kaçıp gider. Buradan yola çıkarak artık bir sınır çizilebilir; bir yanda kimse yoktur, öte yanda bütün diğerleri bulunur, anlayanlar, tedavi edenler, bunu anlayan ve yaşayanlar vardır, yani bir sınır vardır, ama onları sınırlamaz. Kaygı kaçırır ve kendini de kaçırır. Yine de kaygı her türlü kaygıyla ilgili olandır, herkesin kaygısıdır.

• Gece, içlerinde kimlerin öldüğü bilinmeyen ölü düşleri. Herkes, ölüm tehdidi altındaki herkes; *üstüne üstlük* kendisi de ölmektedir.

• Şaşkınlıkla bir anlaşma yapılmıştır sanki: biraz yalan kabul edilir, hakikat olmadan biraz yalan dolana izin verilir; şaşkınlıktan ayrı bir durumun garantisi olmadan birazcık şaşkın olmayı sağlar bu.

• Bu insan gücünü aşar, ama adamın biri onu yapar, böylece onları aşmamaya mahkûm olur.

• Niye acaba ölümden sonra her şey ortaya çıkmalı diye düşünülür, Nietzsche'nin ya da herhangi bir yazarın, sağlığında hiç yayımlamayı düşünmediği en küçük bir metin bile yayımlanınca, elimizde olmadan, hepimiz tarafından, sanki yok edilemez olan böylece kendini ele veriyormuş gibi kabul görür? Hiçbir şeyi yok etmeyelim: saygıdan mı ileri gelir bu, her şeyi bilme, her şeye sahip olma arzusundan mı, her şeyi insanlığın büyük arşivlerinde saklamak mı istiyoruz, büyük bir adın açıklığı ölüm kaybıyla ortaya çıkınca her şeyi kaybetmekten mi korkuyoruz sadece? Bu dayanıksız metinlerde ne arıyoruz? Hiçbir metinde bulunmayanı mı, metin dışı olanı mı, fazladan gelecek sözcüğü mü? Bütün yapıtları içerisinde eksik olmayacak ya da hep eksik kalacak sözü mü? Yoksa sadece yaban bir güce mi teslim oluyoruz, her şeyi dışarı iten, hiçbir şeyi rahat bırakmayan, bir şeyin bir an sessiz kalmasını önleyen güce mi kendimizi bırakıyoruz?

• Söylemin arkasında, söylemi geri çevirme, felsefenin arkasında felsefeyi geri çevirme yatmaktadır: konuşmayan, şiddetli, durmadan kaçan, hiçbir şey söylemeyen, sonra da birden bağırıp çağıran sözdür bu. Herkes yüklenir onu, konuştukça sorumluluğu çok ağır olmakla birlikte geri çevirse de üstlenir, her türlü reddin öncesinde onun ağırlığı vardır, onun ağırlığı altında çökse bile çökerken onu da sürükler, ayrıca çöküşün sorumlusu da odur.

• Yazının ihanet ettiği şey, yazının suretini çıkarmaya çalıştığı ve sureti *ötede* çıkarılamaz şey değildir, yazma eyleminin kendisidir, ihanete uğrayınca, boş yere kahkahaya,

gözyaşlarına, edilgen duygusuzluğa başvurur, her türlü edilgenlikten daha büyük bir edilgenlikle yazmaya çalışır.

• "Senin benimle konuşurken kullandığın bu sözleri reddediyorum, beni rahatlatarak içine çekmeye çalıştığın bu söylemi, bir kabullenmenin varlığıyla beni tutmak için sıra sıra kullandığın sözcüklerin süresini, aramızda sadece bana hitap ederek yarattığın, yanıt vermeyen sessizliğime kadar kullandığın ilişkiyi, en çok da bu ilişkiyi geri çeviriyorum." —"Kimsin sen?" —"Bir söylemin yasasıyla anlaşmayı, söylemeyi reddetme özelliğiyim." —"Peki gözyaşlarını, kahkahayı, yerinden kıpırdamayan deliliği mi yeğliyorsun?" —"Konuşuyorum ama senin sözlerinde konuşmuyorum: konuşurken konuşmanı önlüyor, konuşmazken seni konuşmaya zorluyorum; senin için kurtuluş yok, senin bütün sözcüklerinde o sözcüklerden önce ben varım, benden bir an bile ayrılamazsın." —"Senin akınlarından korunmak için mantığın büyük logos'unu buldum, bu logos özel olarak geliştirilmiş sözlerin rahatlığıyla konuşmamı, konuşurken de bilmemi sağlıyor." —"Ama ben senin mantığında varım, kendini yasallaştırmış bir sertliğin baskısını ben açığa vurdum, yasal şiddetin maskesi altında kendini gösteren maskemle, düşünceyi anlayış ölçülerine boyun eğdiren şiddetimle ben de varım." —"Şiirdeki düzensizliği, çarpışan sözcüklerin yanlışını, işaretlerin kesilmesini, yasak hayalleri ben buldum, ben söyledim, sana söyleyerek, seni susturdum." —"Susuyorum ve sen hemen duyuyorsun beni, gecenin ve gündüzün derinleştiği yerde, sadece beni duymaktan başka bir şey yapmıyorsun, benim basit sözcüklerle anlattığım işkence çığlıklarını, mutlu insanların iç çekişlerini, zamanın kasırgasını, uzayın karışmasını, artık dünyaya yayılan bütün bu uğultuları duyuyorsun." —"Biliyorum, ihanet ediyorum."

—"Sen bana ihanet de edemezsin, sadık da kalamazsın. Ben iman tanımam, giz gerektiren, dile gelemeyen, dilsizliğin ortaya koyduğu iletişim eksikliği, konuşan şiddetle kendini savunduğun sözsüz şiddet bile değilim." —"Bununla beraber, yok sayarken onaylıyor, onaylarken yok sayıyorsam, düşüncesiz bir kopmayla ortalığı yakıp yıkarak, seni ele veriyorum, sen hiç telaffuz edilmeyen sözcüksün ya da başka bir söz kullanarak beni baştan çıkarmak için beni dilin *düzeninin* dışına atmak isteyen fazlalıksın. Beni rahat bıraktığın zaman bile, beni üzüyorsun, doğru, ama ben de seni üzebilirim: adalet, hakikat, hakikat, adalet, önceden gülerek bu terimleri dışlıyorsun, senin onları başkalaştırma çaba-larında bile onlar seni buluyorlar. Adaletsizce yıpratmanla bana iyilik ediyorsun, kendini hayırlı, iyi olan hiçbir şeye kaptırmayan İyiliksin sen bile diyebilirim." —"Bunu diyebilirsin, ben her şeyi kabul ederim, her şeyde kendimi bulabilirim." —"Ben tekrar kuşku duyayım, her şeyi dışlayan arkadaşlıktan bile kuşku duyayım diye kabulleniyorsun sen, çünkü daha önceden gündeme getirdiğin geri çevirme, hiçbir şeyi itiraf etmiyor, Ötekini çağıran o biricik söze daha yakın duruyordu." —"Senin istediğin gibiyim ben, Biricik olanım." —"Hayır, birlikte rahatlık sözü vererek, beni baştan çıkaramazsın, bu birliğin ötesinden sesleniyorum sana ben, sen istemeden de olsa inatçı üzgün bir yalvarmaya, sana duacı oluyorum." —"İyi, sen bana duacı olmadan önce, ben seni yanıtlıyorum, seni ebediyen yanıtımın sorumluluğundan yükümlü kılıyorum, ben ne kadar hafifsem sen de o kadar ağır oluyorsun." —"Sana boyun eğmeyeceğim, seni benden uzak tutma arzumda bile sana boyun eğerek, kendimden uzaklaşacak; benim dileklerim, benim gücüm, benim arzumun yorgunluğuyla seni yıpratmayayım artık: sadece aklandığım için sana karşı hep borçlu kalacağım." —"Bunu da

kabul ederim. Ama şimdi madem ki iyiyim, hatta iyi sözün –müjdenin– kendisiyim, uysalca seni uyarıyorum: sen benim eski yerimi aldın, söylemsiz söylem, sözsüz gecelerin kıpır kıpır mırıltısı, inleyen uğultu oldun, iyilik de gözetiyorsun, kötülük de, bununla birlikte sürekli uyanıksın, hep dinliyor, her türlü anlaşmayı, her türlü yanıtı olanaksız kılıyorsun." — "Evet, ben o mırıltıyım, sen de o mırıltısın, gene de ikimiz de birbirimizden ayrıyız, mırıldanırken hiçbir şey demeyenin iki yakasındayız, bu uğultu bizi bozuyor ne yazık ki." — "Şahane bir şey bu." —"Sadece şunu söyleyerek akıyor: *akışını izlemekte*."

• *"Bir tek kişinin derdini benimsemen yeterli, sana en yakın olanın derdini üstlenirsen bir tek kişide herkesin derdini benimsemiş olursun." —"Bu beni rahatlatmıyor, her türlü derdin içinde bulunduğu tek bir derdi benimsediğimi söyleme cesaretini nasıl gösterebilirim ki? Ben kendi derdimi bile benimseyemiyorum." —"Derdi olanı kendi derdinde benimse."*

• Yansızlığa kırılan şeylerin dayanıksızlığı karşılık gelmektedir: edilgen olarak ne varsa ondan daha da edilgen, kabullenmeden daha önce gelen bir evet, sanki teslim olmadan önce, ölme eyleminin geçişi daha önce geçmiştir. Yansızlığa –adı olmayan ada– kusurlu, tam yanıt bulayım derken yanıt verememiş yanıttan başka yanıt yoktur, bu yanıt hiçbir zaman "öteye adım atmak" için yeterli sabrı gösterememiş, o "öteye adım" atılamamıştır. Edilgenliğin serabı kendisinin neredeyse tam tersi olan içten gelişte yatar: gerçeküstücülerin otomatik yazısı, güçlükleri, riskleri ne olursa olsun, sadece görünüşteki dil kurallarını askıya alıyor, (en derinde kazılı olan yasaya –boşuna olsa bile– saldırmıyordu bile) yazma ha-

reketini kendi başına bırakıyordu, oysa yazmak kendi başına bırakılmaz, yazmanın gidişatı –oluşumu– yoktur, sadece boyun eğme özelliğiyle yazmanın kendini bırakacağı, birinin gücüne insanın kendini bıraktığı gibi teslim olacağı bir özelliği bulunmaz. Şunu yazın bunu yazın diye de buyruk verilemez. Buyruk söylerken oluşur, kendi tekrarını daha önceden yapmıştır, söylemek tekrar söylemeyi önleyemez. Söylemenin durmadan tekrarı, bize bir edilgenliği söyler – edilgenlik açısından karma bir durumdur bu– her türlü söyleme kararı daha önceden yürürlükten kaldırılmıştır. Yasayı delme basit bir kendini savsaklama değildir: kendisi karar verdiğinden değil de, karar veremediği her yerde, rastgele egemenlik kurmasından, iktidarı imkânsıza kadar sürüklemesinden ileri gelmektedir bu. Yasayı delmede yasayı delme tutkusu bulunur, sabır vardır, edilgenlik vardır, kendi içimizde en edilgen olanı deler geçer, varlığımızdan kaçan o "ölme eyleminin hafifliği yüzünden ölme" kendi kendimiz-den kaçamadan bir yerlere kaçmamızı sağlamaktadır. Edilgenlik, sabır, tutku, olumsuz olanın kaygısını bırakmışlar, onun o sabırsız kıpır kıpırlığından, sonsuz yersizliğinden vazgeçmişler, böylece –böylece!– yansızlığı, olumsuz işaretlerin kendisini kapadığı yerden kurtarmışlardır.

• *Dayanıksız, sabırlı, edilgen olmak ona yetseydi: eğer korku (hiçbir şeyin neden olmadığı korku), duyamadığı korku, kendisinin içinden korkusunun geçmişi olarak geçen korku, şehirden önüne değişik kılıkları katarak geçen, egemen korku, onu daha da dayanıksız kılmak için yeterli olsaydı, kendisinin hep tutunduğu dayanıksızlık bilincinin ötesine gidebilseydi bari: ama cümle nasıl yarıda kesilirse, ancak bir türlü bir yere varamayan bir cümlenin kesintisini dile getirebilirse, aynı şekilde dayanıksız sabırsızlık, kendisini kuşatan*

korku ufkunda, düşünceyi deliye döndürerek, onu dayanıksız, düşüncesiz hale getirse bile, sadece bir dayanıksızlığa başvurmanın tanıklığını göstermektedir.

• Bu dayanıksızlık yaşamın dayanıksızlığı değildir, kırılan bir şeyin değil kırılmanın kendisinin narinliğidir, *benlik* ona ulaşamaz, yıkılır, yerini başkasına bırakır.

• *Kendisine kocaman gelen o odanın boyutlarını ölçerek, birkaç adım atarak arşınlamıştı onu: yüzü uykudan bozulmuş bir arkadaşı masaya eğilmiş, sessizce ona bakar gibiydi. Tekrar odayı arşınlamaya koyuldu, bu sefer onu bitiremiyordu, belki de yorgunluğu yüzünden başlayamıyordu bile, kendisinin de içinde bulunmasını hesaba katmadan o yeri arşınlamak yoruyordu onu; dışarıda bir yerdeydi çünkü, birden arkadaşının yüzü, o gözleri kapalı yüz, bir iyilik gülümseyişiyle aydınlanıyordu.*

• Kaygı, uyanıklıkla uykunun birbirlerinin yerine geçme seçeneklerinin yok olduğu yeraltı dünyasıdır kaygı, orada uyumak kaygıyı gidermez, uyanınca, kaygıdan uyanıp kaygıya düşer insan: sanki kaygının kendi günü, kendi gecesi, kendi galaksileri vardır, kıyameti de kendine özgüdür, öyle bir felakettir ki her şeyi yerli yerinde bırakır.

• –Ne kadar yüksekten ne kadar alçağa– düşünülürse düşülsün, düşüşün en korkunç anında bir arkadaş eli sizi yakalarsa, düşmediğinizi anlarsınız, sadece büzülmüşsünüzdür, haksız yere orada bulunduğunuz düşüncesi sizi hareketsiz kılmıştır, orada olmamak gerektiği içinde artık daha az kıpırdanıyorsunuzdur.

• *"Ben kötüyüm, dünyanın kötülüğü çekiyor beni, kendiminkiyle onu daha da karartıyorum, kötülük kendi içimde ona dayanabilecek bir benliği koruduğu için de gitgide daha da karartıyorum onu." —"Tersini de söyleyebilirdin, söylemek elinden geliyor madem." —"Bu yüzden daha da mutsuzum." —"Bir şeyi unutmuyor musun?"*

• Mutsuzluk mutlaktır: mutlak olması gitgide ağırlaşmasını, hatta kimi zaman da kendisini hafifletir gibi görünenle ağırlaşmasını önlemez.

• Yazmayanın baskısına direnmek için yavaş yavaş yazmak gerekir, öyle yavaş ki, korkutucu bir tersine dönüşle, her şey, daha başlamadan önce basbayağı yazılmış olsun istenir: yayımlama yoluyla, anonimleşmeye zorunlu olarak giden yazma gibi.

• Uyku kaygıyı uyutur, gene de bu uyuşuk kaygı durumunda, tamamen kaygılıdır insan, kaygının uyanıklığının kendini aydınlık olarak göstermesi ya da daha fazla kaygılanmak için aydınlığı daha etken kılması egemendir artık.

• Adsız olma durumu bir adı, Tanrının telaffuz edilemez adı gibi dildışı bir adı bile değerli kılmaz, ad eksikliği için bir işarettir, bu işaretin işaret olarak kalması için tutarlılık gerekir, yayımlanmış olsun olmasın metni bozan ne varsa ona işaret etmeye zorlar metni.

• Nietzsche delirerek ölmüştür; ama ölmek, Nietzsche'deki deliliği de delilik yokluğunu da bilmemektedir. Nietzsche her zamanda zaman dışında öldüğüne göre, ölmek onu deli filozof haline getiren özelliklerle çıkmaz ortaya,

Ebedi Dönüş düşüncesinin gerektirdiği sınırlamada delilik onu çarpar, bir an, yaşadığı anı şimdiki zaman olarak yaşamayı aşar, onu hem kendinin dışına hem deliliğin dışına atar, dönüş düşüncesinin dönüştürdüğü ölmenin hafifliği onu yanıltarak –böyle bir harekete kendini bırakmak için gereken yanlışlıkla birlikte– bu hafifliğin ötesine götürür, orada hafiflik artık düşünce olmuştur, bütün ağırlığı, yavaşlığı, güç elde ettiği egemenliği aracılığıyla bu düşünce ölmek konusundaki gecikmişliğini boş yere kapatmaya çalışmaktadır: "deli" ölmek, bu gecikme yüzünden ölmektir, ölmekte gecikmek demektir, yaşayan insanlar deliliklerini bilmeden öldükleri için, dışlama yoluyla, açık ya da kapalı bir yolla, yaptırıma başvurarak, bir tür erken ölüm saymaktadır.

Nietzche'nin deliliği: ölmek sanki onu tehlikeli bir yolla ebedileştirmiştir, ebediliğin ikilikleriyle de olsa, sonunda gerçekleşmiş ihlalin tehlikesiyle de olsa, ölme eyleminin ebediliğiyle de olsa onu ebedileştirmiş; sonra da, eşiği aşıp onu dışarıya bırakmış, dışarıda tekrar eşiğe sürüklemiş, şaşkınlığın sessizliğinin onu indirgediği yere kadar götürmüştür. Delilik o zaman şu anlama gelir: kimse eşiği aşamaz, delilik dışında kimse aşamaz, delilik o zaman, sadece eşik olan dışarısıdır.

• *Onlara sadece eski korkunun ona doğru ittiği suratlar olarak bakmıştı; bu yüzden, onlarla birlikte yol almak önlenmişti, gençlik ve güzelliklerindeki çekicilik yaklaşılsa bile eşikte kalmıştı, ne yakında ne uzaktaydı eşik, uzaya uyan bir oyunla, uzayın söz verdiği ya da geri çevirdiği bir yakınlık düşüncesiyle baştan çıkarıcı kılıyordu, evet baştan çıkılıyordu.*

• Herkesin mutsuzluğuyla birlikte benlik de sendelerse eğer, bu mutsuzluğun sekteye uğrattığı, herkesin mutsuzlu-

ğuna yayılan bir benlik, mutsuz da olsa herkesin benliği olur. Ama mutsuzluk benliğe, mutsuz benliğe izin vermez, bu da şunu düşünmeye –ama sadece düşünmeye– iter bizi, mutsuzluk benliği hep sekteye uğratmıştır, başka bir ilişkiyi, başkasıyla ilişkiyi koymuştur yerine, onu gene de bir nokta halinde çıkarmış, ben olmasını önlemiştir, artık tek bir benlik bile olmaya hakkı yoktur, acı çeken bir ben bile olamaz: edilgenlikteki acıdan ayrı düşmüş, ortak acı çekme düşüncesinden artık geçmiş, acı vermeyen acı çekmeye izin verilmeyen, acıdan sürgünlere gitmiş bu edilgin durumda acı çeken ötekiyle ilişkiyi sürdürmeye çağrılmıştır.

Tamamen edilgen olandaki "yokluk" –"yok ötesi" mi acaba– ne benimsenen ne da zorla dayatılan bir gariplik düşüncesidir, bu düşüncenin açılarak kapanmasıdır. Yasa delici bir edilgenlikte, hiçbir şeyin dayatılmadığı yerde ölünür, hiçbir şey eyleme dönüşmez, ilgi uyandırmaz, ancak ötekinin ölümünün gözden çıkarılmasıyla ad kazanır.

• "Ölüyorum, bu beni ilgilendirmiyor" değil de, "ölme eylemi beni ilgilendirmiyor" dersek, söz konusu olan her türlü ölme eylemindeki benliktir, bu ilişki benlikten geçmez, –sorumluluk olmadan– en edilgen tutkuyla beni yanıt vermeye iter, ne benimsediğim ne de bana dayatılan bu ilişki üzerine artık yanıt vermek zorundayım (ilgili hayırla ilişkilidir bu); ölme eyleminin edilgenliği beni ölme eylemine bırakmaz, başkasında ölmemi de sağlamaz. Bile bile başkası için ölmek, kendini öldürmek gibidir, değişik ahlâk düzeylerinde, hiç kimsenin üzerinde hak iddia edemeyeceği birtakım edimlerle, edilgenliğin edilgenlik yoluyla harekete geçmek isteyeceği o anı belirtir: gündelik cömertlik gerçekleştirilemez olanı gerçekleştirerek oraya varır.

• Sorumluluktan kaçanın sorumluluğunu üstlenmeli.

• Ölmek: sanki ölme eyleminin kendisinde bir hafiflik vardır, bu hafiflik yorgunluk verir, "ölen benim" diyerek yer değiştiren bir öznenin peşine düşüp bir türlü yerine gelmeyen (yerine gelmeme suretiyle yerine gelen) yasa delmenin izini taşır. İşte bu yüzden ölme eylemini, dalgınlıkla, ağırlıkla, kimi zaman bir sorumluluğun ağırlığıyla kendi kendisinden kurtarmak için ölüyoruzdur –kahramanca, cömertçe, etkin ölüm–, ya da ölü şeylerde daha önceden sezilen o ağırlık bizi de ağırlaştırıp büyük bir huzurun hareketsizliğine atarsa, o zaman edilgenlikten –en edilgen tutkudan– değil de, durağan ölümden, ölme eyleminin kendisinden ölürüz.

• Ölme eyleminin kırılganlığı –kırılmanın dayanıksızlığı– bize dayanıksız olma hakkını vermez, alıngan, kırılmış olmamalıyız; ama güçlü ve sağ salim olmaya da hakkımız yoktur, kurbanı kaybetmeye kadar bile gitsek de yardım etmek elimizden gelmez.

• *"Ölüyorum, senin için bir ağırlıktan başka hiçbir şey olamam, bir dert yüküyüm, sana artık yanıt vermeyen bir sözüm, beni sevmek elinden gelmez, kıpırdamayan bir şeyim, anılarında bile beni unutacaksın." —"Ölürken, ölmüyorsun, ölme eylemini bana her türlü derdin ötesindeki bir uygunluk gibi bahşediyorsun, her türlü uğraş bundan sonra benim, bu parçalanmada ben için için titriyorum, seninle birlikte sözü kaybediyorum, sen olmadan seninle birlikte ölüyorum, senin yerine kendimi ölüme bırakıyorum, hem benim hem senin ötemizdeki armağanı teslim alıyorum." —"Ben ölmekteyken sen yaşadığını zannederek kendini aldatıyorsun." —"Sen ölmekteyken sen öldüğünü zannederek kendini aldatıyorsun."*

• Yazmak boşluğa nişan alan bir oktur –geçmiş geleceğin zamanlarını karıştırır–; bu ok hep erken düşer, ezici bir geçmişin fazlalığı yarını olmayan bir geleceğin aşırılığı ya da en kötüsü kendinin hayat kaynaklarından beslendiğini zanneden bir şimdiki zamanın doluluğu öncesindedir hep.

• Herkesin mutsuzluğuna uyarak, her türlü uyumu dışlayan bir mutsuzluk vardır.

• Sanki bilme, bilmeye dayanamayacağımız şeyi bilmemiz için bize verilmiş gibidir.

• "Niye bunu yazdınız?" —"Başka türlü yapmak elimden gelmedi." —"Acaba niye yazma gerekliliği hiçbir şeyin gereksiz, aşırı, boş olmamasını sağlıyor?" —"Gereklilik zaten bir fazlalıktı: Başka türlü yapmak elimden gelmezdi derken, bu mecburiyet ortaya çıkmıştı; ama bu duygudan daha da zorunlu olan bir duygu vardı, o da bu zorunluluğun kendi kendini geçerli kılacak güce sahip olmamasıydı."

• *Bilmiyorum, ama bilmiş olacağımı biliyorum.*

• Özgürce ölmek: yanılsama var (ortaya çıkarılması imkânsız). Zira ölme eylemine karşı kendini özgür sanma yanılgısı bir yana bırakılsa bile, sözcükler sürekli olarak geri kaldıklarından, birtakım şeyler birbirlerine karıştırılır, uçarılık, ucuzluk; parlayıveren ateşin hafifliği, ölme eyleminin önlenemez hafifliği, her türlü kavrayışa eksik gelen boyun eğmezlikle karıştırılır. Bu yüzden şöyle düşünürüz: özgürce ölmeyi kendi özgürlüğümüze göre değil; teslimiyetçiliğimizle, edilgenliğimizle, (aşırı derecede edilgen bir dikkatle) ölme eyleminin özgürlüğüne göre yerine getirmeliyiz. Yine

de ölme eylemi yalnızca her türlü iktidarın altında kalmaz, bize göre imkânsız olandır, bunu özgürce benimseyemeyiz, bu bize zorla dayatılabilecek bir şey değildir yalnızca: şimdiki zamanın yokluğunda ölmek, onun bıraktığı izlerin eksikliğinde ölmek, ölmek için çok hafiftir, bir ölme eylemi oluşturmaz. En edilgen narinliğe dokunan bu oluşmamış- oluşturucu, görülmeden olanı bozar, bizi sözcüklerin bulunmadığı bir söyleme, tam olarak duyamadığımız bir tutkuya atar: bu durumdan ayrıldığımız zaman, ondan ayrılırız, yanılgının gerçekdışılığını görürüz, o zaman her şey tersine döner: hafifliğin olduğu yerde artık ağırlık vardır; aldırışsızlığın olduğu yerde sorumluluk bulunur; suçsuzluğun bulunduğu yerde ağır suçlama vardır.

• Mutsuzluk öyle bir sözcüktür ki hiçbir açıklama yapmadan üzerimize çullanır, sıradan bir kader oluşturmaz ama onu yanıtlamamıza izin vermeden başka bir kader oluşturur. Mutsuzluğa karşı gelemeyiz. Kendisi konuşmaz bizi konuşturur. Ama onu silebilecek bir eylem, sabitleştirecek bir bakış olmasa bile, ona dayanmamızı sağlayan bir edilgenlikten daha büyük bir edilgenlik olabileceğini düşünemez miyiz, böyle bir şey olabilseydi doğallığın bu kaderinin özelliğini geri almayı canlandırdığı hiçbir zaman söylemediği sözü geri alabilir miydik? *Belki de* düşünce en edilgen tutkusunda her türlü mutsuzluktan daha mutsuzdur, başkası aracılığıyla başına gelen mutsuzluk karşısındaki düşünce onu daha da mutsuz, daha da edilgen kılar; bu edilgenlik, sözde her türlü nedenden kaçarak, ona yanıt verebilecek belli bir mesafeyi sağlar (toplumsal tarih ya da ahlâki nedenler) en azından bir şeyler mutluluktan taşar, mutsuzluk harabe halinde karanlık egemenliğini sürdürür. Evet, belki; sadece belki.

• Birliği arzulama en üst gereklilik olunca canlı birlik olan yaşam kenarından köşesinden de olsa mutluluk sözü verir, en belirsiz anlarında bile çok mutlu gibi yaşanır. Mutsuz bilinç bölünmüştür, birliğe eksik gelen yaşama katlanabilir: yaşamdan yola çıkarak kendini mutsuz olarak görür ve kendi derdinin ona verdiği mutluluk olasılığını birlik ideali olarak yansıtır. Mutsuzluğun yaşamak için bilinci yoktur, "basit" bir parçalanmada da yaşamamaktadır –aslında bu parçalanma bölünmenin kendisi olduğundan epey acı vericidir– arzuladığını ebediyen yanılma olarak yaşadığı için uzlaşma bile ona acı vermektedir. Mutsuzluk mutlu bilincin aracılığıyla olsun mutsuz bilincin aracılığıyla olsun sadece mutsuzluğa götüren bir kapı aralar.

Freud, kendisini düşünerek şöyle demiştir: birlik diye tutturan kişi (Freud'a göre gerek din ve gerekse felsefe birliği aramaktadır) kendisine en yararlı yaşamdan bile kendi melankolik özelliklerinden başka bir şey çıkaramaz, onda kendinden geçtiği anlarda bile bir iticilik ve bir korku duygusu vardır, bizi baştan çıkarıp iyi durumda olduğunu göstermek ister, sanki kendisinin dışına çıkma yeteneği kendisinin arzulamadığı, karışık bir arzuya dalma çağrısına karşılık gelen bir zorunluluk değilmiş gibi yapar. Ama belki daha fazlasını söylemek gerekir: birliğe en büyük akıl, en güçlü arzu bizi zorunlulukla iter, demek ki ondan kaçınmamalıyız, onun eksikliğini duymalı, onun söz verdiğinden keyif almalıyız; ancak birlik ya da biricik olan en son gereklilik değildir, daha doğrusu gerekliliğin en sonuyla yetinen için böyledir, oysa bir ilk başlangıçla yetinilmez, kaynakta kaynaktan gelen bir şey yoktur. Çekiciliği olmadan bir çekiciliğe sahip olan öteki, son bir durum sunmaz, başlayabilen ya da bitebilen hiçbir şeyi önermez, yine de yanıt bulabilmek için Birliğin zorunluluğu gereklidir –bir yanıttır ama bir şey bil-

diği yoktur– Ötekinin pek de anlaşılmaz çağrısı yanıt beklemektedir bir yandan, anlaşılmaz birtakım özellikleri de vardır, Ötekinde birlik, birim dışında yine sadece diyalektik olarak kalan başkalıktan başka bir bilinmezlik vardır. İşte bu yüzden yazının parçalayıcı bir zorunluluğu bulunur, söylemin söz verdiği birliğin kenarında arada kalır bu, yaşantının mutluluğu ya da mutsuzluğuyla uzaktan yakından ilgilenmez, bunlar onda yankı bulmaz, başka bir mutsuzluğun, tam olarak mutsuzluk sayılamayacak bir mutsuzluğun kışkırtıcılığını sunar, öyle ki "derin" bir mutsuzluğun tesellisine bile yer kalmaz artık.

En sonunda, mutsuzluğun gerekliliğine uymak için yazarken, herkesin mutsuzluğuna değil, zavallı küçük bir mutsuzluğun uyumsuzluğuna takılır kalır insan.

• Mutsuzluk: sadece bizim başımıza gelseydi eğer, ona katlanabilirdik, ama hep içimizdeki ötekini de etkiler ve ötekinde bizi de etkileyerek, bizi en edilgen tutkumuza kadar ayırır, kimliğimiz artık kayıptır, mutsuzluğa katlanamayız, onunla özdeşleşebiliriz, o özdeşliğin dışında da olsa; kimliğimiz olmadan, eyleme geçme olasılığı olmadan, hep mutsuz olan ötekine, hep öteki olan mutsuza yönelebiliriz: bu hareket sonuçlanmaz, ama ölürken yanıtladığımız en edilgen olanın "ötesi yok"luğu gibi kendi kendisinin yasayı delmesi olarak ortaya çıkar: sanki ölme eylemi bizim dışımızdadır, bizi yolda bırakıp, bu kayıpta tutarak, bizi ötekine adar.

Mutsuzluğa dayanılmaz: zaten kendisi kendisine dayanamaz. Mutsuzluğu ortaya koyup var eden öze, temelindeki eşitsizliğe, yansız dayanaksızlığına dayanılmaz; bu yüzden de başımıza gelenlerin dışında, yasa delici bir edilgenlikle, ona *dayanmamızı* ister, bu da bizim elimizde değildir, ne yaparsak yapalım, bizi çaresizliğimizde, uçarılık

gibi duyulan bir hafifliğin ciddiyetinde, yoklukta, kendini suçlayan bir suçsuzluğun suçluluğunda bırakır –incelir, kendini gündeme getirir,–; çünkü kendini hiçbir zaman yeteri kadar suçsuz olarak "yaşanmış" sayamaz (Burada söz konusu olan yaşamın değil de ölümün suçsuzluğu ise nasıl olur da yaşanabilir ki zaten?)

• Mutlak bir iletişimsizlik duygusu, mutsuzla mutsuzluğu paylaşamama, "beni" de bu mutsuzluk içine mi atar, yoksa iletilemez olanın mutsuzluğuyla kendini sınırlayarak öyle mi kalır? Kaldı ki "ben" başkasında kendimden daha fazla hüzünlüyümdür zaten, bu hüzünlülüğü hafifletemediğim için ona iletişimsizlik adını vererek; bitkinleşen bir benliğin bu bitkinlikte kalıp kıpırdamaz hale gelmesini sağlamaktayımdır.

• İnananların en büyük imanı, artık inanmayacakları, inançlı olmaktan ayrılacakları bir ana inanmalarından ileri gelir; iman yoluyla kendilerinden kaçırılan ölüme iman etmişlerdir.

• *"Seninle benim aramda, sanki senden daha fazla ben ve benden daha az ben olanla: onunla onun arasında. — Öyleyse benimle ilgili değilsin: ilişkimizin biricik özelliği, özü kayboldu. —Sende, kendimden kurtuldum, artık ne seni senden edindiğim bilince kapatıyorum ne de seni kendinde bulunan bilinçle sınırlıyorum. —Ama yetindiğim bu alçakgönüllü birlikle sınırlı kalmak, böyle benimsenmek istiyorum sadece. — Başkalarıyla değiş tokuş edilebilirsin, çalımlar arasında bir çalımın olabilir, senin arzunun keyfine göre olmayacak ama bu, diğerleri arasında sadece biri olarak kalacaksın. —Evet, tamam, değiş tokuş edilemez olanın değiş tokuş edilebilmesi,*

biricik bir herhangi birisin, kendini böyle biri olarak tanıması, önemli olan bu. —Birbirimizi kısıtlamadan böyle karşılaşmıyor muyuz? —Yanıtın ne kadar da her tarafa çekilebilen bir yanıt!"

• Acı çeken vücut artık yansız olamayacak bir vücutla yaşamaya zorlamaz mı bizi? Artık birliğimiz kalmamıştır; ama birliğini, hep özlemekte hep düşünmektedir, kendi vücudu artık kendinin olmadığı için, hiçbir değeri olmadığından kıymete binmektedir: kendi kendimize dikkatli olmaya bizi zorlamakta, aslında hiç dikkat edilmemesi gereken şeylere bizi itmektedir. *"Bundan da acı çekiyorum ve belki de, bu acı çekme tarzıyla, köprüleri atıyorum, kopuşun sınırı yok artık. —Her şeyden bir şey çıkarıyorsun."*

• *Ey bendeki boşluk, bütün zamanlardan da daha eski bir zamanda bu benliği ben fırlatıp atmıştım ve bu süresiz zaman sırasında, o kendisine dönüştü.*

• *Başkasını öyle düşün ki, bu düşünceden geri dönen sen olma, ona doğru gidişin de bir düşünce düzleminde olmasın.*

• *"Benim düşünülmem, benliğimi duyurur bana; düşünülmemem, benden dışarı taşan bu benliğin bende kalmasını sağlar. —Bu düşüncede en azından yok ol."*

• Yaşamın barındırdığı umut olmadan, yaşama karşı umudun dönüşümü de olmadan (buna saldırganlık deniyor) yaşamak yaşamak mıdır, ölmek midir? Ölümden söz açarken yaşamla ilgili kavramları kullanmak ne kadar saçmaysa, sözün kendisinin de, sözdeki bizi susturan geri çeken bir şeylerin de ölüme ne kadar yakın olduklarını düşünmeden

duramayız; yaşamdan konuşurken –söz dışında– hiçbir şeyi canlı bırakmadan, canlı sözlerden, korkulardan umutlardan geçip bir sınıra getirir bizi söz.

• Tuhaf tehditler: *"Ben seni tehdit etmiyorum, tehditsiz bir yaşamın, tehdit edici kaygıya karşı kendimi savunmak için bir yaşama nedeni bile bırakmayan tehditsiz bir yaşamın yansızlığına bırakıyorum seni. —Öyleyse her türlü tehditten de ötedeki bu kaygı niye? —Bu şundan ileri geliyor, ben seni başkasında tehdit ediyorum, başka olan her şey sonsuz bir alandır, her başkası seni hareketsizleştiren bir kaygıya atar, ondan uzak durursun, sadece kendine kalırsın, başkaları yüzünden seni* kapatan *bir kaygının yalnızlığında bulursun kendini. —İçinde yok olduğum herkesin bendeki kaygısı. —Senin başkalarına duyduğun kaygılı özenin aracılığıyla kendinde duvar kurdun. —Çünkü bu özen beni yeteri kadar yıpratmadı, benim öteye geçmemi sağlayacak sabrı ortaya çıkarmadı. —Kendinden kurtulmak için, başkalarından yararlanmayı düşünme: kendine mahkûmsun, başkasını benimseyebilmek için bir başkasının daha olması gerekir. — Ama ben, ben olarak, hiçbir şey değilim. —Hiçbir şey, işte gereken de bu zaten: dayanılmaz olan hiçbir şeye dayan."*

• Kaygı bizi kaygı altında tutmak için uyutur, uyanmamamız için uğraşır: kaygı için uyuyoruzdur.

• Yorgun arzu: sadece yorgun arzunun yorgunluktan yıpranması değil, kendi kendine dönerek kendini kullanması ve yıpratması değil sadece, aynı zamanda yorgunluğun sonsuzluğuyla kendini ayakta tutan, yıpranışının sonsuzluğunda, kendini yorgunluk olarak geçiren arzunun yok oluşu.

• Yorgunluk, yarılma, köken açıklamalarının tersine, hiçbir şeyde eksik olmayan bu eksikliği, ebedilik öğesini yorgunlukta bulan, sonsuzluk kusuruyla sonsuzluğun yanılgısına ulaşan bu eksikliği önce yarılma gündeme getirir.

Öyle bir an gelir ki genellik korkutur. En küçük sözüyle insan ister istemez hep tekilliği aşar, böylece kendi yanlışını genelleştirme riskini taşır: yorgunluk cesaretini kaybetmiştir, sanki bu katkı olmadan, dünyanın mutsuz düzeni, bir nebze olsun, alçaltılmış gibi olacaktır. *"Çünkü sen kendine fazla önem veriyorsun, küçük dertlerini, ahlâk yetersizliklerini, ortak dertlerde, sevinçlerde işin içinde olma kapasiteni gözünde büyütüyorsun. —Ama sadece varolmam bile, varoluşun sınırında, fazladan yaşayan biri yapar beni, varoluşuyla yer değiştiren bir öznenin yer değiştirdiği bir çembere ben fazladan bir şeyi, inleyen, güçsüz bir şeyi –belki de kölece bir şeyi– getiriyorum. —Bir yerde sen daha o kadar güçsüz sayılmazsın, hem varlığın var hem sahip olduğun şeyler bulunuyor, kolay kolay yaralanmazsın da, sen başkası için bir ulaşma olmadan önce, başkasının sana ulaşabileceği edilgenlik noktasına ulaşamazsın, herkesin şikâyetini herkese taşıyacak kadar çığlığının da inlemesi yok. —Biliyorum, fazladan varoluyorum, fazlalığı bile fazlalık. —Sen varolmuyorsun, ölüyorsun. — Ölseydim, belki, ölmek bu kadar ağır olmazdı, kesilip kalırdı, başkasının ölümünün kesilmesi olurdu. —Sadece ölme eyleminin hafifliği ol, öteki için başka bir şey olma, onu bütün ağırlığıyla yaşamayı, "ciddiyetini, sorumluluğunu, ağır suçlamalarını benimse, senin için mutsuz yaşam beceriksizliği olsun bu."*

• *Kendisinden dertlenmemesini sağlayacak o vurdumduymazlığı, genel mutsuzluğu çoğaltmamak için gereken şeyi, ele geçirmeden kaybetmişti: hemen düşüşe geçmişti, beklenme-*

dik bir düşüştü bu, narin ve rastgele, vurdumduymazlığın da altına düşerek, kendindeki en edilgen noktaya ulaştığından emin olamamıştı, çünkü şimdiki anda bir edilgenliği olamazdı; şimdide olamazdı, bu şimdi nasıl bir şimdi olursa olsun.

• Vurdumduymazlık, kendini bir benlik olarak bile alamayan bir benliğin kapalılığına takılı kalmış edilgenliktir, kendi içindeki ötekinden kurtulmaya çalışmaktadır, öteki acı çekmekten uzaklara sürülmüş olmak şöyle dursun, acıyı geri çevirmektedir.

• Sessizlik sözlerin reddi değildir: bütün sözlerin ulaşımından, anlaşmasından, en ufak sözde bile konuşma tarzına daha dönüşmemiş şeylerden uzaktadır, susmaktadır.

• "Ölüm, ölümden kurtarır. —Belki de sadece ölme eyleminden kurtarır. —Ölme eylemi, her türlü özgürlüğün altında kalan, hiçbir şeyin kurtaramayacağı o hafifliktir. —Ölümde de, antik çağlardaki çözümlemelerin tersine insanı korkutan hiç kuşkusuz şudur: ölümün elinde ölümü hafifletecek bir şey yoktur; demek ki sanki kendi kendisine fazla gelmekte, dağıttığı varlık olamama güçsüzlüğünde, bu güçsüzlüğün ölme eylemine özgü olan ya da özgü olmayan bitmemişliğe –tamamlanmamışlığa– dönüşmesini önlemektedir. —Varlığın dışarıda bulunma özelliği, adına ölüm densin, ölme eylemi densin, ötekiyle ilişki ya da belki de söz yani daha konuşma tarzına dönüşmemiş olan söz olsun, ne olursa olsun kendi kendisiyle ilişkisinin (ne ayrılık, ne aynılık ilişkisi) yasaklandığı bir durumdur. —Dışta olma aracılığıyla, söz kendini mutlaka ve mutlaka çoğulluk olarak ileri sürer ama söz halinde gelişmez: hep kaybolmuştur, kullanımsızdır,

kendisinde kaybolan şey (ölçebileceği kayıp özü), herhangi bir tersine dönmeyle, herhangi bir şeyin göklere çıkarılmasına ya da kaybolurken gösterilmesine izin vermez, böyle bir iddiası yoktur; mutlak bir verme yeteneğidir söz konusu olan: konuşma yeteneği. *—Öyleyse benim hiçbir şey söyleme hakkım yok. —Elbette, hiçbir hakkınız yok."*

• Eğer söz başkasına veriliyorsa, bu verişin kendisini oluşturuyorsa, bu kaybetmeyi de göze alan bu veriş ötekinin kendisini benimseyip benimseyemeyeceği umudunu *veremez*, veriş olarak kabul edilip edilemeyeceğini bilemez. Varlığın (yokluğun) dışında, ötekinin hep dışında olan bu sözün ötekisi gösterilir: yeri olmayan yerdir bu. *"Yine de siz bunu soyut, egemen, kölece sözlerin verdiği emniyetle söylüyorsunuz. —Kaybetmeyi göze alarak, kaybetmeyi göze alarak. — Ama bu sözde yine emin olma var. —Bu da öyle."*

• *Her gün, yaptığını son defa yapıyor, sonra da gece durmadan tekrar ediyordu.*

• "Her kitapta, her sözde, saygı isteyen, dua olarak ele alabileceğimiz bir yan vardır, ona saygı duymalıyız. —En küçük sözde bile, sadece en küçük sözde buna saygı gösteriyorum."

• Emir vermek, konuşmak değildir: yönetmek de öyle. Dil bir buyruk bir düzen değildir. Konuşmak, bu düzenin dışına çıkmak için yapılan bir girişim (bir kışkırtma), bir dili aşma çabasıdır: ona kapansak da bu böyledir. Konuşmak, konuşmak için bu yalvarma, konuşmanın aldırmadan attığı sözdür, yolunu şaşırmıştır, benimsenmez, tutulmaz.

• Dostluk: dostu olmayan yabancıya karşı dostluk.

• Sanki onun aracılığıyla ölüm, kendini eğlendiriyordu.

• *Bu şehirde: rastgele: iki genç ad: kıpırdamayan bir dostun karşısında kıpırdamadan durur: o kocaman, küçülmüş oda: o ağır mermer masa: konuşma zorluğu: eski korku. O Şey bizi anımsıyor.*

• *Gelirken, gelirken, çöle dönmüş şehirde kendi işaretlerini veriyorlardı: adlarını adlandıran adlar. Gece ardından gece. Kendi kendimize, kitabın kenarında köşesinde, masanın üzerinde okuduk mu acaba diye soruyorduk kendi kendimize.*

• Eğer yalnız başına yazıyorsa, yazarken yalnızsa, düzmece durumu yatıştırmak için yalnız olmanın daha iyi olmasından ileri geliyor bu. Düzmece durum, dolambaçlı ölme (yazma) dileğinde kendini öne çıkarıyor.

• *Uğultular aracılığıyla şehir çöle dönüştüğünü anlatıyor sadece, hep daha da çöle.*

• *Eski korku, eski korkunun yaşlanması. "Korkuyor musun? —Eskiden korkardım." Çöle dönmüş şehirde, korkunun sayısız işgalcisi olarak genç adların garantisi altında yaşıyorduk: korkumuzu saklıyor, korkuda kendimizi saklıyorduk.*

• *Sen istediğin kadar Korkuya inanmıyorum diyebilirdin; bu çok eski korku, bu ilahsız, kılıksız, imansız korku, hiçbir ötede yer almayan korkunun ötesi, seni dar, ebedi sokaklara iteliyordu,* amacın kalmamıştı artık, *günlük randevuna doğru*

gidiyordun, bu sana bir amaç gibi gelmiyordu; bu yüzden, her gün bunu başarsan da oraya ulaşamıyordun. "Çünkü ben kaçarak, durmadan kaçarak ulaşıyorum ona."

"Korkuya saygı duyuyorsun. Belki, ama o bana saygı duymuyor, o aldırışsız." Putlara tapınmanın en ağırı budur: aldırışsız olana aldırmak.

• *Senin yanında olduğuma kim inanır?*

• Eğer yaşamak, kaybetmek demekse, o zaman yaşamı kaybetmenin neredeyse gülünç olduğunu anlarız.

• *İki adı söyleyemiyordu, susamıyordu, sanki o adlar dili kuraldışı kalabilmek için aşıp günlük sıradanlıklarında kalmışlardı. Kurak bir rüzgârın oradan buradan savurduğu kılıklardı bunlar, uğultunun rüzgârıydı bu, çöle dönüşmüş şehrin bir mezar yanılsamasından vazgeçemeyeceğini dile getiriyordu.*

• Onlardan esinleniyorsun. —Sadece son nefesimi verirken alabileceğim tuhaf bir esin bu. —Esin gerçekten de böyle olur: talih, her sözün sana verilmeden önce nefesle verildiği bir nefes verme süresi.

Her zaman yazdığından daha yavaş, daha hızlı yazarak.

• Arada söyleneni* yasağa dönüştürmemek gerekir, iyi ama "gerekir"i nereye koyuyorsunuz, onu yasağın olumsuz yaptırıma dönüşmesi olarak almıyor musunuz, arada söylenenin ayrılığını, doldurmayı sağlayan bir doldurmaya dönüştürmüyor musunuz?

* Fransızca kelime oyunu: Arada söylenen (inter-dit) yasak anlamına gelir.

• *Üç adım atıyor, sonra duruyor, düşüyor ve sonra da bu dayanaksız düşüşten emin oluyordu.*

• Fazladan yaşamak: yaşamamak ya da yaşamayarak, yaşam olmadan sadece ek bir durumda, yaşama eklenecek bir durumda durmak değil de, ölme eylemini durdurmak, bunun onu durduramayacağını bile bile durdurmak, böylece onun *sürmesini* sağlamak. *"Durdurma üzerine konuş – konuşmanın durmayan çizgisinde–." Sanki ölme eyleminin tükenmesine tanık oluyordu: sanki gece, çok erken başlamış, günün çok erken saatinde başladığı için de bir türlü geceye dönüşemeyeceğinden çekiniyordu.*

• Hiç kuşkusuz, kimi anlarda bunu anlarız: yine konuşmak; konuşmanın fazladan kalması –üstüne konuşma olması– bize uzun zamandır artık konuşmadığımızı anımsatmanın bir yolu.

• Yakın olanın uzak olana övgüsü.

• *Gel, gel, geliniz, size ne rica, ne dua, ne bekleme yaraşır.*

• "Kendinle barışık ol. — Benim içimde, sen diyebileceğim kimse yok ki. — Barışık ol. — Barış sadece bir savaşın barışa dönüşmesidir. — Barışık ol, barışsız savaşsız, yazacak sayfanın dışında, imzalanacak anlaşmanın dışında ol, metnin dışında, ülkenin dışında ol. — Dışarısı barış sözü vermiyor. — Kendin istemeden de olsa, kendinle barışık ol, hiçbir zaman ulaşamayacağın barış ötesini bul. — Senin bana verdiğin sözü, ben arzulamıyorum. — Sana vermediğim sözü arzulamadan benimse o zaman."

Geri çevirmesi olmayan sessizlik, parayla satılmış her türlü sözün dışında, teşekkür ediyor.

• *Sanki bir olay olmuştu bir yerde: şikâyet bile olmadan beklenmedik, dikkatlerden kaçarak gündeme gelmişti. Evet, söz konusu olan buydu; neydi peki söz konusu olan? Sanki ölüm artık doymuştu, bu yüzden de hiçbir şeye dokunmamıştı sanki, her şeyle hesaplaşmış da, ölme eyleminden aklanmıştı artık, dostça, sessizce bir söz kalmıştı ortada ondan. Böylece uyduruk ne varsa onu bırakmış* gibi gözüküyorlardı*: pişmanlığın ve özlemin, sırrın çıkıp gitmesi, kıpırdamaz bir hareket oluşturmuştu, hakikatten ve görünüşten uzak, oyundan da içtenlikten de uzak, kesin bir yavaşlık, boş zaman sözü vermeyen bir dinlenme söz konusuydu, rahatlıktan kaçış kurtuluş yoktu: kaçıcı olandan kaçan, tamamen görünürdeki, yüzdeki huzurun kendini vermesiydi bu.*

Bir zamanlar zamanın gölgesi olan sen, onları sen üstlen. Belleği tutsak tutmaya çalışan kim varsa ona yanıt verme.

• İkisi de dar yoldaydılar, beraberce düşüyorlardı, ortak dar yolda tıkanmışlardı: yan yana ölüydüler, ölüyorlardı.

• *Bize doğru geliyorlardı, birbirlerine gittikleri de oluyordu, bu çoğulluk onları birleştiriyor; ama bir kılamıyordu: gençlikleri tazelenmiyordu.*

Düşünceyi narin bir düşüşle bir tutarak, bizi kurtarmayı düşünmeyi kurtarmayı düşünüyordu; onların gençliklerini tazelemelerini, onların beraberliğini bitirecek (uzun zamandır, günlük randevuların bir onaylanması, bir doğrulanması olabilecek yankı düzeyinde de olsa bir şey duymamıştı) topluluk haline dönüşmelerini, düşmelerini sağlayacaktı. Narin düşüş–ortak düşüş: hep yan yana sözler.

Çağların sildiği çok eski bir bilgiye dayanarak biliyordu ki genç adlar iki kere adlandırırlardı, sonsuz kere adlandırırlardı, bir kere geçmişte, bir kere gelecekte, sadece berisinde olanı, sadece ötede olanı, umudu, hayal kırıklığını adlandırırlardı. El ele, eşikten eşiğe, birisi ölürken diğerinin "Öldüğümle beraber miyim?" diye sorduğu ölümsüzlerden biriymiş gibi sanki.

• *"Niçin artık hiçbir şey söylemiyorsunuz?" —"Bir şey mi söyledim yoksa?" —"Hiçbir şey söylenmese de, her söyleşideki gibi umut, hayal kırıklığı kendiliğinden dile geldi, bir teşekkür havasındaydı söyleşi, siz bunu sağladınız."*

"Niçin artık hiçbir şey söylemiyorsunuz?" —"Bu soruyu böyle alçak sesle, her seferinde daha alçak sesle tekrarlamanız ne hoş: açık bir ses, yansız, rahatsız." —"Artık, bu son soru biçiminde olsa bile, sizinle ilgili bir düşüncem yok." —"Bir düşünceyi ortaya çıkarmak için, beraber kalmaktan da vazgeçmemiz ne hoş" —"Niye, artık vermeyi beceremediğimi bana iyi bir şeymiş gibi geri veriyorsunuz?" —"İyi."

Ölürken o kadar sakindi ki daha ölmeden önce bile ölü gibiydi sanki, sonra hep hem de hep diri gibiydi, uğrunda yüreklerimizin çarptığı o yaşam sakinliğindeydi; böylece sınırın silici olduğu anda sınırı o silmişti.

(Yaklaşan gecede bir zamanlar birleşmiş olup şimdi silinenler, bu silinmeyi birbirlerinde açtıkları bir yara gibi duymasınlar.)

• Kurtar beni uzun sürmüş bu sözden.

Düşünürlerin düşünürü diye nitelendirilen Maurice Blanchot'dan felsefe alanında özgün bir yapıt: *Öteye Adım*. İki anlama çekilebilir sözleriyle, yazdıklarını aynı zamanda bozan havasıyla, söylendikçe bilmece özelliklerini koruyan parçalarıyla, yazarın kendine özgü dünyasını son derece somut bir biçimde kavratan, ödün vermez bir dille öne süren özdeyişler dizisi. Birbiri ardı sıra gelen, ama hiçbir zaman tam olarak birikemeyen bu sözler sesleniş de olabiliyor. Korku, geri çekilme, tehdit de. Sanki bu özdeyişler tamamlanmamış, sanki hiçbir zaman son özdeyiş gelmeyecek; çünkü bütününde böyle bir son özdeyiş havası var. Evet, doğru: Özdeyişlerin sonsuz olarak çoğaltılabilecek bir yapı eksiklikleri var. Okur yerine göre onlara daha yakın, daha uzak konumlarda bulunabilir. Yerine göre onları tamamlamak ya da onlardan uzaklaşmak okuyucunun gücüne bağlı. İlk yazdıklarından başlayarak yazarın saplanıp kaldığı, bırakmadığı ana düşünceler değişmiş de diyemeyiz bir yerde: Blanchot'nun önem verdiği konular yine aynı; yazı, yokluk, ölüm, uzaklaşma, göçme... Elbette bütün bu konular alttan alta, dönüşümlü olarak, kendilerinin karşıtlarına da gebedir; yazı konuşmaya dönüşebilir; yokluk varlığı çağırabilir; ölüm canlılık kazanabilir; uzaklaşma yaklaşmalarla çoğalır; göçme, yeniden doğmalarla bitebilir. Bu dönüşümün, bu karşıtların bir birlikleri yoktur ama. Bir yerde bir tür bir-sizlikleri, bir-olamamaları bulunuyor. İşte bu bire dayanmama, birlikten uzaklaşma, Blanchot'yu 1960'lı yıllardan başlayarak bu konuyu sürekli işleyen yazarların öncüsü durumuna getirmiştir, yapıtlarına sürekli başvurulmuş, tutumu örnek alınmıştır. Aynı zamanda öteye atılan adımı ve bu atılım aracılığıyla ulaşılan "Ötesi" olmama durumunu inceliyor burada Blanchot. Bir yerde de bu dönüşüm düşüncesini diyalektik olarak ele alan Hegel'le ve sonsuzlaştıran Nietzsche'yle de bir tür söyleşiye girişiyor. Okur, burada, bu sözsüz söyleşinin tanığı. Öteye attığı adım kadar ötesi olmayan ülkede konaklayacak o da.

AYRINTI•İNCELEME
ISBN 975-539-287-4
9 789755 392875